

L'ESPECIFICITAT DE LA LLENGUA SARDA EN L'HERÈNCIA DEL LÈXIC LLATÍ

Treball de màster presentat per

MARC JOSEP GANDARILLAS COTERO

Contacte: marcgandarillas@gmail.com

Curs: 2010-2011
Màster: Cultures i llengües de l'Antiguitat [coord.: Dr. Ernest Emili Marcos]
Directors: Dra. Maria-Reina Bastardas / Dr. Ignasi-Xavier Adiego

Abstract

El present treball pretén posar en relleu l'especificitat que es desprèn de l'herència lèxica llatina de la llengua sarda. Amb aquesta finalitat, es mostren aquí els resultats d'una recerca exhaustiva, presentats en forma d'articles de diccionari. Els articles, encapçalats per un ètim, contenen informació relativa a la continuïtat d'aquest sota diferents formes, la seva documentació més primerenca, així com d'altres consideracions de caire fonètic, morfològic o sintàctic que resulten interessants a l'hora de resseguir l'evolució del llatí al sard. Tot això s'ha fet tenint en compte constantment els grans autors de la romanística, i molt especialment Wagner i les seves obres, que tant han contribuït a traçar un perfil ben definit del sard i la seva complexitat dialectal a escala fonètica, morfològica i, molt especialment, lèxica. El mateix autor, en *La lingua sarda: storia, spirito e forma* (p. 65 en l'ed. del 1951), justifica en certa manera la seva focalització en l'estudi del lèxic tot afirmant, simplement, que "el lèxic revela la història d'una llengua millor que la fonètica, la morfologia o la sintaxi". I és que el seu objectiu rau precisament a aportar llum a l'entorn de la història de la llengua sarda, que sembla resistir-se sistemàticament a la taxonomia a què més o menys dòcilment se sotmeten d'altres llengües romàniques. Com no podria ser altrament, coincidim amb Wagner que el lèxic constitueix el vestigi més rellevant i que aporta més informació a l'entorn de la història de la llengua i, per aquest motiu, ens hem proposat l'objectiu de centrar-nos-hi, sense obviar, però, característiques d'altres àmbits (fonètic i morfològic, especialment) que han anat sorgint i que contribueixen no en menor mesura a advocar per allò que anomenem "especificitat" sarda dins el panorama romànic.

*The main aim of this work is to highlight the specificity of the Sardinian language emerging from the Latin heritage of its lexis. In pursuit of the aim just stated, this paper presents the results of an exhaustive research by means of dictionary articles which are headed by an etymon and contain information relating to its continuity, its earliest documentation, as well as other phonetic, morphological or syntactical considerations which may be of interest when retracing the evolution from Latin to Sardinian. All of this has been done bearing constantly in mind the renowned authors of Romance Philology, especially Wagner and his works, which have been crucial for tracing a clearly-defined profile of Sardinian and its dialectal complexity concerning phonetics, morphology and, especially, lexis. In *La lingua sarda: storia, spirito e forma* (p. 65 in the 1951's ed.), the author somehow justifies why he focuses on the study of lexis by simply stating that 'lexis reveals the history of a language better than phonetics, morphology or syntax.' His aim, indeed, lies in shedding light on the history of Sardinian language, which seems to systematically refuse the taxonomy to which other Romance languages gently submit. Without the shadow of a doubt, we share with Wagner the belief that lexis represents the most relevant trace of the history of a language, the one which provides more information about it; that is why we have set ourselves the goal of focusing on it, without ignoring, though, the characteristics of other fields (especially phonetics and morphology) which arise in our study and may be as helpful for pleading for what we call Sardinian 'specificity' within the Romance scene.*

Índex

	[pàgs.]
Pròleg	4-7
Grafies especials adoptades per reproduir les formes sardes	8-9
Abreviatures	10-18
Bibliografia	19-22
Ètims llatins amb continuïtat exclusivament sarda	23-96
Conclusions	97
Annex I: Relació d'ètims llatins conservats només en sard i una altra llengua o bloc lingüístic	98-113
Annex II: Articles eliminats	114-116
Annex III: Notes aclaridores	117

Pròleg

El meu interès pel sard en general, i pel seu conservadorisme morfològic i especificitat lèxica en particular, va sorgir en el marc de l'assignatura *Introducció a la filologia romànica* impartida per la Dra. Bastardas i que vaig cursar ara ja fa alguns anys durant els meus estudis de Filologia Clàssica. La Dra. Bastardas va esmerçar algunes sessions a presentar aquesta llengua tan particular –i sovint tan marginada per l'administració–, a cavall de les dues Romànies, que manifesta una certa rebel·lia a l'hora de ser encabida sota els paràmetres tradicionals estipulats per la romanística. Una llengua que, en part gràcies a aquest menyspreu a què la història l'ha sotmesa (en un primer moment pel castellà i el català i, a continuació, per l'italià), ha pogut desenvolupar-se sense a penes contemplar preceptes de caràcter normatiu –malgrat tot, com és esperable, amb una forta barbarització, que, d'altra banda, resulta força interessant en termes lingüístics. El fet de ser potser, parlant en termes d'anar per casa, “la llengua més semblant al llatí” despertava, com no podia ser altrament, l'interès d'un alumne de Clàssiques atret, des de sempre, molt més per la lingüística que no pas per la literatura, que no és altre que una manifestació de la primera.

Al cap dels anys, en haver de triar un tema per al treball de màster, després de considerar diverses opcions, vaig decantar-me finalment, seguint el consell del Dr. Adiego, per parlar amb la Dra. Bastardas, a la qual, de bon principi, tan sols li vaig saber dir que m'agradaria treballar en algun tema relatiu al sard, en ser un total desconixedor dels àmbits concrets en què tal estudi podria resultar viable. Al poc temps, vam tenir una petita trobada i la Dra. Bastardas em va presentar una proposta que s'adeia completament amb els dos requisits bàsics que ha de presentar tot treball de màster: d'una banda, es tractava d'un tema acotat amb un ampli ventall de possibilitats de ser ampliat en una possible recerca futura i, de l'altra, suposava l'aportació d'un petit gra de sorra al món de la recerca en l'àmbit en qüestió, en aquest cas el de la romanística. En concret, es tractava d'un llistat present en les pp. 92-3 del llibre *Das Schicksal des lateinischen Wortschatzes in den romanischen Sprachen* d'Arnulf Stefenelli en el qual l'autor remarcava l'especificitat sarda en termes d'herència dels ètims llatins. A partir d'aquí, es tractaria de completar aquesta llista recorrent a bibliografia diversa per, a continuació, poder extreure'n conclusions sobre l'especificitat lèxica del sard i, eventualment, la seva connexió amb alguna altra llengua. El Dr. Adiego va coincidir a assenyalar que es tractava d'un tema força assequible i delimitat i es va prestar per codirigir-me el treball. Tornant a la llista de Stefenelli, a bona part d'aquests ètims l'autor els atorga una continuïtat sarda a més d'una limitada continuïtat fora del sard. Al principi, en desconèixer el nombre exacte d'ètims conservats només en sard, ens vam plantejar la possibilitat d'explorar la continuïtat d'ètims que només s'havien conservat en sard i, també, en sard i una altra llengua. No obstant això, després de la recerca, vam comprovar que el nombre d'ètims que havien perdurat només en sard ja resultava prou elevat i vam decidir d'incloure els altres resultats de la recerca inicial a tall d'apèndix (*uid.* apèndix I).

En informar-me sobre l'estat de la qüestió del tema que em disposava a abordar, en tot l'arxiu bibliogràfic tan sols vaig trobar un petit article que abordava l'especificitat lèxica del sard: “Voci latine conservate nel sardo”, escrit per Giulia Porru, que es limita a les tres primeres lletres de l'alfabet i és ple d'informació errònia (e.g. CORTEX es documenta des de Cató, tal com trobem en l'OLD, no pas des de Ciceró i Varró). El mateix Wagner, en *La lingua sarda: storia, spirito e forma*, p. 84, avança la seva crítica del treball de Porru i redirigeix a la recensió que en fa (*Vox Romanica* IX, pp. 299-302. Bern: 1947), realment demolidora. En aquesta breu recensió, Wagner refuta, un per un, gairebé la totalitat dels ètims que Porru dona com a continuadors només en sard. La

seva crítica es basa que, a parer seu, Porru es limita a fer un llistat basant-se exclusivament en el REW i sense sotmetre'l a cap revisió crítica ulterior. Prenent com a base aquesta crítica, i després de revisar a consciència cadascun dels ètims de Porru, he eliminat molts dels seus lemes del present treball (A(B), *AFFĪDĪCĀRE, *ANNŌDŪLĀRE, ARCTUS, CALLĪGO -ĪNIS, CERVĪCŪLA, CĒTRA, CONĀRE, *CORONIUM, etc.), ja sigui perquè llur continuïtat romànica no es limita al sard [e.g.: *AFFĪDĪCĀRE es remunta al cast. ant. *aficar* (al costat de *afincar*), no pas al llatí (DES); els resultats sards que Porru atribueix a *ANNŌDŪLĀRE es remunten, en realitat, a *NŌDĪCĀRE, amb continuïtat en llengües altres que el sard; CALLĪGO -ĪNIS ha perdurat també en llenguadocià; CERVĪCŪLA perdura també, en forma de derivats, en nap. mod. i ant., llomb. ant., val-magg. i abruç. ant. –REW 1846–; CONĀRE i CĒTRA perviuen també en sic. i ast., respectivament –*uid.* annex I del present treball–] o bé per atribucions etimològiques errònies dels mots sards.

Deixant de banda la llista de Stefenelli i el treball de Porru, podríem dir que la veritable recerca, com no podria ser altrament, va començar per una revisió sistemàtica de l'obra lexicogràfica clau del món de la romanística: el *Romanisches etymologisches Wörterbuch* de W. Meyer-Lübke. Vaig fer el mateix en el cas de diverses obres de Max Leopold Wagner (especialment, *La vita rustica* i *La lingua sarda: storia, spirito e forma*, en les quals l'autor deixa ben palès fins a quin punt són indestriables les característiques de la llengua –especialment de tipus lèxic– de les pròpies de la comunitat que té aquesta llengua com a vehicle propi de comunicació). Posteriorment, cada ètim ha estat sotmès a revisió amb el *Dizionario etimologico sardo* de Wagner així com amb les esmenes que el mateix autor fa del REW pel que fa al sard (“Rettifiche et aggiunte alla terza edizione del REW del Meyer-Lübke”), publicades successivament en *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 160 (pp. 228-39) i *Archivum Romanicum* (XIX pp. 1-29 / XX pp. 343-358 / XXIV pp. 11-67). Com a conseqüència, s'han eliminat del present treball, per motius diversos, molts ètims als quals el REW atribueix una continuïtat exclusivament sarda; e.g., CORRŪGĀRE, CŌTYLUS, ĒLUĒRE, FIGŪLĀRE, *INRUCIRE, LAPIDĀRE, LONGĀBO -ŌNIS, ŌBSĒRVĀRE, *PHRENĒTICĀRE, PĪSSĪNUS, PRŪNĪCEUS, PUDERE (MIHI PUDET), TAMEN. La continuïtat de molts d'ells, l'explica més satisfactòriament el DES per transmissió indirecta (llatí > cat./cast. > sard, bàsicament). També hi ha casos en què el DES, a diferència d'altres fonts com ara el REW o en alguns casos Stefenelli (e.g.: ACIES, SUS), documenta la continuïtat d'un ètim en llengües romàniques altres que el sard. En primer lloc, però, s'ha avaluat la proposta més plausible i en alguns casos (la minoria) s'ha optat per la del REW en disconformitat amb el DES. Atesa la localització d'errors en aquest sentit, hem sotmès a revisió l'etiqueta “documentat / no documentat” del REW tot recorrent al ThLL sempre que ha resultat possible (de moment, només n'han estat publicades les inicials A-M, O i P –aquesta darrera, inconclusa–). Finalment, a banda d'una multitud d'obres que m'han estat de gran ajuda per descartar la continuïtat d'un ètim en d'altres llengües (FEW, LEI, Alcover/Moll, Coromines, DRAE, etc. –*uid.* bibliografia–), cal fer esment d'una en concret: el *Dizionario de sa limba e de sa cultura sarda*, que documenta de manera exhaustiva les variants dialectals –sense especificar a quin tipus de dialecte pertanyen, però–; en més d'una ocasió ha estat necessari recórrer-hi per localitzar l'entrada del DES a partir d'alguna de les variants indicades (normalment l'entrada del DES correspon a la forma més propera a l'ètim, però de vegades aquesta forma no es documenta en el REW).

Els ètims conservats només en sard, fruit del procés de recerca suara descrit, han estat desenvolupats en forma d'articles de diccionari, que contenen tres punts bàsics: 1) documentació de les formes sardes en diferents dialectes i subdialectes, que hem procu-

rat fer exhaustiva, limitant-nos, això sí, sovint a la morfologia del mot i deixant de banda algunes expressions fixes que no ens han semblat rellevants; 2) primera documentació (si s'escau) i etimologia de l'ètim llatí (amb tal propòsit, hem recorregut a la consulta de l'OLD, el ThLL, el L&S, l'ALDH, etc. –*uid.* apartat de bibliografia–); 3) característiques més rellevants que configuren l'evolució de l'ètim llatí al sard (trets fonètics – de vegades, reconstrucció d'ètims protoromànics intermedis–, morfològics –e.g., canvi de gènere– i semàntics –esp. manteniment, restricció o ampliació del significat–; normalment s'ha seguit aquest ordre, llevat que, per qüestions de rellevància, n'hàgim considerat un altre de més escaient). El tercer punt, en tractar-se del destinat al comentari i, per consegüent, el més general, també pot incloure altra informació com ara el debat a l'entorn d'una proposta etimològica entre diferents autors, confrontacions amb ètims propers que sí que han gaudit de continuïtat extrasarda o bé consideracions generals d'índole diversa. El lema de cada entrada correspon normalment, per convenció, al REW; d'altra banda, hem procurat explicitar-ne la quantitat vocàlica, especialment en aquells casos en què resulta interessant a l'hora de resseguir l'evolució del mot. En el cas d'ètims que no consten en el REW, hem enunciat l'ètim d'acord amb la manera de fer de Meyer-Lübke, generalment aportant-ne el nominatiu. En el cas de masculins i femenins de la tercera declinació, en discrepància amb el REW, hem optat per l'enunciat 'nominatiu-genitiu'. Aquest enunciat resulta aclaridor per entendre l'evolució del mot i palesar si el resultat romànic parteix del cas recte o bé del cas oblic.

Si bé és cert que, en principi, un treball de tals característiques pot resultar fàcilment acotable, no hi han mancat els dubtes a l'entorn de la inclusió o no d'alguns ètims. De preguntes tan extremament bàsiques com ara “aquest ètim es conserva només en sard?” o, fins i tot, “què considerarem *ètim*?”, en deriva sovint una gran complexitat que ens ha obligat a estipular uns paràmetres molt estrictes. Així, s'ha tingut en compte exclusivament l'adopció d'ètims per via patrimonial i s'ha obviat, per tant, la transmissió culta dels ètims; e.g.: NŪPTIAE -ARUM [REW 5999-1; cf. *NŌPTIAE] ‘noces’ > log. *núntas* [rom. *nuntă*, rovig. *nuse*, gall. *nuncias*] (el cast. *nupcias* és un cultisme). Pel que fa als derivats, en aquells casos en què no resultava evident una derivació tardana atribuïble al sard, hem optat, seguint la línia wagneriana, per reconstruir un ètim llatí vulgar que ja presenti la dita derivació; e.g. *SILIGNEO -ŌNIS (en comptes de considerar una derivació sarda procedent del resultat de SĪLĪGNEUS). D'altra banda, hi ha casos en què un ètim, suposadament, només ha gaudit de continuïtat en sard en forma de derivat o derivats, molts d'ells dubtosos fins i tot per al mateix Meyer-Lübke (e.g. ARCTUS). Si la connexió etimològica entre el derivat i l'ètim era obscura, hem preferit no incloure el lema corresponent en el present treball. En aquesta mateixa línia, tampoc no s'han tingut en compte algunes composicions de caràcter obscur. Per acabar, hem detectat casos relatius al que hem anomenat “ètims semàntics”, és a dir, ètims polisèmics que han perdurat formalment en llengües altres que el sard però que han mantingut un sema específic exclusivament en sard. Hem optat per tenir-los en consideració (parlem de casos com ara SAEC(Ū)LUM i SINGŪLA).

Així mateix, s'ha hagut de prendre una decisió quant a la inclusió dels dialectes sassarès i gal·lurès i, finalment, s'ha decidit tenir-los en consideració, tot i que llur adscripció lingüística resulti vacil·lant entre el cors i el sard i generi una gran controvèrsia (fins i tot de vegades són tractats com a llengües independents). Meyer-Lübke (REW) no dubta a adscriure ambdós dialectes al sard; per contra, el LRL i l'article de Blasco Ferrer “Sull'italianità linguistica del gallurese e del sassarese” (*uid.* bibliografia) advoquen per encabir-los dins el marc cors. El motiu pel qual els dialectes sassarès i gal·lurès formen part de l'abast del present treball és que, a escala lèxica, l'essència d'aquests dialectes és difícilment destriable de la influència sarda.

A tall de cloenda del treball, s'han inclòs un apartat de conclusions quantitatives des del punt de vista morfològic i tres annexos: el primer recull, de manera sistemàtica i amb les classificacions pertinents, els ètims llatins que hem estudiat en el decurs de la recerca i que es conserven, d'una banda, en sard i una altra llengua o bloc lingüístic i, de l'altra, en sard i dos blocs lingüístics; el segon apèndix conté els articles que s'han hagut d'eliminar *a posteriori* amb una explicació breu justificativa de tal decisió; finalment, el tercer recull notes aclaridores d'indole diversa a les quals es remet en algun moment al llarg del treball.

Per descomptat, no puc pas posar punt i final a aquest pròleg sense fer els agraïments oportuns. En primer lloc, a la Dra. Bastardas i al Dr. Adiego, que han fet la direcció conjunta del present treball. A la Dra. Bastardas, pel seu assessorament constant al llarg del treball, partint ja del fet que va ser ella qui em va fer la proposta que ha donat lloc a aquest treball i que fins a l'últim moment m'ha facilitat les eines necessàries per posar fil a l'agulla i continuar filant. Li agraeixo també que, gràcies a la seva proposta i assessorament, he pogut descobrir una manera de treballar i un món que desconeixia bastant atesa la meva procedència com a filòleg clàssic. Al Dr. Adiego, perquè, ja d'entrada, va ser el primer a assessorar-me a l'entorn d'una tria sàvia del tema d'aquest treball, em va ajudar a treure l'entrellat de cara a com enfocar el meu futur acadèmic, va presentar la proposta de codirecció i sempre ha estat disposat a prestar-me el seu temps per resoldre'm qualsevol mena de dubte, tècnic o acadèmic, que m'hagi anat sorgint al llarg de la recerca i la confecció del treball. Finalment, voldria també tenir en compte l'ajut que m'han prestat dos sardoparlants: Frantziscu Cheratzu, d'Edizioni Condaghes, i Gianni Muroi, col·laborador de la mateixa editorial, ambdós amants de la seva llengua i experts que lluiten incansablement per tal de prestigiar la seva llengua i que aquesta no mori i quedi relegada a l'oblit en qüestió de generacions. Llur ajut m'ha resultat inestimable per dilucidar, més enllà del que contenen els diccionaris, si un mot o forma determinada gaudeix d'ús en el sard actual o no.

MARC GANDARILLAS

Grafies especials adoptades per reproduir les formes sardes

Vet aquí les grafies especials que s'han adoptat al llarg del treball per reproduir la fonètica dels dialectes sards i, si escau, d'altres llengües i dialectes. En no existir una ortografia unificada del sard, hem considerat escaient, seguint Wagner (DES, 1951, 1996, etc.), fer ús d'aquestes grafies fonemàtiques que ben sovint resulten d'utilitat a l'hora de copsar l'evolució fonètica des de l'ètim llatí fins al sard tot passant pel proto-romànic.

1. Vocalisme:

[NB: No s'ha explicat l'accent gràfic de les formes antigues d'accentuació discutida. En el cas de les vocals medials tòniques, *e* i *o*, no sempre queda clar si un dialecte les articula com a obertes o tancades; en tal cas, s'ha triat l'opció més plausible, però s'ha considerat més important el mer fet de marcar la síl·laba tònica.]

a/á: *a* àtona / *a* tònica.

e/è/é: *e* àtona (tancada) / *e* tònica oberta / *e* tònica tancada.

i/í: *i* àtona / *i* tònica.

o/ò/ó: *o* àtona (tancada) / *o* tònica oberta / *o* tònica tancada.

u/ú: *u* àtona / *u* tònica.

2. Consonantisme:

b̃: fricativa bilabial sonora (aproximant), [β].

k: oclusiva velar sorda, [k].

č: africada prepalatal sonora, [tʃ] (it. *cento*).

ʔ: oclusiva glotal o laringal.

d̃: fricativa dental sonora (aproximant), [ð].

d̥, d̥d̥: alveolar sonora cacuminal, [d̥d̥].

ḡ: oclusiva velar sonora, [g] (davant de *e* i *i*).

ḡ: africada prepalatal sonora, [dʒ] (it. *gente*).

ḡ̃: africada mediopalatal sonora.

g: fricativa velar sonora (aproximant), [ɣ].

l': *l* palatal, [ʎ] (it. *figlio*).

n': *n* palatal, [ɲ] (it. *vigna*).

s̃: essa sonora, [z].

š: fricativa prepalatal sorda, [ʃ] (it. *scena*).

ž: fricativa prepalatal sonora, [ʒ] (fr. *journal*).

ts: africada alveodental sorda, [ts] (it. *zoppo*).

dz: africada alveodental sonora, [dz] (it. *zelo*).

θ: dental aspirada, interdental. En el sard ant., aquest fonema apareix grafiat amb el dígraf *th*. En tot cas, no descartem que pugui existir una petita diferència quant a la realització del dit fonema entre el sard ant. (on la dental encara mantindria una certa independència de la seva aspiració) i l'actual (on el fonema sona gairebé interdental, proper a la *z* castellana). Wagner acostuma a respectar el dígraf *th* en el cas de les formes antigues (no sempre) mentre que empra *θ* en les formes modernes (de vegades, fins i tot, *z*).

ʎ: fricativa lateral (apareix en sass. i en nord-log.).

3. Semiconsonants:

w (posició inicial o intervocàlica), *u* (resta de posicions –diftongs–): semiconsonant [u].

y (posició inicial o intervocàlica), *i* (resta de posicions –diftongs–): semiconsonant [y].

Abreviatures

1. Instruccions de caràcter general per al lector:

*: forma o semàntica reconstruïda i/o no documentada
‡: forma extinta
antr.: anterior
cf.: contrasteu
e.g.: a tall d'exemple
et.: etimològicament
exc.: excepció, excepte
gen.: general, generalment
i.e.: és a dir, en concret
íd.: ídem, el mateix (autor, obra, fenomen, etc.)
mat. sign.: mateix significat
norm.: normalment
op. cit.: obra citada
orig.: originàriament, en origen
pass.: en general, en conjunt, arreu
p. ext.: per extensió
prob.: probablement
sic: així, literalment
sim.: similar
uid.: vegeu, consulteu
supra: a sobre

2. Indicacions morfològiques:

adj.: adjectiu o locució adjectival
I: adjectius de tres terminacions (tipus -US, -A, -UM)
II: adjectius de dues terminacions (tipus -IS, -E)
III: adjectius d'una terminació (FELIX FELICIS, PRUDENS PRUDENTIS,
VETUS VETERIS)
part.: departicipial
subst.: substantivat
adv.: adverbi, forma adverbialitzada
anal.: analogia, analògic
art.: article
det.: determinat
indet.: indeterminat
comp.: compost(os)
conj.: conjunció
der.: derivat(s)
der. regr.: derivat(s) regressiu(s)
interj.: interjecció
loc.: locució
adj.: adjectival
adv.: adverbial
prep.: prepositiva
onom.: onomatopeia
partl.: partícula

pref.: prefix
prep.: preposició
pron.: pronom
 dem.: demostratiu
 pers.: personal
s.: substantiu
abl.: ablatiu
ac.: acusatiu
dat.: datiu
decl.: declinació
 I: primera declinació
 II: segona declinació
 III: tercera declinació
 IV: quarta declinació
 V: cinquena declinació
f., fem.: femení
gen.: genitiu
m., masc.: masculí
n., neutr.: neutre
nom.: nominatiu
on.: onomàstica
onom.: veu onomatopeica
part.: participi
pl.: plural
sg.: singular
voc.: vocatiu
SN: sintagma nominal
suf.: sufix
 augm.: augmentatiu
 dim.: diminutiu
trans.: transmissió
 dir.: directa
 ind.: indirecta
v.: verb
 I: primera conjugació (llatina o romànica)
 II: segona conjugació (llatina o romànica)
 III: tercera conjugació (llatina o romànica)
 IV: quarta conjugació (llatina)
 V: quarta conjugació mixta (llatina)
dep.: deponent
intr.: intransitiu
irreg.: irregular
part.: participi
 pres.: present
 perf.: perfet
semidep.: semideponent
tr.: transitiu
v. p.: veu passiva

3. Indicacions semàntiques:

andr.: andrònim
euf.: ús eufemístic
fam.: familiar, col·loquial, popular
fig.: en sentit figurat
gen.: terme que sembla d'ús freqüent fins i tot fora de l'àmbit estrictament literari
híp.: hípica
jur.: terme jurídic, ús jurídic
mat. sign.: mateix significat
med.: terme de la medicina
met.: metàfora, ús metafòric
pej.: ús pejoratiu
ret.: terme de la retòrica
tecn.: tecnicisme
top.: topònim

4. Fonts llatines: [abreviatures complementàries: *add.* = *additamenta*, *pr.* = prefaci, proemi, pròleg]

Acc.: Acci
trag.: *tragoediae*
Ant.: Antologia Palatina
Ap.: Apià d'Alexandria, *Ῥωμαϊκά*
Apul.: Apuleu
Apol.: *Apologia*
Met.: *Metamorphoses*
August. C.D.: sant Agustí, *De ciuitate Dei*
Aur. Vict.: Sext Aureli Víctor
Caes.: *Historiae abbreviatae* o *De Caesaribus liber*
[Aur. Vict.]: pseudo-Sext Aureli Víctor
Epit.: *Epitoma de Caesaribus*
Caes.: Cèsar
Ciu.: *De bello ciuili*
Cato: Cató
Agr.: *De agricultura*
inc. libr. frg.: *incertorum librorum fragmentum* (seguint el ThLL)
orat.: *orationes*
Catul.: Catul
Cels.: Corneli Cels, *De artibus* (enciclopedista i metge(?))
Cic.: Ciceró
Diu.: *De diuinatione*
Fam.: *Epistulae ad familiares*
Fin.: *De finibus bonorum et malorum*
Inu.: *De inuentione*
Leg.: *De legibus*
Man.: *Pro lege Manilia*
Mur.: *Pro Murena*
Off.: *De officiis*
Rep.: *De republica*
Scaur.: *Pro Scauro*

Top.: Topica
CIL: Corpus Inscriptionum Latinarum
Claud. Herm. Mulomed. Chiron.: Claudi Hermeri, Mulomedicina Chironi
Col.: Columel·la, De re rustica
Corp.: Corpus Inscriptionum Latinarum
VIII: inscriptiones Africae
Dig.: Justinià I, Digesta
edict. imp.: edicta imperatorum (ThLL)
Diocl.: Diocletiani de pretiis rerum uenaliu, exemplaris Stratonicensis
Enn.: Enni
Ann.: Annales
Euch.: Euqueri de Lió
Instr.: Instructionum libri II ad Salonium filium
Fro.: Corneli Frontó
Ver.: Ad Verum
Gargil.: Gargili Marcial
De hort.: De hortis
gloss.: corpus glossariorum (seguint el ThLL)
grom.: uaria excerpta gromatica (seguint el ThLL)
Greg. T.: Gregori de Tours
Hier.: Jeroni
Epist.: Epistulae
[Hier.]: pseudo-Jeroni
Marc.: Expositio in euangelium Marci
Hyg.: Higí
Fab.: Fabulae (Genealogiae)
Hor.: Horaci
Ep.: Epistulae
S.: Sermones
Isid.: Isidor de Sevilla, Origines
Itala: omnes lectiones biblicas ab editione uulgata discrepantes (ThLL).
Just.: Justí, Epitoma Historiarum Philippicarum
Lact.: Lactanci
Lampr.: Eli Lampridi
Diad.: Diadumenus Antoninus
Larg.: Escriboni Llarg (metge)
Lex XII: Leges (o Lex) XII tabularum
Liv.: Livi, Ab urbe condita
Luc.: Lucà, Bellum ciuile
Lucil.: Lucili, Saturae
Lucre.: Lucreci, De rerum natura
Macr.: Macrobi, Saturnalia
Maec.: Volusi Mecia (jurista)
Distrib.: Distributio
Mart.: Marcial, Epigrammata
Naev.: Nevi
not. tir.: notes tironianes
Orib.: Oribasi
syn.: synopsis
Ov.: Ovidi

Ars: Ars amatoria
Met.: Metamorphoses
Pac.: Pacuvi
trag.: tragoediae
Pall.: Pal·ladi, *Opus agriculturae*
Paul. *dig.:* Juli Pau
Paul. *Fest.:* Pau el Diaca, *Epitoma Festi*
Paul. Tars.: Pau de Tars (apòstol sant Pau)
Gal.: Epitoma ad Galatas
Phaed.: Fedre, *Fabulae*
Pl.: Plaute
Am.: Amphitruo
As.: Asinaria
Aul.: Aulularia
Bac.: Bacchides
Capt.: Captiui
Cas.: Casina
Cist.: Cistellaria
Cur.: Curculio
Epid.: Epidicus
Men.: Menaechmi
Mer.: Mercator
Mil.: Miles gloriosus
Mos.: Mostellaria
Per.: Persa
Poen.: Poenulus
Ps.: Pseudolus
Rud.: Rudens
Trin.: Trinummus
Truc.: Truculentus
[Plac.]: pseudo-Plàcid
gloss.: glossae
Plin. *Ep.:* Plini el Jove, *Epistulae*
Plin. *Nat.:* Plini el Vell, *Naturalis historia*
Plin. Val.: Plini Valerià, *Medicinae Pliniana libri quinque*
Priap.: Priapea
Prop.: Properci, *Elegiae*
Quint.: Quintilià
Inst.: Institutio oratoria
[Quint.]: pseudo-Quintilià
Decl.: Declamationes maiores
Sen.: Sèneca
Ep.: Epistulae
Ser. Samm.: Serenus Sammonicus, *Liber medicinalis*
Sil.: Sili Itàlic, *Punica*
Spart.: Eli Espartià
Carac.: Antoninus Caracallus
Sept. Seu.: Septimius Seuerus
Suet.: Suetoni
Calig.: Caligula

Gram.: De grammaticis et rhetoribus
Ner.: Nero
Ter.: Terenci
An.: Andria
Hec.: Hecyra
Ph.: Phormio
Tert.: Tertul·lià
De anim.: De anima
Th. Prisc.: Teodor Priscià
[Th. Prisc.]: pseudo-Teodor Priscià
[Tib.]: pseudo-Tibul
Var.: Varró
L.: De lingua latina
Men.: Menippeae
R.: Res rusticae
Vel. gram.: Veli Longus (gramàtic)
Ver. *Fro.:* Luci Ver, *Ad Frontonem*
Verg.: Virgili
A.: Aeneis
Ecl.: Eclogae
G.: Georgica
Virg. *gramm. epit.:* Virgili Maró de Tolosa, *grammaticae epitomae*
Vitr.: Vitruvi, *De architectura*
Vulg.: *Vulgata*
Eccl.: Ecclesiastes
Vulg. *Iudic.:* versió vulgata del *Liber iudiciorum*

5. Fonts gregues:

Aeschl.: Èsquil
Eum.: Eumenides
Pers.: Persae
Diosc.: Dioscòrides d'Anazarba (metge)

6. Famílies lingüístiques, llengües i dialectes:

abruç.: dialecte dels Abruços (centr.-it.)
alem.: alemany [a.alem.: alt alemany]
alg.: alguerès (cat.)
angl.: anglès
aquil.: dialecte de L'Aquila (abruç., centr.-it.)
àr.: àrab
arag.: aragonès
aran.: aranès (occ.)
arcev.: dialecte d'Arcevia, Marques (centr.-it.)
ast.: asturià
barb.: dialecte de Barbagia (sard nuor.)
bearn.: bearnès (occ.)
belm.: belmontès (fr.) [NB: conviu amb l'alsacià (alem.)]
berb.: berber
bergam.: bergamasc (llomb.)

bresc.: brescià (llomb.)
bitt.: dialecte de Bitti (sard nuor.)
bol.: bolonyès (emil.)
bon.: de Bono (sard sass.)
borm: dialecte de Bormio (llomb.)
bourbon.: dialecte de Bourbonne-les-Bains (nord-fr.)
bourn.: dialecte de Bournois (centr.-fr.)
bresc.: dialecte de Brescia (llomb.)
cagl.: dialecte de Càller (sard camp.)
calabr.: calabrès (sud-it.)
camp.: campidanès (sud-sard)
campan.: dialecte de Campània (sud-it.)
cast.: castellà
cat.: català
catanz.: dialecte de Catanzaro (calabr., sud-it.)
comsc.: comasc (nord-it.)
dàlm.: dàlmata
delf.: dialecte del Delfinat (occ.)
dorg.: dialecte de Dorgali (sard nuor.)
emil.: emilià-romanyol [NB: en l'annex I, a fi de no complicar excessivament la classificació, l'hem adscrit al bloc gal·loromànic, si bé cal advertir que potser seria més precís incloure'l dins d'un bloc mixt "gal·loitàlic"]
engad.: engadinès (romx., ret.)
ert: dialecte d'Erto (ven., nord-it.)
esl.: eslau
èus.: èuscar o basc
flam.: flamenc (hol.)
fonn.: dialecte de Fonni (sard nuor.)
fr.: francès
frpr.: francoprovençal
friül.: friülès (ret.)
gal·l.: gal·lès
gal·lur.: gal·lurès (cors)
gall.: gallec
gard.: gardenès (lad., ret.)
gasc.: gascó (occ.)
gen.: genovès (nord-it.)
germ.: germànic
gòt.: gòtic
gr.: grec
hérém.: dialecte d'Hérémence (frpr.)
ie.: indoeuropeu
imol.: dialecte d'Imola (emil.)
ir.: irlandès
irp.: dialecte d'Irpina (campan., sud-it.)
istr.: istriot
judcast.: judeocastellà
judcat.: judeocatalà
judfr.: judeofrancès
judic.: dialecte de Trentino-Alto Adige (lad., ret.)

judprov.: judeoprovençal
lad.: ladí (ret.)
lecc.: dialecte de Lecce (sud-it.)
líg.: lígur
lit.: lituà
llengdoc.: llenguadocià (occ.)
log.: logudorès (nord-sard)
llomb.: llombard [NB: en l'annex I, a fi de no complicar excessivament la classificació, l'hem adscrit al bloc gal·loromànic, si bé cal advertir que potser seria més precís incloure'l dins d'un bloc mixt "gal·loitàlic"]
lucc.: de Lucca (nord-it.)
lur.: de Luras (sard gal·lur.)
mac.: macedoni
mall.: mallorquí (cat.)
meil.: dialecte de Meilogu (nord-sard)
men.: menorquí (cat.)
mil.: milanès (nord-it.)
minh.: dialecte de Minho (pg.)
molf.: dialecte de Molfetta (sud-it.)
montal.: dialecte de Montale, Pistoia (nord-it.)
mor.: dialecte de Mores (sass.)
moss.: mossàrab
nap.: napolità (sud-it.)
neuchât.: dialecte de Neuchâtel (fr.)
norm.: normand
nuor.: nuorès (centr.-sard)
oaş.: dialecte d'Oaş (rom.)
obw.: dialecte d'Obwalden (rmx., ret.)
ogl.: dialecte d'Ogliastra (centr.-sard)
olz.: dialecte d'Olzai (sard nuor.)
orist.: dialecte d'Oristany (centr.-sard)
orun.: dialecte d'Orune (sard nuor.)
otrant.: dialecte d'Otranto (lecc., sud-it.)
parm.: parmesà (emil.)
pav.: dialecte de Pavia (llomb.)
perig.: dialecte del Perigord (occ.)
pg.: portuguès
piac.: dialecte de Piacenza (emil.)
pic.: picard
piem.: piemontès
pir.: pirinenc (cat./arag.)
pis.: pisà (nord-it.)
poitev.: poiteví
prov.: provençal (occ.)
pugl.: dialecte de Pulla (sud-it.)
regg.: dialecte de Reggio (emil.)
ret.: retoromànic
rm.: romà (centr.-it.)
rom.: romanès
romx.: romanx (ret.)

rovig.: dialecte de Rovigo (nord-it.)
rovin.: dialecte de Rovinj (istr.)
salent.: dialecte de Salento (pugl., sud-it.)
salm.: dialecte de Salamanca (cast.)
sànschr.: sànscrit
sass.: sassarès (cors)
sav.: savoia (frpr.)
scipr.: San Ciprián de Sanabria, Zamora (cast.)
serbocr.: serbocroat
sic.: sicilià
sien.: dialecte de Siena (tosc., nord-it.)
sulc.: dialecte de Sulcis (sud-sard)
tarent.: tarentí (sud-it.)
torp.: dialecte de Torpè (sard nuor.)
tosc.: toscà (nord-it.)
transmont.: transmontà (pg.)
trex.: dialecte de Trexenta (sud-sard)
umb.: umbre
val.: való
val-magg.: dialecte de Val Maggia (romx.)
valt.: de Valtellina (llomb.)
val-vest.: de Val Vestino (llomb.)
vast.: dialecte de Vasto (abruç., centr.-it.)
vegl.: vegliota (dàlm.)
velletr.: dialecte de Velletri (rm., centr.-it.)
ven.: venecià o vènet (nord-it.)
vic.: de Vicenza (ven., nord-it.)

7. Indicacions complementàries al punt anterior:

ant.: antic
b.: baix
biz.: bizantí
centr.-: central
hap.: hàpax, documentat en una única ocurrència
med.: medieval
mod.: modern
nord-: septentrional, pertanyent al terç nord d'un territori lingüístic
occ.: occidental
or.: oriental
rur.: rural
sud-: meridional, pertanyent al terç sud d'un territori lingüístic
vg.: vulgar

Bibliografia

- ACADÉMIE FRANÇAISE, *Dictionnaire de l'Académie Française (DAF)* [9a. ed.] [<http://atilf.atilf.fr/academie9.htm>].
- ADAMS, J. N., *The Regional Diversification of Latin, 200 BC - AD 600*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- ADELON, N. P. / CHAUMETON, F. P., *Dictionnaire des sciences médicales* [60 vols.]. Paris: Panckoucke, 1812-22.
- ALCOVER, A. M. / MOLL, F. DE B., *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)* [2a. ed., corregida i actualitzada]. Palma de Mallorca: 1964-1968
[NB: versió electrònica disponible en <http://dcbv.iecat.net/>]
- ASCOLI, F. D', *Dizionario etimologico napoletano (DEP)*. Napoli: Edizioni del Delfino, 1990.
- ASUMENDI, E. *et al.*, *Elhuyar Hiztegia: euskara-gaztelania, castellano-vasco (EH)*. Usurbil: Elhuyar Fundazioa, 2006.
[NB: versió electrònica disponible en www.euskara.euskadi.net/r59-15172x/eu/hizt_el/index.asp]
- BAILLY, A., *Dictionnaire Grec-Français : Le Grand Bailly* [4a. ed., a càrrec d'EGGER, E. i revisada per SÉCHAN, L. i CHANTRAINE, P.]. Paris: Hachette, 2000.
- BASSOLS DE CLIMENT, M., *Sintaxis latina* [10a. ed.; vol. únic]. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1992.
- BASTARDAS, M. R. / GARGALLO, J. E. (coords.), *Manual de lingüística románica*. Barcelona: Ariel, 2007.
- BATTISTI, C. / ALESSIO, G., *Dizionario etimologico italiano (DEI)*. Firenze: G. Barbèra Editore, 1975.
- BLASCO FERRER, E., "Storia interna del sardo", *Romanische Sprachgeschichte. Histoire linguistique de la Romania* (ed. ERNST, G. *et al.*) III. Berlin: De Gruyter, 2008.
- BLASCO FERRER, E., *Storia linguistica della Sardegna*. Tübingen: Niemeyer, 1984.
- BLASCO FERRER, E., "Sull'italianità linguistica del gallurese e del sassarese", *Romanian Review of Linguistics* 29 (1984), pp. 399-413. București: Editura Academiei Române.
- CLACKSON, J. / HORROCKS, G., *The Blackwell History of the Latin Language*. Malden: Blackwell Publishing, 2007.
- CIORANESCU, A., *Diccionario etimológico rumano (DER)*. La Laguna: Universidad de la Laguna, 1966.
- CONTINI, M., *Étude de géographie phonétique et de phonétique instrumentale du sarde* (2 vols.). Alessandria: Edizioni dell'Orso, 1987.
- COROMINES, J., *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* [6 vols.]. Madrid: Gredos, 1980-91.
- CORTELAZZO, M. / ZOLLI, P., *Dizionario etimologico della lingua italiana (DEL)*. Bologna: Zanichelli, 1979-1988.
- CORTELAZZO, M. / MARCATO, C., *I dialetti italiani: dizionario etimologico*. Torino: Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1998.
- Dicionário Priberam da Língua Portuguesa (DPLP)*, versió electrònica basada en el *Novo Dicionário Lello da Língua Portuguesa* (Porto: Lello Editores, 1996 i 1999) [www.priberam.pt/dlpo].
- DIEZ, F., *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen* (5a. ed., 2 vols.). Bonn: Adolph Marcus, 1869-70.
- ERNOUT, A. / MEILLET, A., *Dictionnaire étymologique de la langue latine (DELL)* [re-impr. 4a ed. a càrrec d'ANDRÉ, J.]. Paris: Klincksieck, 2001.

- GEORGES, K. E., *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch* (ALDH) [2 vols.]. Hannover/Leipzig: Hahnsche Buchhandlung, 1913.
[NB: versió electrònica disponible en <http://dic.academic.ru/>]
- GLARE, P. G. W. (ed.), *Oxford Latin Dictionary* (OLD) [reimpr.]. Oxford: Clarendon Press, 2009.
- GUARNERIO, P. E., “I dialetti odierni di Sassari, della Gallura e della Corsica”, *Archivio Glottologico Italiano* (vol. 13, pp. 125-140; vol. 14, pp. 131-200/385-422). Firenze: Le Monnier, 1892-93.
- HOLTUS, G. / METZELTIN, M. / SCHMITT, C. (eds.), *Lexikon der romanistischen Linguistik* (LRL), vol. 4 (italià, cors i sard). Tübingen: Niemeyer, 1988-2005.
- INFCOR, banca di dati di a lingua corsa: <http://infcor.adecec.net>.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*, 2a. ed. (DIEC2). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
[NB: versió electrònica disponible en <http://dlc.iec.cat/>]
- JEANNEAU, G. / HASSID, J. C. / TALAND, M., *Dictionnaire latin-français* (DLF) [versió electrònica: <http://collatinus.fltr.ucl.ac.be/jano/>]
- Латинско-русский словарь (ЛРС) [versió electrònica: <http://dic.academic.ru/>].
- LAUSBERG, H., *Lingüística románica* [2 vols.; trad. a càrrec de PÉREZ RIESCO, J. i PASQUAL RODRÍGUEZ, E.]. Madrid: Gredos, 1976-1982.
- Le Dictionnaire* (LD): www.le-dictionnaire.com.
- Le Trésor de la Langue Française* [16 vols.]. Paris: Gallimard, 1971-1994.
[NB: aquesta obra està disponible en versió electrònica (*Le Trésor de la Langue Française Informatisé* –TLFi–) a través de l'enllaç <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>]
- Lessico etimologico italiano* (LEI). Magonza: Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1979-.
[NB: versió electrònica incompleta disponible en www.woerterbuchnetz.de]
- Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (ΛΚΝ) [versió electrònica: www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html].
- LEWIS, CH. T. / SHORT, CH., *A Latin Dictionary* (L&S). Oxford: Clarendon Press, 1879.
[NB: versió electrònica disponible en www.perseus.tufts.edu]
- Liddell-Scott-Jones Greek Lexicon* (LSJ) [versió electrònica: www.perseus.tufts.edu].
- MARZANO, G. B., *Dizionario etimologico del dialetto calabrese* [reimpr. facsímil de l'ed. de Laureana di Borello]. Sala Bolognese: Arnaldo Forni Editore, 1980.
- MEYER-LÜBKE, W., *Grammaire des langues romanes* (GLR) [4 vols., trad. RABINET, E.]. Paris: E. Welter, 1890.
- MEYER-LÜBKE, W., *Romanisches etymologisches Wörterbuch* (REW) [7a. ed.]. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2009.
- MOLINA YÉVENES, J., *Sintaxis de los casos, retroversión y comentario de textos*. Barcelona: EUB, 1996.
- OLIVETTI, E. et al., *Dizionario Italiano* (DI) [www.dizionario-italiano.it].
- PITTAU, M., *Dizionario della lingua sarda: fraseologico ed etimologico* [2 vols.]. Cagliari: Gasperini Editore, 2000-2003.
- PITTAU, M., *Grammatica della lingua sarda*. Sassari: Delfino Editore, 1991.
- PORRU, G., “Saggio di uno studio sul lessico sardo”, *Studi Italiani di Filologia Classica* XIX, pp. 103-124. Firenze: 1942.
[NB: a aquest article, ens hi referim al llarg del treball com a “Porru”]
- PORRU, V., *Nou dizionariu universali sardu-italianu* [ed. a càrrec de LÖRINCZI, M., en 3 vols.: A-C / D-O / P-Z]. Nuoro: Ilisso Edizioni, 2002.
[NB: disponible en versió electrònica a través dels enllaços següents:

- http://www.sardegnaicultura.it/documenti/7_93_20060731151849.pdf (A-C),
http://www.sardegnaicultura.it/documenti/7_93_20060731131853.pdf (D-O),
http://www.sardegnaicultura.it/documenti/7_49_20060414122136.pdf (P-Z)]
- PUDDU, M., *Ditzionàriu de sa limba e de sa cultura sarda* (DLCS). Cagliari: Condaghes, 2000.
[NB: disponible en línia en www.ditzionariu.org]
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua española*, 22a. ed. (DRAE). Madrid: Espasa, 2001.
[NB: versió electrònica disponible en <http://buscon.rae.es/draeI/>]
- ROHLFS, G., “La importancia del gascón en los estudios de los idiomas hispánicos”, *Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos* [vol. VII, pp. 83-97]. Donostia/San Sebastián: 1952.
- ROHLFS, G., *Le gascon : études de philologie pyrénéenne* [2a. ed.]. Tübingen: Niemeyer, 1970.
- SANNA, M., *Reimparare il sardo oggi / Re-imparare su sardu oje*. Nuoro: Edizioni Solinas, 2008.
- SEGURA MUNGUÍA, S., *Gramàtica llatina* [trad. a càrrec d'ARTIGAS, E. / CABRÉ, L. / RIQUER, A. DE]. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2005.
- SPANO, G., *Vocabolario sardo geografico, patronimico ed etimologico*. Cagliari: Antonio Alagna, 1873.
[NB: disponible en versió electrònica a través de l'enllaç <http://www.sardegnaidigitallibrary.it/mmt/fullsize/2009042213001500126.pdf>]
- SPANO, G., *Vocabolariu sardu-italianu* [ed. a càrrec de PAULIS, G.]. Nuoro: Ilisso Edizioni, 2004.
[NB: *agg.* = *aggiunte manoscritte al Vocabolario sardo-italiano e italiano-sardo* (1851-52)]
- STEFENELLI, A., *Das Schicksal des lateinischen Wortschatzes in den romanischen Sprachen*. Passau: Wissenschaftsverlag Richard Rothe, 1992.
[NB: a aquesta obra, en concret als llistats d'ètims relatius al sard de les pp. 92-3, ens hi referim al llarg del treball com a “St.”]
- Thesaurus Linguae Latinae* (ThLL). Leipzig: Teubner, 1894-.
- VARVARO, A., *Vocabolario etimologico siciliano*. Palermo: Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani, 1986.
- WAGNER, M. L., “Das Sardische in der 3. Auflage von Meyer-Lübkes REW (Lieferung 1-3)”, *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* (ASNS), 160 pp. 228-39. Braunschweig: Georg Westermann Verlag, 1931.
- WAGNER, M. L., *Dizionario etimologico sardo* (DES) [3 vols.]. Cagliari: Edizioni Cagliari, 1978.
- WAGNER, M. L., *Fonetica storica del sardo* [ed. i trad. a càrrec de PAULIS, G.]. Cagliari: Trois, 1984.
- WAGNER, M. L., *La lingua sarda: storia, spirito e forma*. Berna: A. Francke S. A., 1951.
[NB: les referències del present treball corresponen a aquesta ed.; no obstant això, n'hi ha una de molt més recent (1997) a càrrec de PAULIS, G., disponible en versió electrònica en l'enllaç següent: http://www.sardegnaicultura.it/documenti/7_4_20060330171122.pdf]
- WAGNER, M. L., *La vita rustica della Sardegna riflessa nella lingua* [trad. a càrrec de PAULIS, G.]. Nuoro: Ilisso Edizioni, 1996.
- WAGNER, M. L., “PORRU, G., «Saggio di uno studio sul lessico sardo» (recensió)”, *Vox Romanica* IX, pp. 299-302. Bern: 1947.

WAGNER, M. L., “Rettifiche et aggiunte alla terza edizione del REW del Meyer-Lübke”, *Archivum Romanicum* (XIX pp. 1-29 / XX pp. 343-358 / XXIV pp. 11-67). Firenze: Leo S. Olschki, 1935-1940.

WARTBURG, W. VON, *Französisches etymologisches Wörterbuch* (FEW). Basel: Zbinden Druck und Verlag, 1949-1998.

Ètims llatins amb continuïtat exclusivament sarda

ABĚRRĀRE *v. intr.* I [REW 19]

- log. *aerrāre*, *arrāre* ‘equivocar-se o estar equivocat; (DLCS) *fartare in sensu morale, irballare*’ *v.* I (REW, DES **errare**, -ai, Porru, DLCS, Wagner *Vox Romanica IX*).
- ABĚRRĀRE (< AB + ERRO ‘errar, caminar sense rumb’) ‘1 extraviar-se, perdre’s [amb diferents aplicacions: la lit., en un discurs, en un propòsit, etc.]; 2 cometre un error, estar equivocat; 3 desfer-se de’ es documenta per primera vegada en literatura llatina en Pl. *Men* 31 amb el primer significat dels assenyalats, que correspon al primigeni (et., ABĚRRĀRE es podria traduir per ‘sortir-se del camí, perdre el nord’) (OLD).
- El sentit literal de ABĚRRĀRE ‘sortir-se del camí, perdre’s’ deixarà pas, a partir de Cic. (*uid. Att.* 14 22 1 / *Off.* 1 100), a un de figurat que farà fortuna en el trànsit cap al sard: ‘equivocar-se (< sortir-se del camí de la moralitat)’. Cic., com en molts altres exemples, pren un vocable que en la parla corrent tenia un sentit literal, fidel a l’etimologia, i el carrega de tints filosòfics. Nosaltres, a diferència de Wagner (DES, *Vox Romanica IX*), que hi veu un cultisme, hi veiem, com Meyer-Lübke i Porru, una evolució patrimonial, que, mentre que podria resultar més dubtosa en el cas de *aerrāre* (que tan sols ha experimentat l’aproximantització de la -B- intervocàlica (**aberrare*) i la seva caiguda posterior), és indubtable en *arrāre*, on el diftong *ae* hauria monoftongat en *e* (**errāre*) i posteriorment s’hauria produït una assimilació regressiva (*e > a*). Tot i no pronunciar-se a l’entorn de la qüestió, sembla que Meyer-Lübke defensi que les formes esmentades del log., juntament amb *errāre*, no són altre que variants que cal fer remuntar a ERRĀRE. No obstant això, mentre que el canvi de la vocal inicial es podria explicar per una assimilació, res no explica que documentem la forma amb diftong inicial *aerrāre*. És cert que molts verbs en sard, com exposa Wagner en *Vox Romanica IX*, afegeixen una *a*- protètica; malgrat tot, això no és freqüent en el cas de verbs començats per vocal. En aquest cas, si s’hagués esdevingut tal fenomen, segurament la *a* hauria desplaçat la *e* de bon començament i només documentaríem la forma *arrāre*.

Es tracta d’un ètim que només perdura en el dialecte log.; no en documentem, doncs, correspondències nuoreses (*íd.*) o campidaneses (**aerrái*, **arrái*). La semàntica que hereta el log. és exactament la mateixa que posseïa el llatí en sentit figurat, l’única que perdura.

ĀBHĪNC *adv.* [REW 21]

- log. ant. *avínke*, *abínke* ‘més enllà’ *adv.*, [*seguit de la prep. de: avínke de flúmen*] ‘més enllà de, a l’altra banda de’ *prep.* (REW Ø, DES, Porru).
- L’adv. ĀBHĪNC, que es remunta al sintagma preposicional ĀB HĪNC ‘des d’aquí’¹, ja apareix lexicalitzat en Pl. *Bac.* 388, *Truc.* 341, etc., amb el significat de ‘temps enrere,

¹ En realitat, en origen presenta una redundància, atès que l’adv. HĪNC *per se* ja té el sentit *locus unde* de ‘des d’aquí’. Aquestes hipercharacteritzacions semàntiques se situen a la base del desgast que pateixen les formes amb l’ús i la pèrdua de la consciència etimològica (cf. AURICULA com a ‘orella’, no pas ‘orelleta’, com esperariem etimològicament). El paràgraf que la GLR dedica a les formes hipercharacteritzades (*uid.* GLR II § 533) –de les quals, segons indica, ja se’n troben nombrosos exemples en llatí– admet aquest raonament.

fa [+ unitat de temps]'. Són més tardanes i no tan àmpliament documentades les accepcions 'a partir d'ara' i 'a partir d'aquest moment'² (OLD).

- El log ant. *avínke* presenta dos fenòmens que configuren la seva evolució derivada del llatí. En primer lloc, un de fonètic: l'addició d'una *-e* eufònica final, en no resultar natural en sard la pronúncia de mots acabats en consonant (tal fenomen s'esdevé, com assenyala Porru, en molts altres casos com ara *feke* (< FAC), *inoke* (< IN HOC), *cuke* (< ECCU-HUC), etc.). En segon lloc, un tret remarcable quant a la morfologia del mot: l'ús més habitual del mot en sard és, no pas com a adverbi, sinó com a locució prepositiva seguit de la prep. *de*.

ABSCŌNSE *adv.* [REW 42]

- sard ant. *askúse* 'd'amagat' *adv.* (REW, DES, Porru).
- L'*adv.* ABSCŌNSE (ABSCONS(UM) [< ABSCONDŌ 'ocultar'] + -E) 'secretament' no es documenta fins a Hyg. *Fab.* 137 2 (OLD, ALDH).
- Porru afirma que ABSCŌNSE constitueix la forma popular equivalent de ABSCONDITĒ, partint de la base que ABSCONS- és el tema de supí que en el llatí vg. substituïx ABSCONDIT-. Potser no hi ha prou elements de judici per considerar ABSCONS-, enfront de ABSCONDIT-, una forma vg. Més aviat podríem parlar d'una forma més tardana (el part. ABSCONSUS -A -UM, el documentem en [Quint.] *Decl.* 17 15) deguda a una ultracorrecció que precisament pretenia distanciar-se de la regularització del sistema verbal que caracteritzava la parla popular (per analogia amb formes clàssiques del tipus 'METŌ - MESSUM', en contraposició amb l'enunciat popular, que configuraria el protoromànic, 'METŌ - *METITUM'). És cert que en els seus inicis trobem la forma ABSCONDITĒ vinculada estretament a l'esfera de la filosofia amb el significat de 'abstrusament, profundament', mentre que ABSCŌNSE manté l'accepció neutral de 'd'amagat'. No obstant això, cal recordar que el primer autor en què documentem ABSCONDITĒ és Ciceró (*Inu.* 2 69, *Fin.* 3 2), que, en la seva creació d'un metallenguatge de la filosofia, es caracteritza no tant per l'encunyament de neologismes (sobretot, en aquest àmbit, manlleus del grec) com per tecnificar mots preexistents al servei del pensament filosòfic. En època cristiana (*Vulg., pass.*) es troba ABSCONDITĒ amb el seu sentit primigeni, 'd'amagat, ocultament', cosa que ens confirma que la semàntica d'ambdues formes és idèntica (deixant de banda l'ús especial que Ciceró en fa, d'una d'elles). Així, l'única diferència que hi ha entre dues formes rau en la morfologia i el moment cronològic que en contempla el sorgiment.

La mateixa Porru posa en relleu un tret fonètic característic del llatí vg. i del protoromànic posterior: l'assimilació i posterior simplificació del grup consonàntic NS en S (cf. MENSA/*MESA, PENSUM/*PESUM, etc.; *uid.* Lausberg I § 418). El resultat sard també evidencia una assimilació regressiva i posterior simplificació del grup BS. Quant al vocalisme, sorprèn l'evolució 'Ō > u' (n'esperaríem el resultat *askóse). La GLR (I §§ 145 ss., esp. § 147) es refereix a aquesta qüestió sota l'epígraf de "canvi esporàdic de ó en ò, ū". Sembla que el canvi 'ó > ū' ja era freqüent en el protoromànic d'algunes zones (e.g., *USTIUM (per OSTIUM) > cast. ant. *uzo*, it. *uscio*, fr. *huis*). Podem, doncs, postular l'existència d'un protoromànic *ABSCU(N)SE.

² Cal notar com temps i lloc són dues nocions de caràcter adverbial que sovint apareixen etimològicament associades.

AFFERRE *v. tr.* III *irreg.* [REW Ø]

- sard (*af*)*fèrrere* [*ass oríga*] ‘referir, relatar’ *v.* II (St., DES *fèrrere*¹, Porru Ø).
- El verb AFFERRE/ADFERRE (< AD + FERRE) es documenta àmpliament en la literatura llatina a partir de Pl. (*Mil.* 988, 1058, *As.* 240, *Per.* 226, *Epid.* 660, *Capt.* 179, 832, *Ps.* 711, *Am.* 9, 989, *Rud.* 729, *Cas.* 70, *Men.* 759-60) i presenta una polisèmia considerable, que, seguint l’OLD, sintetitzem en aquestes accepcions: **1** (*pass.*) ser mogut [cap a], ser posat en contacte [amb]; **2** portar amb si mateix; **3** portar, servir [menjar], administrar [medecina, verí]; **4** portar [alguna cosa a algú] a tall de contribució; **5** oferir; **6** oferir (en una venda; com a suborn); **7** portar [una persona] amb si mateix, conduir, guiar; **8** (*in iudicium*, etc., ~) portar a judici [un cas, una acusació, etc.]; **9** portar [un argument] hostilment, en contra d’algú; **10** (*in consuetudinem* ~) posar de moda, introduir un costum; **11** inserir, importar; **12** aplicar [un remei]; **13** al·legar, aduir; **14** (*dit dels missatgers*) portar [notícies]; **15** (*l’arribada d’algú*) causar [alegria, etc.]; **16** produir, crear [una emoció, un estat anímic, etc.]; **17** (*un període, data, etc.*) portar amb si mateix, produir pel seu pas; **18** (*referit a éssers vius*) créixer, (*referit al sòl*) produir’.
- La continuïtat de la forma amb prefixació AFFERRE (< AD-FERRE) es limita al sard. La forma simple, FÈRRE ‘portar’ (REW 3258), es conserva en sard, concretament en camp. ant. (3a. sg.: *fèrit*), i també en pg. ant. (*feri*). Cal destacar com el procés de regularització verbal del llatí vulgar afecta l’ètim i en conforma l’evolució: en aquest procés, hi trobem un pas intermedi entre AFFERRE i *affèrrere*, la forma regularitzada *AFFERRĒRE, assimilada a la 2a. conjugació³. Pel que fa al significat, es manté invariable (DES).

ĀGĀSO -ŌNIS *s. m.* III [REW 274]

- log. (*b*)*asòne*, bitt. *agasòne*, camp. *basòni* ‘pastor de cavalls’ *s. m.* [**der.:** (*b*)*asonáre* ‘pasturar les eugues’ *v.* I] (St., REW, DES *agasòne*, Porru, Wagner *Vox Romanica* IX).
- El subst. ĀGĀSO ‘servent, esp. l’encarregat de la cura dels cavalls’ es documenta des de Pl. *Mer.* 852. La majoria de fonts (L&S, ALDH, etc.) fan remuntar el vocable al v. AGO, mentre que l’OLD, per la seva banda, es limita a remetre a EQUISO ‘íd.’, on s’explicita que es desconeix el segon element del compost, comú a AGASO.
- La semàntica de ĀGĀSO s’ha conservat sense canvis en les formes sardes. Pel que fa a l’evolució formal, *uid.* nota 2 en l’annex III.

***AGNIĀRE** *v. tr.* I [REW Ø]

- log. *andzàre*, camp. *anğái*, gal·lur.-sass. *aññáre* ‘[l’ovella, la gossa, la truja, etc.] parir’ *v.* I [**der.:** (Mores) *andzadina* ‘ventrada, conjunt de petits nats d’un part’ *s. f.*, camp. *anğadina* ‘(*s. f.*) temps de parir; (*adj.*) que està a punt de parir’; log. *andzadúra*, (Casu) *andzèra*, camp. *anğadúra* ‘part’ *s. f.*] (DES *andzare*, Porru).

³ No es documenta l’inf. regularitzat *(AF)FERRĒRE (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). Malgrat això, tenim constància que ja des de Pl. existeixen intents de regularització de la base FERRE; en concret, en aquest autor, hi documentem l’inf. FERIRE.

- Es tracta d'un desubstantival (< AGNUS 'xai') no documentat, que en llatí vg. devia tenir el sentit originari de *[l'ovella] parir, donar a llum xais'.
- En vista del resultat sard, *AGNIĀRE ha experimentat una assimilació regressiva del grup GN (> NN) i una posterior simplificació de la geminada (> N). A partir d'aquí, el resultat del grup 'N + iod' és el típic per a cada dialecte: log. *ndz* i camp. *nǵ* (*uid.* GLR I pp. 461 ss.). Cal contrastar l'ètim amb un de molt proper, *AGNĀRE, que sí que gaudeix de continuïtat fora de l'àmbit sard, en concret en el calabr. *agnare* '[dit de l'ovella] desitjar el moltó' (DES). Pel que fa a la semàntica, veiem que el sard experimenta una expansió respecte del significat que podem postular per a aquest ètim: en principi aplicat a l'ovella, el vocable es fa extensiu a la gossa, la truja, etc.

AGNĪLE *s. n.* III [REW 286; *uid.* SUĪLE]

- centr., log. *annĭle* 'cort [d'ovelles]' *s. m.* (REW, DES, Porru).
- L'única obra lexicogràfica en què hem documentat el s. AGNĪLE (< AGNUS) és el ThLL, que n'assenyala una sola ocurrència, *gloss.* II 245 36 ("ἀρνῶν ὁ τόπος"), i en destaca la continuïtat sarda tot fent al·lusió al REW.
- Aquest substantiu és resultat d'una derivació del tipus 'substantiu (AGNUS 'xai') + sufix derivatiu (-ILIS)'. En el baix llatí ja devia ser usual aquesta substantivació, bé com a resultat de l'el·lipsi d'un substantiu real en el sintagma de què l'adjectiu formava part ([*locum*⁴] *agnile* 'lloc destinat als xais') o bé, plausiblement, per la facilitat que des d'antic posseïen els adjectius en gènere neutre per substantivar-se i que ha perdurat en les llengües romàniques (cat. *el bo*, cast. *lo bueno*, fr. *le bon*, etc.) (Bassols § 156). En aquest darrer cas, AGNĪLE seria, etimològicament, 'allò dels xais' i, per extensió, 'el lloc assignat als xais'.

*AGNŌTĀRE *v. tr.* I [REW 289]

- log. *annod-it-āre* 'distingir, reconèixer amb prou feines', *innod-id-āre* 'distingir'; log., bitt. *annottāre* 'mirar' *v. I* (REW, DES **annoditare**, Porru Ø).
- A *AGNŌTĀRE, no doc. (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø), podem pressuposar-li el mateix significat que AGNOSCERE 'reconèixer, identificar; admetre (OLD)'.
- *AGNŌTĀRE és la forma del llatí vg. reconstruïda per Meyer-Lübke, fruit d'un encreuament 'AGNOSCERE X ANNOTARE (< AD-NOTARE)' que correspon semànticament al primer. En el llatí vulgar, on el recurs a l'analogia era tan freqüent, la conjugació temàtica en *-a* s'imposa fins a tal punt que arrossega molts vocables que tradicionalment s'havien adscrit a les tres restants, i es dona pas així a un procés de sincretisme paral·lel al que trobem en la morfologia nominal, del qual la continuïtat romànica acostuma a retre bon testimoniatge. Així, aquest encreuament es fonamentaria en la força analògica de la 1a. conj. Wagner (DES) sembla el dubte a l'entorn de la reconstrucció de Meyer-Lübke i postula com a més plausible l'ètim ANNOTARE (< AD-NOTARE) '1 (*gen.*) escriure, anotar; 2 observar, percebre; 3 titular, posar títol [a un llibre], 4 (*pass.* **annotari**) ser distingit, conegut, per alguna cosa; 5 (*jur.*) introduir una persona absent dins el registre dels acusats; designar algú que ja ha estat condemnat per a un càstig' (L&S)'. Des del punt de vista estrictament formal, tant ADNO-

⁴ El substantiu *locus -i*, de gènere masculí, admet, ja des d'antic (Enni), el gènere neutre.

TARE (ANNOTARE) com *AGNŌTĀRE resulten viables com a ètims desenvolupadors de les formes sardes. Així doncs, el criteri pel qual ens decantem per l'encreuament, com fa Meyer-Lübke, és merament semàntic.

És cert, i no gens esgavellat, que un *annottāre* (etc.), com proposa Wagner, podria procedir formalment de ADNOTARE (ANNOTARE), per tal com podríem postular per a ANNOTARE el significat no documentat de *‘distingir, conèixer’ (com a contrapartida en veu activa de l’accepció 4).

Per acabar, centrant-nos ara en els resultats sards, cal notar que les dues primeres formes indicades per al log. presenten la inserció del sufix *-it-* (< -IT-) entre el lexema verbal i la terminació de la 1a. conj. Podríem reconstruir per a elles l’ètim *AGNOD-IT-ARE o bé considerar que la inserció de l’infix ja s’esdevé en la mateixa llengua sarda per analogia amb dobles del tipus camp. *spekulái/spekul-itt-ái*.

ANTELENA s. f. I [REW 496b]

- log.-centr. (fonn., Urzulei, Orgòsolo, barb.) *antalèna*, (Olzai) *antalèra*, (Olíena) *antelène*, (Orosei) *antalèdda*; camp. rur. *antalèni* ‘davantal de seda que es porta amb motiu de dol o casament (Atzara) o davantal blanc (Busachi) [el genèric per designar el davantal acostuma a ser *fálda*]’ s. f. [**der. regr.:** *ántela* // nuor. *antèla* < ANTELA; log. *antèdda* < ANTELLA] (REW; DES **antalèna**; Porru; Wagner 1996 255, 308).
- El ThLL (**antēla**) documenta ANTEĀLA, ANTILĒNA i ANTELLINA i n’aporta les referències següents: *gloss. Scal.* V 589 22, *gloss.* II 437 47 / 21 26, Isid. 20 16 4, *Itala cod. Clarom. Hebr.* 11 37. L’OLD no recull cap forma d’aquestes, però sí que fa esment de ANTELENA en l’entrada corresponent a **postilēna**: nota que ANTELENA és una forma pertanyent al llatí tardà el significat de la qual s’empra sovint per explicar POSTILĒNA com a ‘(angl.) *crupper*’ (= tira –o tires– de cuir emprada per unir la sella de muntar a la gropa del cavall i evitar així que la sella llisqui cap endavant). Sembla que ANTELENA i les variants suara esmentades presenten, seguint el REW, el significat genèric de ‘pell de xai (o, *per ext.*, d’un altre tipus) emprada per cobrir la part anterior del cos, davantal’. El sard ha delimitat l’abast semàntic de l’ètim i ha destinat *antalèna*, etc., a la designació d’un davantal amb característiques i usos molt concrets.
- Aquest ètim, ja en llatí vulgar, presentava un polimorfisme ben marcat: ANTELENA, ANTILENA, ANTELA, ANTELLA. La major part dels resultats sards es desprenen de la primera forma, sovint amb el canvi vocàlic ‘E > a’ (ANTE- > *anta-*), que podem atribuir a l’influx d’una assimilació o dissimilació. En el centr. (Olíena) *antelène* trobem una substitució vocàlica a la inversa (‘A > e’) que també es trobaria a la base del camp. rur. *antalèni*, que, com és típic d’aquest dialecte, ha inflexionat la *e* final (< **antalène*). Una dissimilació explica la *r* del centr. (Olzai) *antalèra*, mentre que (Orosei) *antalèdda* presenta una substitució analògica de la terminació etimològica pel sufix diminutiu *-èdda/-a* (< -ELLUS/-A). La semàntica de les formes sardes és el resultat d’una restricció semàntica que converteix *antalèna*, etc., gairebé en un terme tècnic: no es tracta del genèric per designar el davantal (amb tal propòsit s’empra *fálda*), sinó d’un davantal amb uns usos molt particulars. Sembla característica del sard la predilecció per atorgar un sentit tècnic als vocables genuïns mentre que per als genèrics es recorre a manlleus de llengües que han conviscut històricament amb el sard (cat., cast. o it.).

APER -PRUM *s. m./f.* II [REW 513]

- sass. (Bonorva) *suábra* 'femella del porc senglar' *s. f.*; **comp.** (PORCUS + APER; *uid.* també DES **pórku**) centr. (Siniscola, Posada) *porkábru*, gal·lur. *polkábru* 'porc senglar' *s. m.* (REW; DES **ápru**; Porru; Wagner ASNS 160, *Vox Romanica* IX).
- El subst. APER '1 porc senglar; (*p. ext.*) 2 carn de porc senglar, 3 figura d'un verro emprada com a estandard', d'arrel indoeuropea (cf. angl. ant. *eofor*, a.alem. ant. *ebur*, alem. *Eber* 'verro'), ja es documenta en Pl. *Per.* 3 amb el significat primigeni (OLD).
- El sass. (Bonorva) *suábra* sembla presentar l'aglutinació de l'article, ja ben lexicalitzada, com mostra el fet que l'article masc. no hagi variat de gènere en modificar-se el gènere del subst.: **su ábru* > (lexicalització) **suábru* > *suábra* (si la lexicalització de l'aglutinació 'art. + subst.' no s'hagués consumat, esperariem una forma del tipus **saábra* o fins i tot, amb reducció vocàlica, **sábra*). Els compostos centr. *porkábru* i gal·lur. *polkábru* semblen sorgir de la necessitat de designar el senglar sense ambigüïtat, amb determinació, un cop que l'antic **ápru* ja ha patit un fort desgast semàntic i ha desaparegut gairebé de la parla. Potser hauríem d'admetre una explicació similar per a *suábra*, que, en comptes de presentar una aglutinació de l'article, podria estar evidenciant una lexicalització del compost 'SUS + APER'.
D'acord amb Wagner (DES, ASNS 160, *Vox Romanica* IX), és més que qüestionable que el camp. *sirbòni* sigui resultat de APER. L'evolució que proposa Porru, amb l'aglutinació de l'article, no sembla convèncer-lo: *sirbòni* < **sarbòni* < **s'arbòni* < **s'apròni*. En efecte, el canvi de A per i no admet una explicació d'acord amb les regles d'evolució fonètica (Porru apunta la possibilitat que pugui ser degut a l'influx de *silva*).

APRĪNUS *adj.* I [REW Ø]

- log. *ábrinu*, (rar) *ábigu*, centr. *áppigu* 'relatiu o pertanyent al porc senglar' *adj.* (*uid.* REW 513; DES **ápru**; Porru **APER**; Wagner ASNS 160, *Vox Romanica* IX **APER**).
- L'OLD documenta l'adj. APRĪNUS (APER + -INUS) 'relatiu o pertanyent al porc senglar' en Lucil. 1341 i Plin. *Nat.* 28 215.
- Per arribar als resultats sards, hem de pressuposar la forma proparoxítona de l'ètim, *APRĪNUS. Segons Porru, aquesta, -ĪNUS, seria la forma originària del suf., que ben aviat seria substituïda per -ĪNUS, forma més apta per a la creació de noves unitats lèxiques. El sard, malgrat tot, conserva habitualment la forma primigènia del suf. (-*inu*): *MURĪNUS (no pas MURĪNUS) > *múrinu*, *CERVĪNUS (no pas CERVĪNUS) > *kérbinu* (NB: més rarament, es troba en el log. *kerbínu*)⁵. Les formes log. *ábigu* i centr. *áppigu* han anat més enllà en l'evolució: la segona ha assimilat el grup PR en PP; la primera, a més, l'ha simplificat en P, ha sonoritzat aquesta en B i ha aproximantitzat aquesta última. Pel que fa a la terminació *-igu*, deu haver sorgit a partir d'un canvi de suf. (-ICUS per -INUS). La semàntica, finalment, es manté intacta.

⁵ Aquestes canvis accentuals tenien particular incidència en el llatí popular respecte del literari. Per a aquesta qüestió, *uid.* Lausberg I pp. 201 ss.

*ARĒLLĀRE v. tr. I [REW 628]

- log. *areddāre* ‘dissecar’, *areddāre-si* ‘tornar-se àrid i sec (e.g. la pell en contacte amb el foc)’ v.; **der.:** *areddādu* ‘àrid, sec’ (*adj.*), *areddādūra* (*s. f.*), *areddamēntu* (*s. m.*) ‘sequedat, aridesa’ (REW, DES **areddāre**, Porru).
- Seguint Porru, cal pressuposar que *ARĒLLĀRE prové de *ARIDULĀRE *‘tornar-se àrid’, de adjectival de ARIDULUS (ARIDUS + suf. dim. -ULUS). Aquests diminutius amb -ULUS són ja molt freqüents en Pl. i, quan en sorgeixen derivats verbals, aquests presenten un valor clarament freqüentatiu; no obstant això, el valor semàntic d’aquest sufix se sotmet a un afebliment progressiu fins que desapareix del tot i només en queda la traça morfològica (cf. AURIS/AURICULA, APIS/APICULA, etc.; per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss.). Al final, aquest sufix, desproveït de la seva càrrega semàntica, esdevé un mer coixí fonètic que facilita la creació de derivats denominals; en aquest sentit, una forma del tipus *ARIDULĀRE resulta molt més usual i natural en llatí que no pas *ARIDĀRE (cf. el suf. cat. -e[ʒ]- (en substantius derivats, -e[ʃ]): en *pass-er-ar* encara manté el seu valor freqüentatiu enfront de *passar*; en canvi, en *mar-er-ar* està al servei de l’encunyament de neologismes, sense que conservi el seu valor inicial –la forma **marar* en cat. no triomfa, potser perquè no resulta prou expressiva).

Si ens centrem en l’etimologia, podem aventurar que la semàntica de l’ètim llatí devia ser idèntica a la sarda; ara bé, cal tenir en compte que el concepte de ‘tornar-se àrid’ és molt ampli i, per aquest motiu, potser en llatí s’emprava amb un major ventall d’usos (seguint ARIDUS –OLD–, devia emprar-se en referència a llocs, al temps meteorològic, a la tos, al menjar i a parts del cos) mentre que en sard presenta una casuística més restringida (s’aplica principalment a la terra, la vegetació i la pell).

ARMENTĀRIUS s. m. II [REW 657]

- log. ant. *armentārzū*, *armentāriu* ‘alt funcionari, administrador de les grans propietats públiques i privades, [més tard] administrador de la diòcesi, substituït del bisbe’ s. m. (REW, DES **armentāriu**, Porru, Wagner ASNS 160 **armentarius**).
- El subst. (en origen adj.) ARMENTĀRIUS ‘pastor’ es documenta per primera vegada en la literatura llatina en Var. *R.* 2 pr. 4.
- El mot llatí respon a una derivació ‘substantiu (ARMENTUM ‘ramat’ o, per sinècdoc, ‘bèstia de càrrega’) > adjectiu’ en la qual s’ha emprat el morfema derivatiu -ARI-. La substantivació és resultat d’una braquilogia, concretament de l’el·lipsi del substantiu nucli del sintagma originari: [*homo*] *armentarius*. Això és bastant comú en el cas de noms referents a professions: [*homo*] *medicus* ‘metge’, [*homo*] *chirurgus* ‘cirurgià’, etc.

Pel que fa a la semàntica, veiem que no s’ha conservat íntegra, sinó que només se n’ha preservat el sema general: un ARMENTARIUS és, en darrera instància, algú que es troba en una posició jeràrquica superior a la de la resta (en el cas del llatí, l’ARMENTARIUS mana per damunt de les vaques; en el cas del sard, l’*armentāriu* és l’administrador dels béns d’altri i, per tant, se situa en una posició social superior).

ARTUS s. m. IV [REW Ø]

- camp. rur. *árte/-i* ‘articulació’ s. f. (St., DES **arte**, Porru Ø).

- El subst. ARTUS, emparentat amb ARS, ARMA, etc., o el gr. ἄρθρον, ‘1 articulació del cos; 2 braç, cama; extremitat; 3 membre o part del cos; 4 (pl.) membres o òrgans sexuals’, es documenta en literatura llatina a partir de Pl. *Men.* 855 amb el significat inicial (1) (OLD).
- Des del punt de vista semàntic, convé comentar que el mot pateix un procés de restricció semàntica: mentre que el llatí ARTUS (en llatí clàssic, m. pl.) presenta un significat genèric (‘membres del cos’) al costat d’un de més restringit (‘articulacions’), el sard *árte* recull exclusivament el segon significat. Pel que fa a la morfologia del mot, Wagner (DES) nota que la forma sarda és fruit d’un encreuament amb ARS ARTIS (acusatiu: ARTE-M). Aquest presumpte encreuament s’hauria vist afavorit gràcies al fet que la 4a. declinació en llatí vulgar, atesos els pocs casos en què es trobava, havia anat caient en desús progressivament. La paronomàsia respecte de ARS ARTIS hauria facilitat que en la parla popular hom atorgués a ARS i a ARTUS el tracte d’homònims (en realitat, *pseudohomònims*) i, en conseqüència, el primer mot hauria arrossegat el segon a la seva declinació i també al seu gènere (m. > f.) i nombre (d’un plural marcat per les directrius clàssiques es passa al singular).
Amb tot, la tesi de Wagner sembla difícilment sostenible si hom té en compte que ARTUS i ARS, emparentats en origen, ja en llatí presentaven una semàntica tan divergent que difícilment en palesava l’arrel etimològica. D’altra banda, a escala purament morfològica, en el context de sincretisme del sistema de declinacions, la tendència que apunta la 4a. declinació és l’assimilació amb la 2a., en cap cas amb la 3a. Més aviat, advoquem per una influència de *árte* < ARS ja en l’àmbit intrasard (en origen, el resultat de ARTUS hauria estat un **ártu* no documentat).

ARVUM s. n. II [REW 692]

- log. ant. (*Stat. Sass.*) *áuru*, *áruu* ‘camp llaurador’, gal·lur. (Óschiri) *árvu* ‘terreny tancat, recinte’ s. m. [der.: log. *narbòne*, camp. -i (amb aglutinació de l’art. indet.) ‘terreny que després d’èsser esporgat de pedres i esbarzers torna a ser apte per al conreu’ s. m. (> log. *narbonáre*, camp. -i ‘rompre, llaurar [una terra] per primera vegada per posar-la en conreu [= crear un *narbòne*]’ v. I; log. *is-narbonáre*, camp. *s-narbonái* ‘esporgar la bardissa [= convertir el *narbòne* en terreny apte per al conreu]’ v. I; log. *narbonárdzu* ‘encarregat de rompre i treballar un terreny inculte’ s. m.)] (REW, DES *árvu*, Wagner 1996 79).
- El llatí ARVUM ‘terreny preparat per al conreu’, substantivació del neutre de l’adj. ARVUS ‘llaurat’, es documenta en literatura llatina a partir de Cic. *Scaur.* 25 (OLD).
- El log. ant. *áuru/áruu* ha mantingut la semàntica etimològica (‘camp llaurador’). El gal·lur. *árvu*, a més a més, hi afegeix el sema de ‘tancat’, hereu d’una nova manera de concebre la propietat agrícola.

ASTRĀTUM s. n. II [REW 744]

- sass. (bon.), nuor. (Ovodda, Macomer, Silanus, Posada, Torpè), gal·lur. (Óschiri) *astráu*; centr. (Orgòsolo, dorg.) *ástrau*, (bitt., Nuoro, Orani, Olíena, Ollolai, Orosei) *ástragu* ‘gel, glaç’; log. *bi-stráđu* (amb *bi-* per analogia amb *biđđía*) ‘íd.’ [der.: log. *astráre* (nord-log. també *astráura* ‘glaç recurrent’ s. f.), centr. *astragáre* ‘glaçar’,

(Belvì, Désulo, orist. S. Lussurgiu) *astròre*, (fonn.) *astraòre*, *astraoràre* v. I] (REW, DES *ástra*, Wagner 1996 149).

- ASTRĀTUM constituiria la forma del neutre del part. de perf. substantivat del v. ASTRĀRE, al seu torn desubstantival de ASTRUM ‘estel’. Porru, seguint Guarnerio, observa que el llatí ASTRUM ha patit la mateixa modificació de significat que SIDUS ‘estel, cos celeste, constel·lació’, que documentem amb el significat metonímic de ‘estació hivernal, fred, glaç’ (cf. OLD *sīdus* 5c). El ThLL, a diferència de l’OLD, dedica una entrada a ASTRĀTUM, que acompanya d’un signe d’interrogació, defineix sintèticament com a “*nudum*” i del qual aporta una única documentació: *gloss.* V 492 1.
- La forma centr. *ástragu* presenta una -g- epentètica antihiàtica (DES). A Urzulei s’empra *ástra* amb el mateix significat que les altres formes, ‘gel, glaç’, forma que procedeix del pl. ASTRA, emprat per designar el col·lectiu de cossos celestes (l’ús de ASTRUM per referir-se a un d’aquests cossos celestes és més tardà i molt menys freqüent –*uid.* OLD–).

(B)RUNC(H)US *s. m.* II [REW 7446a]

- log., camp. *brúnku*, *frúnku*, nuor. *rúnku*, camp. *núnku* (amb assimilació regressiva *r-n* > *n-n* –HLS § 206–) ‘morro del porc; morro, musell’ [der.: log. *runkile*, camp. *brunčile* ‘musell, morrió’]; cors *bronku* ‘tipus de regna’ *s. m.* (REW, DES *brúnku*², Porru Ø, Wagner ASNS 160 **bruncus*).
- Es tracta d’un hel·lenisme (< gr. *ρύγχος* ‘morro de porc, (*p. ext.*) bec d’ocell, morro de gos’ –Bailly–) que el ThLL documenta amb dues grafies: BRUNCHUS (*gloss.* IV 347 54), fidel al seu origen gr., i BRUNCUS (*gloss.* V 403 71), adaptada a la fonètica llatina –en aquesta darrera forma, el ThLL n’esmenta la continuïtat sarda i remet al REW (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). El REW li pressuposa el significat de *‘morro’, que és hereu del gr. i s’ha mantingut inalterat en sard (a tot estirar, podem trobar-ne extensions o analogies, que, fet i fet, ja es documenten en gr.).
- L’ètim del qual parteixen els resultats sards és (B)RUNCUS, no pas (B)RUNCHUS. El dígraf CH era emprat per reproduir l’oclusiva velar aspirada grega (representada per la *χ*), fonema inexistent en llatí. El seu ús era propi de la llengua escrita, que tenia una especial cura per mantenir la fonètica originària. En la llengua popular, per contra, la pronúncia es llatinitzava i es perdia l’aspiració. Pel que fa a la labial inicial (B-), podem comprovar que no és etimològica, sinó que es tracta d’una pròtesi que només ha perviscut en les formes del log. i el camp. *brúnku* i *frúnku* –en aquesta última, s’hi dona la fricatització *b > f*.
L’ètim perdura també en el cors *bronku* ‘tipus de regna’; no obstant això, forma part del present recull lexicogràfic com a “ètim semàntic” per tal com és el sard l’única llengua que n’ha conservat la càrrega semàntica originària.

CARACALLA *s. f.* I [REW 1672a]

- camp. *gragálla/-u* ‘pelicà comú; (DLCS) *arratza de pilloni chi portat su bicu aco-ment’e una cullera*’ *s. f./m.* (REW, DES Ø, Porru Ø, ASNS 160 *caracalla*).
- La forma llatina CARACALLA apareix definida en el ThLL com a “*nomen cum uestimento a Gallis tractum esse uidetur*” i documentada en Euch. *Instr.* 2 p. 156 6; *gloss.* V 275 26 / II p. XII; *edict. imp. Diocl.* 7 44/45; Spart. *Carac.* 9 8, *Sept. Seu.* 21 11;

Lampr. *Diad.* 2 8; Hier. *Epist.* 64 15; Aur. Vict. *Caes.* 21 1; [Aur. Vict.] *Epit.* 21 2. Precisament d'aquí prové el *cognomen* o malnom de l'emperador Marc Aureli Antoni (198-217), que va introduir la *caracalla*, capa llarga d'origen gal, a Roma. Una de les fonts citades, Spart. *Carac.* 9 8, ens en dona compte: "*Ipsae Caracalla nomen accepit a uestimento, quod populo dederat demisso usque ad talos [...] unde hodieque Antoniniana dicuntur caracallae huiusmodi in usu maxime Romanae plebis frequentatae*".

- En camp., *gragálla* (que també ha incorporat, a posteriori, el gènere masculí: *gragállu*) designa el pelicà comú. No es tracta, doncs, d'un terme tècnic per designar un tipus molt específic d'animal, sinó d'una forma familiar, derivada d'un ús metafòric ('capa' > 'plomatge de l'animal') alhora que metonímic (l'animal sencer es defineix amb un nom que, en origen, fa referència a un sol tret seu). Aquesta forma familiar ha fet fortuna sense problemes en sard, i avui dia és emprada sense que se'n tingui consciència etimològica. Sens dubte, aquesta manera de designar els pelicans ja existia en el llatí popular des del baix llatí; per força, aquesta segona accepció de CARACALLA es va haver d'incorporar en un moment en què el seu referent, la primera accepció ('capa gal·la'), encara era viu, i durant un temps van conviure tots dos fins que només en va perviure el segon. Per descomptat, en l'època en què sorgeixen les llengües romàniques, fins i tot quan es comencen a perfilar, aquest referent ja forma part de la història, per la qual cosa no resulta atribuïble al sard l'assignació d'aquest valor semàntic al mot. Així, ja en llatí devien conviure dos termes per designar el pelicà: d'una banda, ONOCROTALUS, hel·lenisme (< gr. ὄνοκρόταλος) propi segurament d'un registre refinat (només es testimonia en Plin. *Nat.* X 131 i Mart. XI 21 10 –OLD–), i, de l'altra, *CARACALLA, d'ús més popular.

Fonèticament, la forma sarda *gragálla* (o *gragállu*) dóna testimoni d'algunes característiques fonètiques importants que caracteritzen l'evolució del llatí al sard: en primer lloc, el manteniment (rar) de la LL llatina (*gragálla*); en segon lloc, la caiguda de vocals breus interconsonàntiques en síl·labes breus (*g(a)ragálla*); a l'últim, la sonorització de les oclusives sordes heretades del llatí en posició intervocàlica o bé en contacte amb una líquida (la lateral *l* o la vibrant *r*). Wagner (ASNS 160), sorprès perquè el grup LL no hagi donat la doble cacuminal *ḡḡ* (**gragáḡḡa/-u*)⁶, opta per fer remuntar el camp. *gragálla/-u* a COCHLEARIUM 'cullerot' (REW 2012-2), emparentant-lo, doncs, amb el log. *kogárdzu* (*uid.* també Wagner 1996 276). Semànticament ambdues són acceptables, però des del punt de vista de l'evolució fonètica CARACALLA és molt més plausible. L'únic que en pot sobtar, com dèiem, és el manteniment de LL sense cacuminalització. En tot cas, cal no confondre els resultats de CARACALLA amb els de GREGARIUS (cf. Wagner 1996 241, 254), malgrat que presentin una proximitat formal considerable.

CARĚRE *v. tr.* III [REW 1688b]

- centr., log. *kar-iáre* 'pastar, modelar'; fonn. *ar-iáre* 'trepitjar, pastar' –esp. la pasta– *v.* I (REW, DES **kariare**, Porru Ø).
- El ThLL, a més de CAR(R)ĚRE (3a. conj.) 'cardar [llana]', documenta CAR(R)ĪRE (4a. conj.) i l'acompanya d'un signe interrogatiu; alhora, en destaca l'origen *ie.* (cf. gr. κείρω, lit. *karsziu* 'lanam pecto', sàns. *ksasati* 'fricat, scabit'). En tot cas, es tracta

⁶ Per a la complexitat de resultats romànics de la consonant doble llatina LL, *uid.* GLR I § 545 i Lausberg I pp. 409-11.

d'un verb escassament documentat la primera aparició del qual en literatura llatina remunta a Naev. *com.* 35¹ i, tot seguit, Pl. *Men.* 797.

- El DES posa en dubte l'origen de *kariáre* proposat pel REW adduint la distància semàntica que separa el CARÈRE llatí ('cardar [llana]') del *kariáre* sard ('pastar, modelar, trepitjar'). No obstant això, l'etimologia del REW no resulta del tot esgavellada: és perfectament possible aquest canvi semàntic si tenim en compte que la imatge associada a cardar llana i la pròpia de pastar una massa són bastant semblants en el sentit que ambdues activitats requereixen un gest enèrgic i continuat. En tot cas, sembla que ambdós usos siguin tècnics; per tant, sembla que en un moment determinat el CARÈRE llatí va veure afeblit el seu caràcter tècnic gràcies a una extensió semàntica; aleshores, aquest mot va tornar a adquirir un abast semàntic restringit, com s'aprecia en *kariáre*.

Morfològicament, un dels trets més destacables rau en el canvi de conjugació: la forma *kariáre*, segurament per la força analògica de la primera conjugació (o, menys plausiblement, per algun encreuament concret), ha abandonat la 3a. conjugació originària –per a les vacil·lacions que es produeixen en romànic quant a l'adscripció de la 3a. conj. llatina, *uid.* Lausberg II §§ 878 ss.

*CAUTĒLĀRE v. tr. I [REW 1783]

- camp. rur. *kaḍelái* 'mirar, observar (també en el sentit de 'custodiar, vigilar')', vg. (orist., Cruccuris) *kaḍebái* 'íd.' v. I [són especialment emprades les formes d'imperatiu *kaḍela!* 'guaita!' i, amb reforç, *magadèla!* (< *ma* + *kaḍela*) 'però guaita!'] (REW, DES *kaḍelai*).
- El REW en reconstrueix el significat de *'mirar' (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
- L'ètim no sembla haver perdurat enlloc més de la Romània (l'abruç. *kaldurate* 'curós' és d'inserció culta). El tractament del diftong AU com a *a* és especialment típic en sard quan la síl·laba següent presenta una *u*: *laru*, *pagu*, *pasu*, *trau* (< **taru*), etc. (per a aquesta qüestió, *uid.* GLR I § 288). És possible, doncs, que aquí hi hagi incidit una analogia amb un antic **káđu* (< CAUTUS) que no ha deixat cap traça. La forma vg. *kaḍebái* presenta una substitució de *l* per l'aproximant *ḅ*, que suposem que apareix per influència de la també aproximant *ḍ*.

CINUS -ĔRIS s. n. III [REW Ø]

- sulc. *čínus* 'cendra, (DLCS) *su chi abbarrat de sa cosa brusiada*' s. m. (REW, DES *čínus*, Porru Ø).
- Pel que fa a la documentació del s. n. CINUS, el DES es limita a assenyalar que es tracta d'una "forma testimoniada en les gloses, els escriptors llatins d'agrimensura i en Oribasi". El ThLL ens aporta dades més concretes a l'entorn de la documentació de l'ètim: *grom.* p. 308 3 5; *Orib. syn.* 1 19, 22 30, *syn.* 2 *add.* p. 844.; [Th. Prisc.] *add.* p. 323 9 (b), 331 1 22 (b); *gloss.* II 100 46, 435 54, 454 44, 506 61 / III 475 47 (CINUS).
- El sard és l'única llengua romànica en què l'ètim CINUS gaudeix de continuïtat. Un nombre considerable de llengües hereta la base clàssica CINERE (cf. REW 1929: CĪNIS -ĔRE –m. i, de manera secundària, f.–): it. *cenere f.*, fr. *endre f.*, prov. *cenre f.* (aquestes dues darreres, amb la síncope de la vocal posttònica –*CIN(E)RE– i, en el

cas del fr., el desenvolupament d'una epèntesi dental en el seu lloc –*CINDRA–). En el cas del bloc iberoromànic (cast. *ceniza*, gall.-pg. *cinza*) i d'altres dialectes sards (fonn. *siníša*, camp. *činižu*, log. *kišina/-u* –Wagner 1951 80-1–), cal suposar-los la base *CĪŅĪSIA *f.* (REW 1930). El cat. *cedra*, finalment, sembla procedir del nom.-ac. pl. CINERA (el DELL testimonia formes de glossaris com ara CENDRA o CINDRA).

CĪRCĪTOR -ŌRIS *s. m.* III [REW 1944]

- log. ant. *kerkitòre* (REW), *kirkitòre* (Porru) ‘recaptador d'impostos’ *s. m.* (REW, DES **kirkare**, Porru).
- El deverbial CĪRCĪTOR (CIRCUMEO ‘anar al voltant, fer voltes’ + -TOR) ‘persona que va voltant, inspector’ es documenta per primer cop en època d'August en *Priap.* 17 1.
- Fonèticament, Porru assenyala la forma *kirkitòre*, corresponent a una primera fase evolutiva. En un estadi ulterior trobem *kerkitòre*, única forma que recull el REW, en la qual la primera Ī del llatí, tònica, ha esdevingut [e], com resulta habitual en el pas del llatí a les llengües romàniques en general. Aquest fenomen tocant al vocalisme ja es dóna en llatí vulgar; és possible, doncs, que ens trobem davant d'una doble evolució: d'una banda, l'ètim CĪRCĪTORE dóna *kirkitòre*; de l'altra, *C[e]RCITORE hauria donat origen a *kerkitòre* (GLR I pp. 85 ss.). En el terreny del consonantisme, respon a un tret característic del sard la conservació de l'oclusiva velar sorda, [k], davant de *e* o *i* (*uid.* GLR pp. 344 ss., 472 ss.).

En l'àmbit de la semàntica, cal assenyalar que hi ha ocorregut una translació de significat, sent el rerefons, en essència, el mateix: mentre que en llatí el CĪRCĪTOR era un venedor ambulat, en log. ant. el mot és emprat per designar un recaptador d'impostos, d'acord, potser, amb una necessitat de renovació semàntica i reciclatge lèxic imposada per un nou panorama històric i social. Tot amb tot, observem que el sentit etimològic del terme es conserva completament: CIRCITOR és el resultat de l'evolució de CIRCUM-ITOR, al seu torn derivat postverbal de CIRCUM-IRE ‘fer voltes a l'entorn d'un lloc, desplaçar-se’. En efecte, tant el venedor ambulat llatí com el recaptador d'impostos sard es caracteritzaven perquè en l'exercici del seu ofici havien de recórrer un per un els domicilis dels diferents habitants.

CĪTIUS *adv.* [REW 1954-3]

- [centr. *kíθo*]; log. *kít(t)o*; bitt., nuor. *kítho*; gal-lur. *kíttsu*; camp. *kíttsi* ‘d'hora, de bon matí’ *adv.* (St., REW, DES **kiθo**, Porru, Blasco Ferrer 2008).
- L'adv. CĪTIUS, comp. de CITO (< CĪTUS + -O), es documenta per primer cop en literatura llatina, amb el significat originari de ‘[més] ràpidament’, en Pl. *Bac.* 290 –per a l'afebliment del caràcter comp. dels adverbis, *uid.* apartat següent.
- Des del punt de vista morfològic, CĪTIUS constitueix la forma comparativa de l'adverbi CĪTO, per la qual cosa originàriament posseïa el significat de ‘més d'hora’. No obstant això, ja en llatí es dóna un afebliment del matis comparatiu d'alguns adverbis (i, en menor mesura, també adjectius) que, en els casos més extrems, desemboca en una sinonímia total entre la forma del positiu i la del comparatiu (*ocius* ‘de pressa’, *saepius* ‘sovint, freqüentment’, etc.). Tal és el cas de CĪTO i CĪTIUS, que pràcticament es fusionen del tot en el llatí decadent (Bassols § 150).

En els resultats sards que hem esmentat en el primer apartat del present lema, tots ells amb el mateix significat que en llatí ('d'hora, de bon matí'), cal fer-hi una precisió: tal com assenyalava Porru (*op. cit.*), la majoria de les formes responen a CĪTIUS i no pas a CĪTO, tal com testimonien els grups *-th-* i *-tt-* en nuor. i log.-camp. respectivament, resultat de l'evolució del grup llatí *-TY-* (on *Y* representa la iod o *i* semiconsonàntica) –*uid.* GLR I pp. 463 ss. L'única variant no procedent de CĪTIUS és el centr. *kíθo*. L'hem inclòs entre claudàtors atès que CĪTO (REW 1954) ha perdurat també en el cast. i el pg. *cedo i*, per consegüent, no resulta rellevant de cara al present treball. Un altre tret fonètic característic del sard és la conservació de l'oclusiva velar sorda, [k], davant de *e* o *i*, que, per contra, ha patit modificacions a la major part de la Romània (cf., a tall d'exemple, it. *cena* i sard *kèna* < CENA –REW 1806–).

COACTĀRE *v. tr.* I [REW 1999]

- log. (*ab*)*battāre*, *kattāre* 'prémer, aplanar' [der.: log. *is-káttare* 'aplanar, comprimir [el terreny]' *v. I* (> *iskattadōrdza* 'màquina emprada per aplanar el terreny' *s. f.*)] (REW; DES **abbattare**; Porru Ø; Wagner 1996 89 –per al freqüentatiu *COACTICARE, cf. *id.* 203–).
- L'OLD n'indica dues úniques ocurrencies en tota la literatura llatina, corresponents a Lucr. VI 1122 i *íd.* VI 1161 'obligar, imposar'.
- Les formes *battāre* i *kattāre* responen a una evolució fonètica bastant pronunciada. En primer lloc, hi notem l'assimilació del grup CT en *tt* (COACTĀRE > **koattāre*), fenomen present també en italià (*uid.* GLR I pp. 412 ss.). Una nova assimilació, en aquest cas vocàlica, la trobem en el hiatus OA; tot seguit, es dona una simplificació de geminada i s'obté així la forma *kattāre* (**koattāre* > **kaattāre* > *kattāre*). Pel que fa a la forma *battāre*, en el sard antic és freqüent trobar dobles d'ètims llatins que comencen per C- amb *k-* i *b-* (Wagner representa aquesta *b* com a *bb* i assenyalava que és fonològicament molt enèrgica); a la llarga, és la primera forma la que triomfa (Wagner 1951 XII, esp. § 11).

La semàntica del mot ha canviat: en llatí volia dir 'obligar, forçar, constrènyer'; en sard, com ja hem vist, designa l'activitat d'aplanar el terreny per conrear-lo posteriorment. En el sard és molt freqüent que alguns mots experimentin una translació semàntica d'aquest tipus i adquireixin un sentit molt més terrenal, associat molt sovint amb activitats de la vida quotidiana tradicional de Sardenya, especialment amb l'agricultura.

COLLECTIŌ -ŌNIS *s. f.* III [REW 2045b]

- nuor. *goddeθθòne*, fonn. *ʔeddaθθòne* 'gra disposat en forma de pila al corral' *s. f.* (REW; DES **goddeθθòne**; Porru Ø; Wagner 1951 90, 1996 114, *Vox Romanica* IX).
- El deverbal COLLECTIŌ/CONLECTIŌ (< COLLIGO 'collir, recollir' + -TIO) **1** aplec; **2** (*med.*) abscess; **3** (*ret.*) enumeració, recapitulació; **4** inferència, argument, sil·logisme' es documenta en literatura llatina a partir de Cic. *Man.* 22 amb el significat primigeni (**1**).
- El sard és l'única llengua que ha conservat aquest mot com a patrimonial (Wagner 1951 90). S'hi aprecia, com és habitual en sard, una restricció semàntica que defuig l'abstracció que en origen el terme tenia en llatí: així, COLLECTIO 'aplec, conjunt

[de coses, persones, materials, etc.]’ s’especialitza per referir-se a una pila de gra. La resta de les llengües romàniques ha incorporat aquest ètim per la via culta, amb adaptacions mínimes en el consonantisme (a l’efecte que s’adeqüi a la fonètica i morfologia de cada llengua) i conservació de la semàntica: cat. *col·lecció*, fr. *collection*, it. *collezione*, cast. *colección*, pg. *coleção*, etc.

Fonèticament, el sard ha sonoritzat l’oclusiva inicial, C-, i ha assimilat i el grup -CT- intervocàlic (> *-cc- > -θθ- –interdental–). D’altra banda, no ha mantingut la -LL- intervocàlica llatina, sinó que li ha atorgat el tractament habitual de -*dd*-.

CONDŌMA s. f. I [REW 2124]

- sard ant. *còndoma* ‘parella de serfs’ (REW); barb. *còndoma* ‘grup, colla de persones, multitud’, trex. *còndoma* ‘habitació’ s. f. (DES **kòndoma**, Porru, Wagner 1951 89).
- Vocablo no documentat en el llatí vulgar. Només en tenim constància a partir del llatí medieval, en el qual, segons sembla, podia fer al·lusió al conjunt de la casa i els seus elements (DELL). L’historiador, erudit i eclesiàstic italià Muratori (ss. XVII-XVIII) defineix la *condoma* en aquests termes: “*uir et feminae seruilis conditionis, intra domo ac praedio sibi ad excolendum traditis, habitantes et conuiuentes*”.
- Es tracta d’un derivat desubstantival de DŌMUS, potser creat a partir de la forma preexistent CONDOMINIUM amb influència analògica del gr. συνουκία, que impulsa un canvi de gènere (m. > f.) i declinació (II > I) (DES, DELL). Variants: CONDUMA (Greg. T.), CONDOMINA (not. tir.).
Sembla que, en origen, el terme s’empra per designar en abstracte la casa i els seus constituents. En sard antic, per contra, adquireix un significat molt precís per al·ludir a una parella de serfs (REW). Aquest procés de concretització és un dels trets semàntics fonamentals que defineix l’evolució del llatí al sard. Amb relació a aquesta qüestió, *uid.* Wagner 1996 *pass.* (són nombrosíssims els exemples relatius a aquesta qüestió de què Wagner ens proveeix; a tall d’exemple, podem esmentar el cas del llatí LUNATICUS ‘sota la influència de la lluna’, terme certament abstracte, referit a un estat anímic o conductual, l’herència sarda del qual, *lunáḍiga*, fa referència a quelcom de ben tangible, a una ‘ovella estèril’).

CONIŪGĀRE v. tr. I [REW 2148]

- log. *koyuáre*, orun. *koyuváre*, nuor. *koyubáre*, camp. *koyái* ‘casar[-se]’ v. I [**der.**: log. (s. m.) *kòyu*, *koyuòntzu*, (s. f.) *koyubántza* ‘casament’; camp. (s. f.) *kòya* ‘casament’, *koyántza* ‘equipament’] (REW, DES **koyuware**, Porru, Wagner 1996 343).
- El verb amb preverbi CON-IŪGĀRE (< CUM-IŪGĀRE), ‘unir en matrimoni’ o ‘encetar [una amistat]’, es documenta a partir de Cic. *Off.* 1 58 i és reprès per Apul. *Met.* 5 26 (OLD).
- Aquest compost verbal, que podem atribuir a Ciceró, és, des dels seus inicis, un tecnicisme (‘unir en matrimoni’ o, per extensió, ‘encetar [una amistat]’). No sembla, doncs, que a l’inici fos d’ús popular. Apuleu, que havia estudiat l’obra de Ciceró, també hi recorre posteriorment. No tenim evidències que el mot adquirís un ús popular ampli en cap moment: l’expressió sinònima més documentada i, per tant, la més propera a un “estàndard” és la perífrasi MATRIMONIO IUNGERE (‘unir en matrimoni’). Malgrat tot, és innegable que, amb la fragmentació dialectal del llatí, CONIŪGĀRE va triom-

far en el llatí popular de Sardenya, tal com en testimonia la continuïtat sarda, de la mateixa manera que MARITĀRE devia ser la forma més usual en la parla de la Gàl·lia (> fr. *marier*) i SPONSĀRE en la de la península Itàlica (> it. *sposare*).

D'altres llengües romàniques han incorporat tardanament el terme com a cultisme, amb el significat de 'unir, combinar, associar'. En el terreny de la morfologia verbal el terme es pren com a tecnicisme (cat. *conjuguar*, cast. *conjuguar*, fr. *conjuguer*, it. *coniugare*, etc.), amb el significat de 'establir el paradigma morfològic d'un verb'.

CONIŪGIUM *s. n.* II [REW 2149]

- dorg. *koyúyu* 'casament, matrimoni' *s. m.* (REW, DES **koyúyu**, Porru, Wagner 1996 343).
- La primera ocurrència d'aquest terme en literatura remunta a Ter. *An.* 561, amb el significat que podríem postular com a originari: 'condició d'estar casat, casament; aparellament [d'animals]'. Posteriorment, l'empren Acc. *trag.* 500 ('entrada en el matrimoni'), Cic. *Fin.* 4 17 –que resta fidel al significat que apareix en Ter.– i molts autors que se situen a les albors de l'època imperial (Catul. 66 28, Verg. *A.* 4 172, Lucr. 3 845 –'unió'–, Prop. 3 13 20, etc.).
- Com en el cas del verb, CONIŪGĀRE, el substantiu CONIŪGIUM apareix des dels orígens com un tecnicisme vinculat al dret romà. En la parla devien ser força més freqüents els substantius NUPTIAE, MATRIMONIUM o CONUBIUM. En el dialecte del llatí parlat a Sardenya, CONIŪGIUM hauria gaudit d'acceptació general també en la parla, cosa que n'explica l'evolució patrimonial.

CONIU(N)X -GIS *s. m./f.* (també *adj.*) III [REW Ø]

- sard ant. *kóyube* 'membre d'un matrimoni, marit o muller' *s. m./f.* (St., REW, DES **koyube**, Porru Ø).
- CONIU(N)X, que presenta una formació paral·lela al gr. σύζυγος (preverbi CUM-/συ(v)- + *iug- –cf. IUGUM–), es documenta primerencament a partir de Pl. *Am.* 475 amb el significat de 'marit'. En principi, és un mot genèric que fa referència a cadascun dels consorts del matrimoni independentment del seu sexe ('consort, cònjuge'); no obstant això, amb el seu tractament com a *s. m. o f.*, també es documenta amb el significat concret de 'marit' o 'muller', com veiem en el cas de Plaute (OLD).
- El sard antic disposava d'una forma patrimonial d'aquest ètim, *kóyube*, ja extinta avui dia (DES). La resta de llengües romàniques l'han incorporat per la via culta amb mínimes variacions fonètiques i morfològiques: cat. *cònjuge*, cast. *cónyuge*, it. *coniuge*, etc. (fr. Ø). La semàntica és idèntica en tots els casos a l'original, en disposar el terme des de bon començament d'una vocació tècnica, concretament jurídica.
El sard *kóyube* ha evolucionat a partir de CONIUGE, forma amb dissimilació predominant en la llengua popular, no pas a partir de CONIUNGE, forma originària. Ha conservat l'oclusiva inicial sonora i ha modificat el punt d'articulació de l'oclusiva velar intervocàlica -G- en *b*. Aquest canvi 'velar > labial' era freqüent en sard antic. Les formes que el presentaven acostumaven a formar part d'un doblat l'altre membre del qual havia conservat l'oclusiva originària; és a dir, cal no descartar que al costat de *kóyube* existís una forma **kóyu*[g]e que no tenim documentada. En aquests casos, és

sempre la forma amb l'oclusiva originària la que triomfa a la llarga, limitant-se el fenomen que origina aquest canvi al sard ant. (Wagner 1951 XII, esp. § 11).

CONVĚRSUS *part. perf. v. tr./intr. III / adj. I* [REW 2198]

- sard ant. *convĚrsu*, log., camp. *kumbĚssu* 'tort' *adj.* (REW, DES **kumbĚssu**, Porru). Ni el DES ni el REW ni Porru descarten fer remuntar el resultat *kumbĚssu* a l'ètim CONVEXUS (REW 2198), opció que, a parer seu, potser resultaria més plausible i simplificaria més les coses; no obstant això, no assenyalen cap motiu que sustenti una adscripció o l'altra.
- CONVĚRSUS -A -UM és el participi de perfet de CONVERTĚ ('fer girar, capgirar') i es documenta per primer cop en Caes. *Ciu.* 3 63 1 i Verg. *G.* 3 303 amb el significat de 'girat, encarat en una direcció determinada' (OLD).
- Fonèticament, cal destacar que el sard, a diferència de l'it., acaba per neutralitzar els fonemes originaris llatins [w] i [b] en [b]. D'altres llengües, com ara el cat. i el cast., donen d'entrada un tractament diferenciat a cada fonema ([w] > [v] i [b] > [b]), però a la llarga manifesten una tendència a la neutralització. Finalment, llengües com el fr. i l'it. mantenen intacta aquesta diferenciació (per als intercanvis romànics entre [b], [v] i [w], *uid.* GLR I § 416 i Adams pp. 626 ss.). Pel que fa a la semàntica, el llatí CONVĚRSUS posseeix una major amplitud o indefinició semàntica (no podem parlar pròpiament de diferents significats, ja que tots els matisos responen a un mateix significat). Això és degut al fet que en aquest estadi encara era ben viva la consciència etimològica que feia remuntar aquest adjectiu al seu origen com a participi de CONVERTĚ. En la transició al sard, el terme veu simplificada la seva càrrega de matisos semàntics però alhora manté un significat força imprecís ('tort') que en permet l'ús en diferents contextos.

CORRUPTUS *s. m. II* [*uid.* REW 2262]

- log., camp. *korrúttu*, *kurrúttu*, fonn. **urrúttu* 'dol' *s. m.* [**der.:** camp. *inkorruttái* 'entristir-se', log. *iskorruttáre* 'concloure el dol' *v. I*] (REW, DES **korrúttu**, Porru Ø, Wagner 1996 350).
- El *s. n.* *CORRUPTUM, que aporten el REW i –seguint l'anterior– el DES com a ètim, no apareix documentat en cap de les obres lexicogràfiques que hem consultat (ni tan sols en el ThLL). No obstant això, el *m.* CORRUPTUS 'διαφθορά; *corruptio, interitus*' (< *v.* CORRUMPERE 'destruir, arruïnar, malbaratar', àmpliament documentat des de l'època preclàssica –*uid.* Plaut. *pass.*–) sí que es documenta com a *s.* en *gloss.* II 275 37 (ThLL) i, per aquest motiu, hem esmenat en el present article l'ètim que proposa el REW.
- Partint de la base que, com assenyala el ThLL, CORRUPTUS pren en essència la semàntica de CORRUPTIO, si consultem d'altres fonts com ara l'OLD veiem que el significat originari de CORRUPTIO és el genèric de 'alteració', connotat negativament des de les primeres documentacions (d'aquí, en deriven els significats de 'malaltia', '*corrupció* política', etc.). Sembla, però, que CORRUPTUS ja mostra una voluntat d'acotació semàntica respecte de CORRUPTIO, i per això el ThLL en completa la definició amb *interitus* 'mort, assassinat'. El CORRUPTUS, doncs, seria un tipus concret de *corruptio*, el trasbals que deriva de la mort d'algú. Aquest trasbals o alteració

pot raure simplement en la defunció *per se* (es tracta d'una alteració, una transició, *stricto sensu*) o bé, per una metonímia part-tot fàcilment admissible, en la alteració o càrrega psicològica que suposa aquest decés per a aquells qui el viuen de prop. La semàntica del sard ('dol') evidencia la incidència d'un tal procés.

En algunes llengües romàniques la forma ha perdurat com a participi (e.g. it. *corrotto*), bé que la majoria han creat el participi tot prenent com a base l'infinitiu romànic (e.g. cat. *corromput* (< *corrompre*)) i, en alguns casos, han introduït paral·lelament el participi llatí per la via culta (e.g. cat. *corrupte*, cast. *corrupto*).

CÖRTEX -ĪCIS *s. m./f.* III [REW 2263]

- log. *kórtige* 'escorça' *s. m.* [**der.:** *kortiárvu* (**comp.** CÖRTEX + ALBUS) 'àlber' *s. m.*) (REW, DES **kortíkru**, Porru).
- Les primeres aparicions del mot es remunten a Cató, *Agr.* 86 i 120, amb els significats de 'pell [d'una fruita]' i 'tros d'escorça emprat com a tap per a un pot' respectivament. A més de 'escorça' i 'pell de fruita', CÖRTEX pot presentar el significat de 'closca [de fruit, gra, ou, tortuga, etc.]' i 'crisàlide'; tots aquests significats estan estretament vinculats (OLD). Porru s'equivoca quan assenyala que CÖRTEX "s'utilitza a partir de Ciceró i Varró", ja que, com acabem de veure, trobem aquest vocable documentat des de Cató.
- El llatí CÖRTEX presenta un gènere vacil·lant, preponderantment masculí, però en alguns autors i passatges femení: *Lucr.* 4 50; *Verg. Ecl.* 6 63; *Ov. Met.* 10 512; *Phaed.* 2 6 12; *Larg.* 60; *Mart.* 13 86 2, 14 209 1 (OLD). El sard manté aquesta vacil·lació: *su kórtige* / *sa kórtige*.
A gran part de la resta de la Romània, hi trobem formes que responen a l'evolució de *CORTICEA (REW 2265), derivat de CÖRTEX que hauria resolt la vacil·lació de gènere mitjançant la seva adscripció a la 1a. declinació (típica de femenins) i que, alhora, mostra la tendència al sincretisme en el sistema de les declinacions. Així, tenim it. *corteccia*, cast. *corteza*, pg. *cortiça/-o* i moss. *cortiža*, *cortiche*.
Pel que fa a la semàntica, el sard *kórtige* es mostra com a continuador del significat originari i designa tan sols l'escorça d'un arbre (a banda d'algun ús extensiu esporàdic).

CORTĪCŪLUS *s. m.* II [REW 2265a]

- camp. *ortígu*; ogl. *kortígu* (Villagrande Strisaili); nuor. *kortíkru*, *ʔortíku* (Ollolai, Gavoi, Mamoiada, Orotelli), *urtíku* (fonn.), *kortígu* (Villagrande Strisaili), *urtíke* (Orosei), *ortíhe* (Urzulei), *ortíge* (torp.), *urtílʔu* (Orgòsolo), *ustríku* (bitt., olz.), *ustríke* (Olíena), *vrustíkka* (Orune), *fortíkru* (Ovodda), *fortíku* (Nuoro, Lollove); log. *ortígu* (Bono, Tonara, Milis, S. Lussurgiu), *bultígu* (Óschiri, Ozieri), *bortížu* (Bonorva), *ortíyu* (Ploaghe); orist. *ottígu* (Busachi, Mògoro, Villaputzu), *ottíge* (Escalaplano); gal·lur. *oltíğgu* (Buddusò), *boltígulu* (Luras) 'escorça de surera' *s. m.* (REW, DES **kortíkru**, Porru, Wagner *Vox Romanica* IX).
- Es tracta d'un derivat de CÖRTEX creat a partir de l'addició del sufix diminutiu -ULUS/-A/-UM (per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss. i nota 1 de l'annex III). En aquest cas també ha gaudit de continuïtat la forma base, no sufixada, CÖR-

TEX. CORTĪCŪLUS ‘closca fina [de l’oliva]’ només es documenta en Col. 12 49 10 i 12 52 10 (OLD).

- La continuïtat de l’ètim sobresurt per la quantitat ingent de formes a què ha donat origen en funció del dialecte o subdialecte del sard. Així mateix, els fenòmens fonètics que s’han esdevingut en alguns resultats són molt i molt variats. Per exemple, les formes *ustrīku* (bitt., olz.), *ustrīke* (Olíena) i *vrustīkka* (Orune) evidencien l’influx de *fús-te* mentre que *fortíkru* (Ovodda) i *fortíku* (Nuoro, Lollove) responen a una influència de *fòrte* (DES). La gutural sorda inicial, C-, d’altra banda, presenta nombrosos tractaments en funció del dialecte o subdialecte; així, trobem casos en què es conserva (ogl. *kortígu*; nuor. *kortíkru*, *kortígu*), casos en què hi ha actuat un encreuament que l’ha reemplaçada per les fricatives *f* o *v* (els assenyalats suara), casos en què s’ha neutralitzat en *b*⁷ (log. *bultígu*, *bortízu*; gal·lur. *boltígulu*), casos en què s’ha laringalitzat (nuor. *ʔortíku*) i, per acabar, casos en què aquest resultat secundari ja s’ha perdut (camp. *ortígu*; nuor. *urtíku*, *urtíke*, *ortíhe*, *ortíge*, *urtílʔu*, *ustríku*; log. *ortígu*, *ortíyu*; orist. *ottígu*, *ottíge*; gal·lur. *oltígǵu*).

Aquest mot, de caràcter merament diminutiu en llatí (‘closca fina’, especialment la de l’oliva), ha patit en sard una especialització semàntica (‘escorça de suro’) després que se’n perdés la consciència etimològica. Això, de ben segur, ja es remunta al llatí vulgar que es parlava a l’illa.

En la recensió que Wagner fa de l’article de Porru en *Vox Romanica* IX, l’autor, sorprès perquè la majoria de les formes no hagin conservat el fonema inicial [k], critica la postura de Porru, que segueix Guarnerio (*Misc. Ascoli* 238), i en el seu lloc proposa l’ètim ARTICULUS. En el DES, però, renega de la seva intuïció inicial i defensa que “*par fuori di dubbio*” la procedència de les formes sardes de CORTĪCŪLUS, sense descartar, però, en alguns casos, la incidència de fenòmens fonètics especials o bé l’influx d’algun vocable formalment proper (ell diu que “les formes han estat deformades de maneres diverses”).

*CŌSSĪCUS *s. m.* II [REW 2277]

- nuor. *kòskes*, log. *kòskos*, lur. *kuskus-ònes* ‘cucs que els cavalls tenen allotjats al recte i els fan aprimar-se’ *s. m. pl.* (REW, DES, Porru Ø, Wagner 1996 240).
- El REW en reconstrueix el significat de *‘cuc’ (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø; només documenten la base CŌSSUS).
- Es tracta d’una sufixació que pren com a base CŌSSUS ‘cuc’, a la qual li afegeix el sufix -ICU, de caràcter diminutiu –per als diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss. i nota 1 de l’annex III. Els resultats sards evidencien una síncope de la síl·laba posttònica etimològica: *CŌS(SĪ)CUS > *COSCUS.

⁷ És un fenomen típic del sard, que comparteix amb el tosc., la neutralització de *b* i *g* en *b* en posició intervocàlica, fins i tot parlant en termes de fonètica sintàctica. La fonètica, aliena al concepte de “mot”, pren el sintagma com un *continuum*. Així, [*sukultígu*] (< *su kultígu*) pateix la sonorització de l’oclusiva intervocàlica i dóna [*sugultígu*] i aquesta *g* neutralitza en *b*. Finalment, el subst. presenta la forma *bultígu*, hereva d’aquest context fonètic, fins i tot en casos en què la consonant inicial no queda en posició intervocàlica parlant en termes de fonètica sintàctica (a aquesta qüestió específica i característica del sard i el tosc., Meyer-Lübke li dedica un paràgraf en la seva GLR: I § 620; també hi fa referència Lausberg I §§ 576 ss.).

CREĀTIŌ -ŌNIS *s. f.* III

- fonn. *kriaθòne* ‘nen, criatura’ *s. f.* (REW Ø, DES **kriaθòne** –apèndix–, Porru Ø, Wagner 1951 90).
- El deverbal CREATIO (CREO + -TOR) es documenta per primera vegada en Cic. *Leg.* 3 10 (“*creatio magistratum*”). És potser una creació del mateix orador i tractadista, lligada des dels seus orígens a un sentit abstracte, ja sigui en un àmbit polític, com en aquest cas (‘elecció [d’algú per exercir un càrrec públic]’), o en un de més mundà (‘engendrament, concepció [d’un nadó]’) (OLD).
- Un fenomen fonètic típic del sard és l’aspiració que provoca la iod ([y]) quan segueix una oclusiva: així, el grup TY dona [θ].
Com és força freqüent, el sard (en concret el fonn.) concretitza l’abast semàntic del mot: *kriaθòne* és una veu jocosa, de caire afectiu, que s’empra a Fonni per fer referència a un nen petit.

CŪCŪRBĪTULA *s. f.* I [REW 2368]

- nuor. *krokkoríkka* (fonn.), *korkoríkra* (bitt.), *kurkufíka*; log. *korkoríga*, *krokkoríga*, (nord-log.) *korkoríya*; camp. *korkoríga*, *krokkoríga*, *krukkuríga* ‘carbassa’ *s. f.* (REW, DES **korkoríkra**, Porru, Wagner AR 19 **cucurbitula**).
- CŪCŪRBĪTULA ‘carbassa’ és una forma sufixada que pren com a base CUCURBITA (mat. sign.), a la qual afegeix el sufix diminutiu -ULUS -A -UM (per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss.). En origen, doncs, CŪCŪRBĪTULA devia presentar un matís diminutiu (‘carbasseta’) que ben aviat en va donar pas a un de merament afectiu i, en darrera instància, va esdevenir sinònim de CUCURBITA, tal com evidencien les fonts llatines (Larg. 106) així com el resultat sard. D’altra banda, la forma diminutiva va adquirir un segon significat que no presentava la forma base, l’accepció mèdica de ‘ventosa’, només documentada en Cels. 2 11 1, 4 27 1 D, 5 27 3 B i 2 9 2 (OLD).
- Tal com assenyala el DES, l’estadi intermedi entre la forma clàss. CŪCŪRBĪT(U)LA i les formes sardes el constitueix *CUCURBICLA, amb l’assimilació progressiva (a distància), de caire panromànic, ‘TL > CL’. L’oclusiva inicial, C-, es manté intacta arreu de l’àmbit lingüístic sard. En algunes formes, s’hi produeixen metàtesis (e.g. log. *krokkoríga*). Tal com defensa Wagner (AR 19), hem atribuït a totes les formes sardes un mateix ètim, al contrari del que fa el REW, que separa el nuor. *kurkufíka* de la resta.

CŪNEĀRE *v. tr.* I [REW 2392]

- log. *kundzàre*, camp. *kunġái* ‘tancar, barrar’ *v. I* [der.: log. (*in*)*kundzádu*, camp. *kunġáu* ‘parcel·la aïllada’ *adj. subst.*; camp. *kunġiađúra* ‘tancament’ *s. f.*] (REW; DES **kundzare**; Porru; Wagner 1996 68, AR 19 **cuneare**). Hem corregit el camp. *konġiađúra* per *kunġiađúra* seguint les esmenes de Wagner (AR 19).
- CŪNEĀRE ‘falcar, assegurar amb un tascó o cuny; formar un tascó’ és un derivat desubstantival de CUNEUS ‘tascó’ que es documenta per primera vegada en Sen. *Ep.* 118 16 amb el primer significat (‘falcar’) (OLD).

- En aquest cas, veiem com el significat sard respon a una extensió o ampliació del significat originari: (llatí) ‘assegurar/tancar amb tascons’ > (sard) ‘tancar [un recinte]’. Wagner (*op. cit.*) assenyala que, tot amb tot, la forma més estesa arreu de Sardenya per designar el fet d’envoltar un terreny de tanques és el manlleu del cat. *tankáre*; en la mateixa línia, els substantius corresponents de caire pansard són *tánka* i *tankáđu*. El llatí CŪNEĀRE es conserva en d’altres zones de la Romània a banda de Sardenya, però només en forma de derivats; en concret, trobem en rom. la forma amb preverbi *încuia* ‘tancar, bloquejar, aïllar (REW); tancar amb clau, cobrir, cegar (DER)’.

*CUTICŪLĀRE v. tr. I [cf. REW 1998a]

- log. *k(r)uyáre* ‘tancar [un terreny, etc.]; [una ferida] tancar-se, cicatritzar’, *in-kuyáre* ‘tancar una granja per destinar-la a la pastura’ v. I [der. regr.: nord-log. *kúyu*, nuor. (Siniscola) *krúyu*, sass. (Pattada) *krúžu*, (Ósilo) *kúžu* –top.: *Su Gúyu* (regió propera a Mores)– ‘terreny tancat o delimitat per tanques, recinte’ s. m.] (cf. REW, DES **krúyu**, Wagner *Vox Romanica* IX).
- Derivat desubstantival no doc. de CUTĪCULA (< CUTIS + -ULA) ‘pell’.
- El REW (1998a) fa remuntar les formes sardes a *CLUSIĀRE ‘tancar’. Tanmateix, en la recensió que fa de l’article de Porru en *Vox Romanica* IX, Wagner hi nota que és més plausible fonèticament la postulació de *CUTICŪLĀRE i nosaltres hi coincidim. El grup CL (*CUTIC(Ū)LĀRE) presenta una major casuística de resultats en sard, en funció del dialecte: -*kr-*, -*gr-*, -*ǵi-*, -*ǵ-*, -*y-* (fonamentalment) (cf. GLR I §§ 487 ss.). El grup SY, per la seva banda, només sembla donar -*ǵi-* o -*s-*. Així, *CUTICŪLĀRE hauria passat per aquest procés: *CUTICLĀRE > (pèrdua de la síl·laba pretònica) *CUCLARE > *kuyáre*. La *r* de la forma alternativa *kruyáre* segurament és deguda a l’influx de *CLUSIĀRE, amb una semàntica, suposem, molt propera. Tot amb tot, sembla que s’esdevé una fusió (o confusió) formal d’ambdós ètims, mentre que cadascun d’ells manté la seva pròpia càrrega semàntica. Això explica que trobem *k(r)uyáre* amb la doble accepció de ‘tancar [un terreny, etc.]’ i ‘[una ferida] tancar-se, cicatritzar’: formalment, en ambdós casos es parteix d’un mateix ètim *CUTICŪLĀRE (o, amb incidència de *CLUSIĀRE, podem reconstruir l’híbrid *CLUTICŪLĀRE); semànticament, es mantenen totes dues línies de significat.

*DĒMA s. f. I [REW 2545]

- log. *dēm(m)a* ‘xacra, defecte de salut’, nuor. (fonn., olz.) *dēmma* ‘distomatosi –malaltia que afecta el fetge– de les ovelles, causada per cucs’ s. f. [der.: log. *demáre* ‘contreure una malaltia greu o crònica’, *addemáre* ‘esdevenir flonjo [el formatge]’ v. I, camp. (*in*)*demáu* ‘malaltís, malsà [dit dels animals]’ *adj.*] (REW, DES **dēm(m)a**). El REW només inclou la continuïtat d’aquest ètim en derivats; això, ho completa el DES.
- *DĒMA representa un hel·lenisme (< gr. δέμα ‘cinta, lligam’ –Bailly–) no documentat en llatí (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). El REW li pressuposa el significat, heretat del gr., de *‘cinta’.
- Aquest mot ha patit una evolució semàntica força accentuada des del seu origen gr. (‘cinta, lligam’) fins al sard (‘malaltia del fetge [de les ovelles]’) passant pel llatí. És més que possible que el llatí representi la baula perduda que expliqui aquesta inflexió. Atès que no tenim documentat aquest mot en l’estadi llatí, ens hem de limitar a aven-

turar una hipòtesi a l'entorn d'aquest canvi de significat. És possible que l'origen d'aquesta nova càrrega semàntica ragui en la identificació entre la forma i la consistència d'una cinta i la dels trematodes, responsables de la distomatosi i pertanyents al grup dels platihelminths, filum de cucs “que tenen el cos allargat i aplanat dorsoventralment” (DIEC2).

DILAPĪDĀTUS *part. perf. v. tr. I / adj. I* [REW 2642a]

- log. *dilabádu* ‘destruït’ *adj.* (REW, DES).
- DILAPĪDĀTUS -A -UM és el participi de perfet del verb DILAPĪDĀRE, que es documenta per primera vegada en Ter. Ph. 897 amb el significat de ‘arruïnar, destruir [un edifici]’. El significat primigeni, però, que no es documenta fins molt més tard (Col. 10 330), és el de ‘apedregar, lapidar’.
- El DES rebutja l'adscripció etimològica del participi *dilabádu* que fa el REW i postula que es remunta al cast. *deslavar* (*uid.* REW 4806: LABES), “que encara s’usa a l’Amèrica hispana” amb el significat de ‘esllavissar-se [e.g. la ribera d’un riu]’. No obstant això, no sembla esgavellada l’etimologia que proposa el REW. Podria haver-se esdevingut un procés d’evolució fonètica del tipus ‘DILAPIDATU(M) > (sonorització d’oclusives intervocàliques) **dilabīdādu* > (deformació fonètica consistent en la síncope de dos fonemes consecutius) *dilabīdādu* > *dilabádu*’. D’altra banda, l’ús de *deslavar* amb un significat proper a ‘destruir’ (‘esllavissar-se’) no és, ni de bon tros, generalitzat arreu de l’Amèrica hispana, com sembla insinuar el DES, sinó que es tracta d’un localisme propi exclusivament de Mèxic i, a més a més, derivat desubstantival de *deslave* (DRAE).

DISPĒNSĪO -ŌNIS *s. f. III* [REW Ø]

- log. *ispešòne*, *ispašòne*, meil. *ispeyòne*, *ispayòne*, mor. *ipayòne* ‘repartiment de carn, pa i macarrons entre els pobres en ocasió de la mort d’un familiar, en concret el setè i el novè dies després del dit decés’ *s. f.* (DES **ispèndere**, Wagner 1996 348).
- El deverbial DISPĒNSĪO (< DISPĒNDĒRE) tan sols apareix documentat pel ThLL, amb el significat de ‘*distributio*’, en Maec. *Distrib.* 81 (s. II dC), un tractat sobre divisions numèriques, pesos i mesures.
- DISPĒNSĪO -ŌNE no ha perdurat fora del sard. En canvi, el verb del qual procedeix, DĪSPĒNDERE, a més d’en el log. *ispèndere*, té continuïtat en l’it. *spendere* i el fr. ant., prov. i cat. *despendre* (REW 2676).

DŌMO *abl. sg. s. f. IV* [REW 2745-2; cf. DŌMUS]

- log. ant. *dòmos* (corregit per Wagner AR 19 –el REW dona *domoz*–) ‘possessió feudal’, log. (ant. i mod.) *dòmo*, camp. *dòmu* ‘casa; (esp. camp. rur.) habitació [sa *dòmo dessu vùmu* ‘l’habitació de la xemeneia’]’ *s. f.* (REW; DES **dòmo**; Wagner 1951 43-4/89 (cf.), 1996 66, AR 19, Blasco Ferrer 2008).
- DŌMO, abl. sg. de DOMUS ‘casa’, ja en llatí es troba gairebé adverbialitzat, lexicalitzat amb el significat de ‘a casa, en privat; amb els propis recursos o experiència’. És per aquest motiu que hem decidit incloure aquesta forma com a ètim diferenciat

(DOMUS, per la seva banda, no es troba en sard, mentre que gaudeix de continuïtat en l'it. *duomo* (> fr. *dôme*) i el bergam. ant. *dom* –REW 2745-1–). Aquest ús lexicalitzat de l'abl. DŌMO ja es documenta en Pl. *Am.* 637 i *Truc.* 453 (OLD).

- La procedència de les formes sardes de DŌMO i no pas de DOMUS queda verificada per l'existència de la terminació *-o* en log. ant. i mod. i per l'obertura, fins i tot en camp., de la *-o-* (DES). En efecte, és destacable aquest manteniment de *-o* en log., que no ha esdevingut *-u* per analogia amb els masculins en *-u* (la conservació del gènere originari, fem., també ha degut contribuir a impossibilitar aquesta analogia, que sí que s'ha produït, però, en camp.). El paradigma de declinació de DOMUS evidencia que la 4a. declinació estava sent absorbida per la 2a. Així, trobem un paradigma mixt en aquells casos en què les desinències de la 4a. i la 2a. decl. no eren coincidents, i les formes de la 2a. decl. acabarien per desplaçar-ne les corresponents a la 4a. (Segura, § 89, qualifica l'abl. sg. *domo* de “més freqüent” enfront de *domu*). Per acabar, la semàntica sarda es manté sense canvis remarcables respecte de la llatina, si bé el log. ant. aporta el significat de ‘possessió feudal’ més que no pas el de ‘habitatge’ i en algunes zones (esp. en camp.) s'introdueix el significat més restrictiu de ‘estança, habitació’.

***EXCURSURA** *s. f.* I [*uid.* REW 2992]

- orist. (Busachi, Láconi), camp. (Villacidro) *iskussúra*, (cagl., S. Nicolò Gerrei) *skissúra*, (gen.) *skussúra*, nuor. (fonn.) *iskuśúra*, (Désulo) *iskissúra* (cf. camp. *skurrèntsia* < cat. *corrença* ‘diarrea, còlic’) ‘diarrea [d'un animal]’ (també, amb canvi de suf., nuor. *iskussína*, log. *iskussína*); eixam d'abelles’ *s. f.* (REW; DES **kússu**, **iskussúra** –cf. **kurrèntsa**–); Wagner 1996 239, 252).
 - A partir del v. EXCURRŌ i els substantius *f.* EXCURSIŌ i *m.* EXCURSUS, n'hem reconstruït el significat de *‘sortida precipitada’ (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
 - Es tracta d'una doble derivació no documentada en llatí que pren com a base CURSUS (cf. nuor., log. *kússu*, *sos kússos* ‘diarrea [de l'home]’; cast., pg. *cursar* ‘tenir diarrea’, *curros* ‘diarrea’), a la qual se li afegeix el prefix EX- i el sufix -URA o -INA, alternativament. En tot cas, es tractaria d'una derivació netament llatina. El DES fa remuntar les formes sardes directament a CURSUS, mentre que el REW les inclou sota l'entrada de EXCŪRRĒRE com a derivades d'aquest. Formalment, però, sembla molt més viable fer el que Wagner fa en *La vita rustica*, és a dir, reconstruir un nou ètim: *EXCURSURA o, amb canvi de suf., *EXCURSINA. Aquest ètim (en concret la primera forma), ens el trobem en el DES en l'entrada **iskussúra**, amb un valor semàntic prou diferent que ja presentava el EXCURSUS llatí: Verg. *G.* 4 194 ens parla de l'*excursus apium* per fer referència al vol de les abelles (< ‘sortida de les abelles’); les formes sardes, però, han concretitzat la semàntica i fan referència a un ‘eixam d'abelles’.
- Així doncs, ens enfrontem a un ètim que ja des del llatí popular hauria experimentat una polisèmia: d'una banda, com a tecnicisme de la veterinària, ‘diarrea’ i, de l'altra, ‘eixam d'abelles’. La llengua, com veiem, sembla haver buscat algun mecanisme per evitar tal confluència semàntica; en concret, és molt possible que l'aparició del suf. alternatiu -INA advoqui per crear una forma morfològicament diferenciada i especialitzada en el sentit de ‘diarrea’ (de fet, no documentem cap forma en -INA amb el significat de ‘eixam d'abelles’). Pel que fa a la semàntica, ambdues accepcions s'expliquen fàcilment a partir del significat de *‘sortida precipitada’ (= EXCURSUS) que hem re-

construït per a EXCURSURA/-INA –potser resulta una mica més complicada d'entendre la relació entre *‘sortida precipitada’ i ‘eixam d’abelles’, que, creiem, deu estar basada en la diligència que mostren les abelles quan “surten” precipitadament i es disposen a construir-se l’eixam o ataquen un intrús.

*EXPIĀLĀRE v. tr. I [REW 3052-2]

- log. ant. *ispiyāre*, camp. ant. *ispiliāri* ‘alliberar, deslliurar’ v. I (REW, DES **ispiiare**, Wagner AR 19 **explicare**). Guarnerio rebutja el significat de *‘aclarir, explicar’ que conté el REW. Aquest significat també és radicalment refutat per Wagner (DES, AR 19).
- La formació *EX-PIĀLĀRE (mat. sign. de EXPLĪCĀRE) no està documentada en llatí (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). Sí que ho està, però, la variant clàssica EX-PLĪCĀRE ‘aclarir’ (REW 3052-1), que gaudeix de continuïtat per via patrimonial en it. *spiegare*, engad. *splajer* ‘desenrotllar’, prov. *esplegar* ‘usar, atènyer’, cat. ant. *esplegar* ‘acabar, concloure’ (REW).
- La metàtesi que ha patit *EX-PIĀLĀRE respecte de la forma clàssica assenyala que aquesta forma devia ser corrent en la parla popular, sent aquest un dels fenòmens fonètics més freqüents que caracteritzen aquest registre.

EXTĒNŪĀRE v. tr. I [REW 3085]

- log. *astenāre* ‘atrofiar [plantes i fruits que no arriben a madurar]’ v. I (REW, DES).
- Es documenta per primera vegada en Var. R. 1 40 6 amb el significat de ‘aprimar, estrènyer’. Així mateix, en d’altres contextos, èpoques i autors presentava els significats relacionats de ‘disminuir, reduir, aigualir [un líquid], alleujar [un dolor, l’efecte d’una malaltia], empetitir’.
- El log. *astenāre* experimenta respecte de l’ètim llatí una restricció semàntica, si bé cal dir que en llatí el terme mai no va presentar usos gaire divergents de l’originari (més aviat, podríem parlar de matisos o aplicacions diferents). Així, mentre que en llatí EXTĒNŪĀRE presenta un ús comú (‘aprimar, reduir’) a banda d’un de més tècnic (‘alleujar [els símptomes d’una malaltia]’), el log. *astenāre* s’especialitza exclusivament per descriure el fet que una planta o fruit no ha assolit la maduresa.

No cal dir que, en moltes altres llengües romàniques, el mot s’hi ha inserit *a posteriori* per la via culta amb el significat de ‘exhaurir les forces [d’algú]’ o, eventualment, ‘treure importància, gravetat [a una cosa]’ (DIEC2): cat., cast., pg. *extenuar*; fr. *exténuer*; it. *estenuare*; rom. *extenua*. Aquest significat com a cultisme, diguem-ne “metafísic”, no l’ha adquirit el sard, i si eventualment el pot presentar (**extenuāre*) és, sens dubte, per influència de l’italià. Wagner 1996 (*pass.*) posa l’accent en aquesta característica del sard, que nosaltres atribuïm a una manca de necessitat històrica d’emmotllar la llengua a usos “extrautilitaris”: en haver quedat el seu estatus polític relegat a un segon terme (pel cat., el cast. i, actualment, l’it.), el sard s’ha estigmatitzat com a llengua popular i ha produït poca literatura més enllà de relats populars o contes per a infants.

FĒRRE *v. tr. III irreg.* [REW 3258]

- log. *fèrrere*, camp. *fèriri* ‘portar, conduir’ *v. II*; camp. ant. (3a. sg.) *fèrit* (St., REW, DES **fèrrere**¹, Wagner AR 19 **ferre**). Wagner (AR 19) ens indica que la forma del camp. *fèriri* ‘portar’ encara és viva en el món rural.
- Aquest verb llatí es remunta a l'indoeuropeu i es troben nombrosos paral·lelismes en d'altres llengües d'aquesta procedència: umb. *fertu*, gr. *φέρω*, sanscr. *bhárati*, ir. ant. *biru*, alt alem. ant. *beran*. Àmpliament emprat en llatí i amb una varietat polisèmica considerable (l'OLD dedica a aquesta entrada gairebé quatre pàgines), les primeres aparicions de FĒRRE es remunten als autors de documentació més primerenca, en concret als poetes tràgic i còmic –respectivament– Pacuvi (*trag.* 393 ‘[*v. p.*] procedir [per voluntat pròpia o impuls extern], anar’) i Plaute (*Men.* 1052 ‘portar, transportar, menar [significat primigeni]’) (OLD).
- El DES assenyala que aquest verb és molt freqüent en el sard ant., tot donant a entendre que avui dia està en desús entre els parlants de sard. Des del punt de vista semàntic, el sard conserva l'ètim amb una càrrega semàntica unívoca que respon al significat primigeni i ha perdut així la gran polisèmia que aquest mot posseïa en llatí. És interessant destacar que, morfològicament, el verb ha patit una regularització en el trànsit del llatí al sard. Com sempre succeeix, la tercera conjugació desapareix en llatí absorbida analògicament per la primera o la quarta (que passa a ser la tercera i definitiva en romànic). Aquest fenomen es pot encabir dins la simplificació morfològica generalitzada que pateix el llatí vulgar i que resulta definitiva per al resultat romànic (en el fons, es tracta del que podríem anomenar “relaxació morfològica”): d'una banda, en el terreny verbal, la tercera declinació clàssica s'adscriu a una de les dues adjacents i els verbs irregulars o pluriradicals (com és el cas de FĒRRE, que presenta una arrel diferenciada per als temes de perfet i supí –TULĪ, LĀTUM–) tendeixen a la regularització; d'altra banda, la morfologia nominal contempla la caiguda progressiva del sistema de declinacions que comença per llur reducció (en primer lloc, en desapareixen la 4a. i la 5a., per resultar poc rendibles) i el sincretisme dels casos i el consegüent avanç de les preposicions. Així doncs, FĒRRE ja devia presentar la forma *FERERE en el llatí popular, sent-ne les formes de perfet i supí respectivament *FERUĪ *FER(I)TUM (creades analògicament); això explicaria el resultat sard.

FŌCĀLE *s. n. III* [REW 3397]

- nuor. *fokále*, log. *fogále*, camp. *fogáli* ‘angina, inflamació de les glàndules, malaltia dels porcs’ *s. m.* (DES) (REW, DES **fokále**).
- Forma amb monoftongació derivada de l'evolució de *FAUCALE, al seu torn derivat primari de FAUCĒS ‘part superior de la gola’. La forma FŌCĀLE es documenta a partir d'Hor. *S.* 2 3 255 amb el significat específic de ‘bufanda o similar que invàlids i gent excessivament delicada porten al voltant del coll’ (OLD).
- En el trànsit de FŌCĀLE a les formes sardes, s'esdevé una translació semàntica interessant: (llatí) ‘bufanda per protegir la gola quan es troba en un estat delicat’ > (sard) ‘angina’. De ben segur, l'adopció d'aquest significat no és atribuïble al sard, sinó que es remunta al llatí vg. (DES).

***FODIOLUS** *s. m.* II [cf. REW 6877]

- log.-camp. (*s*)*poyólu* ‘petit clot; canal del coll, gola’ *s. m.* [**der.:** log. *ispyoláre* (> *ispyoladòrdzu* ‘[= *poyólu*]’ *s. m.*), camp. *spoyolái*, *spulyái*, (Villacidro) *spowiái*, (cagl., Ísili) *spuryái*, (sud-occ., S. Antioco) *spuyái* ‘degollar [un xai, un porc o un altre animal]’ v. I] (DES **póyu**, Wagner 1996 251).
- Es tracta de la forma diminutiva de *FODIUM *‘conducció, túnel’, al seu torn deverbal de FÖDĚRE ‘excavar’ (REW 3401). El sufix -ÓLUS, juntament amb -ÉLLUS, constitueix el substitut popular del clàss. -ULUS. Així, doncs, *FODIOLUS significaria, etimològicament, *‘petit túnel/canal’.
- El REW (6877) erròniament fa derivar les formes sardes de PUTEUS. El DES, per la seva banda, les inclou com a derivades del ja sard *póyu* ‘fossa plena d’aigua’ (< *FODIUM); nosaltres, però, hem preferit postular un ètim llatí en què ja s’evidenciï aquesta derivació, molt freqüent en llatí vg. Fonèticament, el log.-camp. (*s*)*poyólu* presenta el tractament típic de ‘D + iod’ a la Romània oriental: [ǵǵ] > [y] (de vegades [y] > [Ø]; *uid.* Lausberg I § 456). La *p* inicial és deguda probablement a l’influx de *púttu* ‘pou’ (DES, que, al seu torn, cita Salvioni). Pel que fa al pref. (*i*)*s-* (< EX-), en les formes verbals (*ispyoláre*, etc.) s’hi evidencia el seu paper com a privatiu (cf. el cat. *es-canyar*); en la forma del subst. *spoyólu*, però, no hi té cap funció, per la qual cosa l’única explicació plausible rau a considerar-hi un influx de les formes verbals. El sard encara conserva el sentit etimològic, ‘petit clot’, i alhora n’ha desenvolupat un altre de més restringit, podríem dir-ne tècnic de l’anatomia, ‘canal del coll, gola’.

***FORĪCŪLĀRE** *v. tr.* I [REW 3439]

- log. *forrogáre*, sass. *forruǵǵiá* ‘ensumar, escorcollar’, camp. *forrogái*, *sforrogái*, *sciorrogái* ‘[el porc, la gallina] furgar, excavar’ v. I (REW, DES **forrokrare**, Wagner AR 19 ***foriculare**). Wagner (AR 19) corregeix “gal·lur.” per “sass.” i hi afegeix les formes del camp.
- El REW en reconstrueix el significat de *‘ensumar, escorcollar’ (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø; el ThLL només documenta FORICULA –Paul. *Fest.* p. 84–).
- Verb derivat de *FORICARE (*FURICARE –d’on provenen, e.g., el cat. *furgar* o el cast. *hurgar*–) mitjançant l’addició de l’infix -UL-, de caràcter freqüentatiu. Aquest verb, al seu torn, és dessubstantival de FURO ‘fura’ (etimològicament, voldria dir *‘actuar com una fura (ensumar)’, per la qual cosa la semàntica s’ha mantingut si bé s’ha perdut la consciència etimològica). Wagner (AR 19) no contradiu que les formes sardes es remuntin a l’ètim *FORĪCŪLĀRE, si bé subratlla la influència de l’onomatopeia en la part inicial (*forr-*) –pressuposa que, en origen, el vocable s’aplicava només als porcs.

***FURCARIUS** *adj.* I [REW Ø]

- log. *furkárdzu* (*s. m.*), camp. *furkáža* (*s. f.*) ‘branca bifurcada que es clava al terra de la *pinnèta* o cabana i que serveix per penjar-hi carn i d’altres aliments’ (DES **fúrka**, Wagner 1996 326).

- N'hem reconstruït el significat de *‘relatiu o pertanyent a la forca’ (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø; els únics der. de FURCA que documenta el ThLL són FURCILLA, FURCOSUS i FURCULA).
- La formació d'aquest mot, que presenta el sufix -ARIU, evidencia que en llatí es tractava d'un adjectiu derivat de FURCA ‘forquilla bifurcada’. La substantivació degué ser posterior, en ometre's en el sintagma el substantiu que l'adjectiu qualificava: log. [pálu] *furkárdzu*, camp. [bránka] *furkáža*.

FŪRFŪRĀRIUS *adj.* I [REW 3595a]

- log. *fruffurárdzu*, *fruferárdzu*; nuor. *furfuráyu*, *furfaráyu*, *brufuráliu*, *buffurárdzu* ‘pardal’, *burvuráyu* (Oliena), *buffurárdzu* (Dorgali); orist. *bruffurárdzu* (Sèneghe, Norbello), *bruffulággju* (Busachi) ‘pardal’ *s. m.* (REW, DES **fúrfure**).
- El derivat llatí FŪRFŪRĀRIUS (FŪRFUR + suf. der. -ARIUS) *‘relatiu o pertanyent a la pellofa’ constitueix un hàpax, ja que està només documentat en CIL 6 222 amb el significat específic de ‘[diners] derivats de la venda de segó –pellofa [de cereals]– de blat públic (“*pecunia furfuraria*”)’ (OLD).
- Des del punt de vista fonètic, destaca la *b*-dissimilativa d'algunes formes del nuor. i de les formes de l'orist. D'altra banda, observem que la semàntica del sard és resultat d'un procés de concretització i consegüent substantivació. El procés de concretització sard parteix d'una metonímia que pren una característica peculiar del pardal, la seva alimentació a base de pelloses de cereals, com a tret distintiu d'aquest. Segurament, FŪRFŪRĀRIUS ja disposava d'aquest valor semàntic des d'antic en la parla vulgar del llatí de Sardenya.

GĚLĪCĪDIUM *s. n.* II [REW 3716]

- nuor. *ġiligía* (Ovodda), *sa ʔiliʔía*; orist. *kiligía* (Busachi, Samugheo, Ghilarza); camp. *čiližía* ‘gebre’ *s. f.* [der.: *kiliġiáre*, *čiližiái* i sim. ‘glaçar’ *v. I*] (REW, DES **ġiligía**).
- GĚLĪCĪDIUM ‘gebre’ es documenta des de Cato *Agr.* 65 2. L'OLD ens assabenta que en la majoria de les ocurrences el mot recorre a un plural amb valor de singular, enàl·lage segurament derivada d'un ús emfàtic o poètic que no va trigar a fer fortuna en la parla quotidiana (cf. Bassols § 15).
- Pel motiu suara assenyalat, totes les formes sardes, sense excepció, deriven del plural GĚLĪCĪDIA, que, per analogia entre la seva terminació i la corresponent a les formes de femení singular (-a), adopta aquest gènere.

*GENTĪNUS *adj.* I [REW Ø]

- nuor. *ġentínnu*, fonn. *entína*, *intína* (també en Spano, *agg.*), log. *bentín(n)u*, *bintín(n)u*, *intínnu* ‘conjunt de característiques físiques que defineixen un animal del ramat, com ara el color o el pelatge’ *s. m.* (-u) / *f.* (-a) [der.: log. *abbentinnáre*, *abbintinnáre*; nuor. *aġġentinnáre* ‘marcar el pelatge del bou o del cavall’ *v. I*] (DES **intínu**, Wagner 1996 262).

- S'ha reconstruït el significat de *‘relatiu o pertanyent al llinatge’ (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
- Adjectiu desubstantival, procedent de GENS -NTIS, que en sard apareix substantivat. Aquesta substantivació es degué esdevenir per braquilogia o el·lipsi del nucli del SN. L'existència de dos sintagmes diferents, l'un amb un nucli masc. (nuor. i log.) i l'altre amb un de fem. (fonn.), explicaria la doble possibilitat de gènere que presenten les formes sardes.
Fonèticament, observem les tres solucions que la G inicial presenta en sard, una de les quals enclou un fenomen típic del sard i compartit amb el tosc.: manteniment (nuor. *ġentínnu*, d'acord amb l'arcaisme que caracteritza els dialectes centrals –*uid*. Lausberg I § 19–), neutralització en *b*⁸ (log. *bentín(n)u*, *bintín(n)u*) i pèrdua derivada d'un afebliment de la *b* en [β] (a partir de casos en què, considerant la fonètica sintàctica, es troba en posició intervocàlica).

GENUĪNUS *adj.* I [REW 3737a]

- camp. *ġirína* (Spano, *agg.*: *ġerína*, *erína*, *eríndzu*); log. *dzenína*, *dzinína*, *ġinína*; centr. *ġiġína*; nuor. *ġinína*, log. *enína* ‘romanent útil de la palla’ *s. f.* (REW, DES *ġirína*, Wagner 1996 122).
- L'adjectiu GENUĪNUS ‘innat, natural, nadiu; autèntic, genuí’ (OLD) es documenta a partir de Cic. *Rep.* 2 29 (“*genuinis domesticisque uirtutibus*”) amb el significat de ‘innat’.
- Les formes sardes evidencien una substantivació ([PALEA] GENUINA) que probablement ja es remunta al llatí vg. de Sardenya. És per això que han adoptat el gènere femení. Veiem que l'accepció de GENUĪNUS que ha perdurat és la derivada per extensió de l'original (‘innat’ > ‘autèntic’). És també aquesta càrrega semàntica l'única que han conservat les llengües romàniques que han introduït l'ètim llatí per la via culta: cat. *genuí* (“que té realment l'origen o el caràcter que afecta tenir, que és ver” –DIEC2–), fr. *genuine* (“véritable, exact” –LD–), cast. *genuino* (“auténtico, legítimo; propio, característico” –DRAE–), pg. *genuíno* (“puro, sem mistura; legítimo, próprio, verdadeiro, natural” –DPLP–), it. *genuino* (“che non contiene sostanze estranee alla propria natura; schietto, spontaneo” –DI–).

La proposta de GENUĪNUS com a base etimològica d'aquestes formes és aportada per Wagner en *La vista rustica* i pel REW, que, amb tot, mostra alguns dubtes a l'entorn d'aquesta connexió. El mateix Wagner, en el DES, es mostra més partidari de considerar els vocables sards com a deverbals de *ġiráre* (centr.) / *ġiráre* (log.) / *ġirái* (camp.). No obstant això, això no resoliria pas l'explicació de la fonètica de moltes formes i, semànticament, ens sembla molt menys plausible que GENUĪNUS.

*GLŌMŪLUS *s. m.* II [REW 3800]

[NB: En el *Dizionario etimologico del dialetto calabrese*, hi hem documentat la forma (a)*gròmulu* ‘poma silvestre; (transl. de sign.) aflicció, dolor’, que es fa remuntar al gr. ἀγριόμηλον ‘poma silvestre’ (Bailly només en documenta el pl. ἀγριόμηλα, concretament en Diosc. 1 163. No hem considerat, doncs, el calabr. (a)*gròmulu* com a continuador del llatí

⁸ *uid*. nota al peu a propòsit de CORTĪCŪLUS (GLR I § 620; Lausberg I §§ 576 ss.).

*GLÖMŪLUS, si bé sembla molt plausible l'influx d'aquest ètim en el calabr. (si no, ens enfrontaríem més aviat a un resultat del tipus *(a)gròmelu). Aquest influx pot ser degut a punts de connexió semàntics que existeixen entre *GLÖMŪLUS 'cabdell petit' i ἀγριόμηλα 'poma' (si més no, la forma i la mida); no obstant això, és la semàntica del gr. ἀγριόμηλα la que perdura en calabr. en la seva totalitat.]

- nuor. *grómuru*, *gromor-èd̄du* (bitt. *grómeru*, olz. *gróminu*, torp. *grórumu*), log. *lórumu*, *lómburu*, sud-log. *lómberu* 'cabdell de llana, petit embull' *s. m.* (DES **grómu-ru**; Wagner 1996 284, 287).
- El REW en reconstrueix el significat de *'petit embull' (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø; els únics der. de GLOMUS que documenta el ThLL són GLOMERATIM, GLOMERO, GLOMEROSUS i GLOMUSCULUS).
- *GLÖMŪLUS deriva del substantiu GLOMUS 'bola, pilota' (DELL) per mitjà de l'addició del sufix diminutiu -ULUS a la base (per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss.). El sard, com és usual, ha concretitzat l'abast semàntic de l'ètim i, d'altra banda, cosa que ja no és tan freqüent, ha mantingut la càrrega semàntica aportada pel suf. dim. -ULUS. No obstant això, s'ha perdut la consciència etimològica del mot, tal com demostra la forma *gromorèd̄du*, estrictament hipercharacteritzada, atès que presenta un segon suf. dim., afegit aquest pel mateix sard en haver patit l'etimològic un desgast amb el pas del temps.

GRATIA *s. f.* I [REW 3847a]

- camp. rur. (Gerrei) [s']*aráttsa* 'ritual nupcial relacionat amb la fecunditat consistent a llençar gra sobre el nuvi i el seu seguici quan fan l'entrada en el seu poble' *s. f.* (St., REW, DES **grátsia**, Wagner 1996 343). Les formes restants (ie. log.-camp. *grátsia*, nuor.-log. *grássia*, nord-log. *gráša*, camp. rur. *grátsia*) són cultismes.
- Es documenta des de Pl. *Per.* 567 amb el significat primigeni de 'favor, consideració'. Tal com mostra l'OLD, el mot adquireix a partir d'aquí una àmplia polisèmia: 'amistat', 'favoritisme, partidisme', 'gratitud, agraïment', 'atracció, encant', '(abl. sg. com a *prep.* de *gen.*) a causa de', '(abl. pl. adv.) gratuïtament, a canvi de res' i '(pl., personificat) les Gràcies (deesses)'
- El camp. [s']*aráttsa* –amb assimilació regressiva 'a > ɣ a'– manté el sentit primigeni de 'favor, consideració', però especialitzat en un context semàntic específic: el ritual del matrimoni. Podríem, en conseqüència, parlar de restricció semàntica. En singular, moltes llengües han incorporat l'ètim al seu lèxic com a cultisme i n'han preservat la polisèmia originària: cat. *gràcia*, fr. *grâce* (només conservat com a *prep.* i en expressions lexicalitzades –LD–), cast. *gracia*, pg. *graça*, it. *grazia*, rom. *grație*. Aquest mateix cultisme, en plural, s'ha especialitzat en algunes llengües, entre d'altres el sard, com a fórmula lexicalitzada per a l'expressió de la gratitud: sard *gratzias*, cat. *gràcies*, cast. *gracias*, it. *grazie*. Veiem, doncs, que el sard també ha incorporat l'ètim per la via culta, potser per influència de l'it., per destinar-lo a la dita funció.

HABĪTATIO -ŌNIS *s. f.* III [REW 3963]

- sard ant. (*b*)*idathòne*, *aidaciòni*, *vidazzòni*; nuor. *biðathòne*; log. *biðattòne*, *aidattòne*; camp. *biðattsóni* 'conjunt de terres incultes, tancades o obertes' *s. f.* (Wagner 1951)

(REW; DES; Wagner 1951 76-7, 1996 65-8, AR 19 **habitatío**). Wagner (AR 19) suprimeix el log. **idathòne*.

- HABITATIO ‘habitatge’ és un derivat postverbal de HABITO ‘residir’ documentat per primera vegada, molt primerencament, en Pl. *Mos.* 498. A partir d’aquesta acceptió primigènia, per metonímia o extensió semàntica, el terme adquiriria també el significat jurídic de ‘dret de viure en un habitatge’ i el de ‘cost derivat de viure en un habitatge, lloguer’ (OLD).
- Malgrat tenir procedències diferents, en un moment determinat els termes SCOLCA (orig., “guàrdia rural encarregada de protegir la propietat privada de furt i danys” –Wagner 1996–) i VILLA (orig., “habitatge rural amb mas adjunt” –OLD–) van confluïr quant a la semàntica amb HABITATIO (Wagner 1996). En el sard ant., (*b*)*idathòne* i les altres variants presenten unes connotacions jurídiques molt accentuades. A poc a poc el terme se n’aniria desproveïnt, d’aquestes implicacions jurídiques, i passaria a designar un conjunt de terres sense conrear, com en el sard contemporani. En el trànsit del llatí al sard, s’hi detecta una especialització semàntica: en el cas del sard ant., com acabem de veure, el terme s’especialitza com a tecnicisme de l’àmbit jurídic; en el cas del sard mod., els resultats de HABITATIO han passat a formar part del llenguatge tècnic de l’agricultura, una de les activitats laborals fonamentals que han caracteritzat tradicionalment la vida a l’illa.

HĀCTĒNUS *adv.* [REW 3967]

- log. ant. **lantinu* (?), log. mod. *lantínu* ‘(DLCS) *de diora, dae tempus meda*’ *adv.* (REW, DES **lantínu**, Wagner AR 19 **hactenus**) [*lantínu (sic) meda* ‘des de fa molt de temps’]. El REW assenyala també com a resultat log. **antinu*, però Wagner (DES, AR 19) afirma que aquesta forma no es documenta enlloc, de la mateixa manera que tampoc no es documenta *lantinu* en log. ant. En *lantinu*, s’hi detecta una *l* inicial analògica amb *lantòra*, vocable genovès (Subak) amb el significat de ‘aleshores’. Admetent l’existència del log. ant. *latinu*, l’accentuació més comuna devia ser la proparoxítona (*lántinu*) –per a les diferències accentuals entre el llatí literari i el vg., *uid.* Lausberg I pp. 201 ss.– (Subak, *Archeogr. Triest.* XXX 49 –DES–). Wagner (AR 19), basant-se en un criteri semàntic i en la inexistència de documentació de *lantinu* en log. ant., titlla de “molt hipotètica” aquesta etimologia, però no en proposa cap alternativa.
- L’adverbi locatiu del tipus *locus quo* HĀCTĒNUS ‘fins aquí, fins en aquest punt’ constitueix, en realitat, un sintagma preposicional lexicalitzat: HĀC (*abl. sg. f.* del *pron. dem.* HIC ‘aquest’) + TĒNUS (*prep.* en anàstrofe, ‘fins a’). Mentre la consciència etimològica roman vigent, no manquen exemples de tmesi: HĀC [...] TĒNUS. Es documenta per primera vegada en Cic. *Top.* 25 amb el significat locatiu figurat de ‘fins en aquest punt, fins ara’ (OLD).
- El mateix DES assenyala que és difícil resseguir l’evolució etimològica de l’ètim inicial fins a arribar al resultat *lantínu*, tant fonèticament com des del punt de vista de la semàntica (ens referim a l’encreuament ‘*lantínu X lantora*’). Pel que fa a la variació semàntica entre l’ètim llatí i el resultat sard, és difícil d’establir basant-nos tan sols en una única ocurrència (*lantínu meda* ‘des de fa molt de temps’).

HAEDĪNUS *adj.* I [REW 3972]

- log. ant. *edīnu* 'relatiu o pertanyent al cabrit' *adj.* (REW, DES **édu**). El DES només documenta aquest adjectiu com a tecnicisme de l'àmbit de la pelleteria: [*pèddes*] *edīnas* '[pells] de cabrit' (*Stat. Sass.* I 30 (12v)).
- La documentació del desubstantival HAEDĪNUS (HAEDUS + -INUS) 'relatiu o pertanyent al cabrit, propi del cabrit' es remunta a Var. *R.* 2 11 4 i Cic. *Mur.* 75 (OLD).
- Des del punt de vista fonètic, l'aspiració que devia reflectir en origen la *h* inicial no ha transcendit en el trànsit del llatí al sard *i*, com ocorre arreu de la Romània ja des de l'estadi corresponent al llatí vg., el diftong AE monoftonga en *e* (*uid.* Lausberg I p. 276).

HOSPĪTĀLIA *s. n. pl.* II [*uid.* REW 4198]

- camp. *spadālia* '(DES, Wagner 1996) banquet de noces, (DLCS) *fèsta (de mànigu)*' *s. f.* [també, amb canvi de sufix, *spadāttsu* 'id.' *s. m.*] (REW, DES **spadālia**, Wagner 1996 339).
- El substantiu HOSPĪTĀLIA és deadjectival: es tracta d'una substantivació de l'adjectiu HOSPITALIS -E (< HOSPES 'hoste' + -ALIS) 'relatiu o pertanyent a l'hoste'. En llatí presentava tres accepcions diferents:
 - 1 'estances per als convidats': Vit. 6 10.
 - 2 '[al teatre] les dues entrades de la dreta i de l'esquerra per a estrangers': Vit. 5 7.
 - 3 'normes d'hospitalitat': Liv. 42 24. (L&S)
- El REW (4198) contempla com a ètim el sg. *HÖSPĪTĀLE, conservat en nord-it., fr. ant., fr. mod., prov. i cat. Tanmateix, atesa la independència semàntica de HOSPĪTĀLIA i el resultat camp. *spadālia* respecte del sg. *HÖSPĪTĀLE, hem optat per introduir HOSPĪTĀLIA com a ètim independent.
Pel que fa a l'evolució fonètica, alhora que s'assumeix fàcilment la sonorització i posterior aproximantització de la T intervocàlica i l'afèresi del fonema vocàlic inicial, resulta difícil trobar una explicació satisfactòria al canvi d'accent –per a les diferències accentuals entre el llatí literari i el vg., *uid.* Lausberg I pp. 201 ss. Caldria remuntar-nos a l'ètim *HOSPITALĪA (cf. MĀGIA/MAGĪA [REW 5225]). El DES proposa que, en realitat, el camp. *spadālia* es remunta al cast. *hospedería*, que designa alhora l'habitació reservada als convents per als hostes' i l'hostalatge, i.e. allotjament i menjar'. El fet que només es documenti a la part meridional de l'illa, corresponent a les contrades més influenciades per la dominació espanyola, dóna suport a aquesta tesi. No obstant això, observem que, en un vocable manllevat del cast. o el cat., el sard no hi acostuma a introduir més adaptacions que les essencials; dit altrament, l'evolució no és tan accentuada ni tan complexa com la que s'esdevé en el trànsit entre el llatí vg. i el romànic de l'illa.
Nombrosos exemples d'aquest tipus es poden rescatar del cap. IX de Wagner 1951. A títol merament il·lustratiu, n'esmentarem els següents: log.-camp. *sīndiku* (< cast. *sīndico* / cat. *sīndic*; per contra, la trans. dir. del llatí SYNDICUS hauria donat **sīndigu*), camp.-cagl. *ápoka* (< cast. ant. *ápoca*; la trans. dir. a partir del llatí APOC(H)A hauria donat **áboga*), log.-camp. *imbargáre/-ái* (< cast. *embargar*; la trans. dir. del llatí *IMBARRICARE hauria donat segurament la forma metatitzada **imbragáre/-ái*), etc. És cert que la vacil·lació constant en sard entre *l* i *r* pot explicar perfectament que la *l*

de *spadalia* provingui de la *r* de *hospedería* i no pas de la *L* de HOSPĪTĀLIA, però no és menys cert que el tractament esperable que el sard atorga als manlleus més tardans del cat. i del cast. es caracteritzaria per un major conservadorisme, almenys pel que fa al vocalisme: cast. *hospedería* > camp. **spedelia*. El fet de no conservar formes alternatives (**spedería*, **spedelia*, **spadelia*, etc.) ens desproveeix d'elements de judici a l'hora d'advocar per una trans. dir. del llatí o per un manlleu del cast. En aquest cas particular, doncs, ens sembla tan plausible la proposta del DES com la del REW –el mateix Wagner, en un altre lloc (1996), admet, seguint Salvioni, l'ètim HOSPITALIA. D'altra banda, atès el sincretisme morfològic generalitzat que s'esdevé en el pas del llatí a les llengües romàniques, el camp. *spadalia* adopta per analogia el gènere fem. i el nombre sg., si bé en origen, com hem vist, es tracta d'un neutr. pl. Per acabar, no tenim documentada la semàntica sarda en llatí; no obstant això, és possible que ja existís des d'antic el sema 'banquet de nocés', en origen pagà i més tard passat pel sedàs del cristianisme. El neutr. pl. d'adjectius admetia fàcilment en llatí una substantivació, la qual era dotada d'un significat genèric que desenvoluparia una àmplia polisèmia; així, HOSPĪTĀLIA, en origen, responia al significat de 'coses relacionades amb els hostes' i, a partir d'aquí, 'estances destinades als hostes', *'banquet [destinat als hostes]', etc. –per al tractament romànic del n. pl., *uid.* Lausberg II pp. 33 ss., esp., per al cas que hem abordat, §§ 612-3.

ĪDUS *s. f. pl.* IV [REW 4257]

- camp. *in mès'e idas* (*s. f. pl.*) 'desembre' (REW, DES **idas**).
- El substantiu ĪDUS, '[en el calendari romà] el dia 15 de març, maig, juliol i octubre i el dia 13 dels altres mesos; p. ext., dia establert per al pagament d'interessos, taxes, etc.', es documenta per primer cop en CIL 1 p. 43, 1 584 4 i 1 585 17 i posteriorment en Var. *L.* 6 28 i Cic. *Fam.* 10 12 2 (OLD).
- En vista del resultat sard, podem suposar que en el llatí vg. ĪDUS havia abandonat, per influx analògic, la 4a. declinació i n'havia optat per la 1a. (*ĪDAE -ĀRUM), en la línia del sincretisme que afectava el sistema de declinacions –tant pel que fa als casos com al nombre de declinacions– i que acabaria per ensorrar aquest sistema en el trànsit cap al romànic. De tota manera, el resultat sard evidencia que l'ètim mai no va abandonar el tret que l'englobava dins el grup dels *pluralia tantum*. L'expressió *in mès'e idas* per fer referència al desembre abraça tot el domini dialectal del camp. i s'estén fins a Láconi, Gáiro i Villagrande. A la part septentrional de l'illa, la denominació que hom atorga a aquest mes és la de *nadále* (< NĀTĀLE). Els únics enclavaments on no es conserva cap de les dues formes tradicionals corresponen a les ciutats de Càller i Sàsser, en les quals aquestes han quedat desplaçades per l'italianisme *dicèmbri* (< it. *dicembre*) (DES).

L'etimologia de *mès'e idas* és una de les qüestions més controvertides de la lingüística històrica sarda. Si bé fonèticament *idas* admet fàcilment l'explicació wagneriana (< llatí ĪDUS, amb canvi de gènere), la relació entre 'mes dels idus' i 'desembre' no sembla satisfactòria ni admet una explicació fefaent. El professor i escriptor sard Giuseppe Concas dedica un petit article divulgatiu a aquesta qüestió (<http://www.melegnano.net/memorie/concas301.html>), en el qual d'entrada exposa l'etimologia de Wagner com a 'mes dels idus' així com d'altres lingüistes sards com a 'mes de les vídues' –mes en què les vídues necessitarien més conhort (*sic*)– o bé com a 'mes d'ires' –més en què les condicions climatològiques són més aspres–. Concas

proposa que la forma *ídās* enclou en realitat l'andrònim *Aídās* 'Hades', procedent de la varietat dòrica del gr., déu de les tenebres i senyor de l'ultratomba, que troba un clar paral·lel amb el Plutó dels romans. Així, *mès'e idas* seria el 'mes d'Hades', el mes en què aquest déu, segons la mitologia, s'emporta cíclicament la seva esposa, Persèfone, i deixa la mare d'aquesta, Demèter, amarada de llàgrimes.

IMBER -BRIS *s. f.* III [REW 4278]

- log. *ímbre* 'roina; aigua, esquitx' *s. m.* (St., REW, DES *ímbre*).
- El llatí IMBER es documenta per primera vegada en *Cato Agr.* 2 3 amb el significat primigeni de 'pluja'. A partir d'aquest significat originari, en trobem diversos de derivats: 'tempesta [de pluja]', 'aigua [de la pluja]', 'rajos d'aigua [no procedents de la pluja]', 'pluja [de míssils]', 'aigua [com a genèric, = AQUA]' (OLD).
- El DES ens indica que el mot *ímbre* apareix en Spano i que, pel que sembla, avui està completament extint. D'acord amb els significats que n'aporten Wagner i Meyer-Lübke, veiem com el sard *ímbre* hereta en part la polisèmia de l'ètim llatí, però no pas el significat originari genèric de 'pluja': en la seva aplicació al fenomen meteorològic, el resultat sard evidencia una especialització semàntica per fer al·lusió a la 'roina' o 'pluja fina'.

IMMŌ *adv.* [REW 4288]

- centr., log. *èmmo*; log. *ímmo* 'sí, en efecte, certament' *adv.* (REW, DES *èmmo*, Wagner AR 19).
- L'adverbi IMMŌ apareix per primera vegada en els comediògrafs Plaute (*Am.* 726, *Cist.* 565) i Terenci (*Hec.* 437) amb un significat clarament correctiu ('més aviat, més ben dit') que, amb matisos, es manté en totes les ocurrències del mot (OLD).
- *Èmmo* constitueix una partícula adverbial que serveix per donar una resposta afirmativa. De fet, en nord-log. apareix lexicalitzada en l'expressió *torrare/dare su chièmmo* (*kièmmo* < *ki èmmo* 'que sí') 'manifestar el vistiplau a l'hora de contreure matrimoni' (DES). Segons Wagner, la forma **ímo* que recull el REW tot basant-se en Spano és dubtosa, atès que es tracta d'una citació d'aquest autor d'una font no conservada (*Poesie varie* de Giov. Delogu Ibba). En cas que hi aparegués la forma **ímo*, és més que probable que el poeta estigués recurrent a un llatinisme, ja que la forma *èmmo* es documenta des de molt antic. En AR 19, l'autor supleix **ímo* amb *ímmo*.
El fet que l'ètim IMMŌ es documenti per primer cop en comèdia evidencia, sens dubte, que des dels orígens la partícula es troba molt lligada a contextos d'oralitat, en els quals l'espontaneïtat exigeix el recurs constant a la correcció i l'aclariment de conceptes acabats d'esmentar. El resultat sard no només manté aquest vincle amb l'oralitat sinó que, fet i fet, l'accentua, especialitzant-se en la funció de donar una resposta afirmativa ('sí') o bé, en alguns casos, responnent simplement a la funció fàtica del llenyatge ('exacte, així és').

IMMŪNDUS *adj.* I [REW 4289]

- log., fonn. *būndu* ‘diable; (Spano) dimoni, esperit maligne’ *s. m.* (REW, DES, Wagner AR 19).
- L’adjectiu IMMŪNDUS ‘d’aparença descurosa o poc polida; moralment impur’, creat per l’anteposició del prefix privatiu IN- a l’adj. MUNDUS ‘net, pur’, es documenta per primer cop referit a persones en Pl. *Cist.* 113. També es documenta referit a parts del cos, altres éssers vius, coses inanimades, condicions, accions o ocupacions (OLD).
- Segons Spano, el REW i Salvioni, el sard *būndu* es remunta a IMMŪNDUS, que, des del punt de vista fonètic, hauria experimentat una oralització (pèrdua del tret nasal) de la nasal geminada MM (**ibūndu* > *būndu*) i, semànticament, hauria patit, per antonomàsia, una prosopopeia que n’hauria portat a la substantivació. Wagner considera més encertat, més plausible des del punt de vista de l’evolució, remuntar-se a l’ètim VAGABŪNDUS, si bé res no explica l’afèresi de la primera part del mot. En AR 19, repren la seva tesi. Semànticament, un ‘diable’, ‘dimoni’ o ‘esperit maligne’ se situa molt més a prop d’un IMMŪNDUS que no pas d’un VAGABŪNDUS. És per això que considerem més encertat donar suport a la tesi de Meyer-Lübke, sense descartar en absolut el possible influx de VAGABŪNDUS.

IMPERIUM *s. n.* II [REW Ø]

- nuor. *impériu*, log. *impérdzu*, camp. *impérġu* ‘afer, assumpte’ *s. m.* (St., DES *impériu*, Wagner 1951 90).
- Correspon a Enn. *Ann.* 150 la primera documentació del deverbial IMPERIUM (IMPERO + -IUM), en origen ‘poder administratiu suprem de Roma’. Les accepcions derivades del significat primigeni són ‘[exercici d’]autoritat [dins la jerarquia militar o familiar]’, ‘magistratura que enclou un poder suprem’, ‘dominació, govern; conjunt d’ordres’ i ‘imperi’ (OLD).
- Wagner 1951 assenyala que és el sard l’única llengua romànica en què l’ètim ha perdurat per la via patrimonial. Això, ho repren el DES, que indica que el sard *impériu* (etc.) ha patit una concretització o delimitació semàntica: llatí ‘poder, autoritat’ > sard ‘assumpte, afer, cosa de la incumbència d’algú’. St. només recull el resultat nuor., *impériu*, i l’etiqueta com a semicultisme.

*ĪNAEQUITUS *part. perf. v. tr.* I / *adj.* I [uid. REW 4330]

- log. *nébiđu* ‘(Spano) sense nusos, llis, recte [dit d’un arbre]; (Casu) sa’ *adj.*, *nébiða* ‘plana’ *s. f.* (REW, DES).
- *ĪNAEQUITUS és el participi de perfet de *ĪNAEQUĪRE. La forma *ĪNAEQUĪRE correspon a ĪNAEQUĀRE (IN- + AEQUO) amb un canvi de conjugació (I > IV) que es degué gestar en el llatí vulgar, potser per acció d’una ultracorrecció, ja que en la parla popular és més freqüent el canvi invers (2a., 3a. o 4a. conj. > 1a. conj.) atès el fort influx analògic de la 1a. conj. ĪNAEQUĀRE ‘anivellar, equiparar’ no es documenta fins a Caes. *Ciu.* 1 27 4 i tan sols presenta una aparició més en [Tib.] 3 7 43 (OLD).

- Per arribar al resultat log. *nébidu*, *ĪNAEQUITUS hauria experimentat la monofonogació AE > e, l'afèresi de la Ī inicial, així com les sonoritzacions d'oclusives '[k^w]' (velar labialitzada) > g (amb pèrdua del tret [+ labial]) > ħ (neutralització) i '-T- > ċ' (per a aquesta darrera qüestió, *uid.* GLR I pp. 449 ss.; per a la neutralització de b i g intervocàliques en b en sard i tosc., *uid.* GLR I § 620, Lausberg I §§ 576 ss.).

Seria impossible, des del punt de vista fonètic, fer remuntar el log. *nébidu/-a* al llatí ĪNAEQUĀTUS, part. de ĪNAEQUĀRE, tal com sembla proposar el REW. Tampoc no resulta viable postular un ètim amb l'infix iteratiu -IT- (*ĪNAEQUITĀRE), com ens diu el DES que fa Subak, ja que només resol la problemàtica de manera parcial. En discordança amb aquestes dues etimologies, Wagner s'estima més pensar que la forma *nébidu/-a* ha patit un encreuament amb *nédiđu/-a* 'sa', però l'etimologia d'aquest mot tampoc no resulta diàfana. És per això que, a falta d'una reconstrucció etimològica ferma, hem optat per una explicació *ex nouo*.

ĪNFĒRCĪRE v. tr. IV [REW 4395]

- log., nuor. (bitt., dorg.) *inferkíre*, sass. (Ploaghe) *iffexxíre* 'empeltar, ficar a dins' v. III (REW, DES **inferkire**).
- ĪNFĒRCĪRE 'farcir, embotir' es documenta per primer cop en Plin. *Nat.* 32 122 (OLD).
- Les formes sardes presenten una restricció de significat considerable típica de l'evolució semàntica del llatí al sard: d'un significat llatí originari de 'ficar a pressió, farcir, embotir', s'arriba a un significat tècnic de l'àmbit de l'agricultura, en concret de la *dendrocultura*. El significat desproveït d'aquestes connotacions tècniques, com veiem, està testimoniats però no deu ser ni de bon tros majoritari en sard.

INFĒRRE v. III irreg. [St., REW 4398]

- log. *infèrrere*, *imfèrrere*; camp. *infèrriri*, *imfèrriri* 'empeltar' v. II [*part.*: *infèrtu*; **der.**: *infèrtu* (s. m.), *infertúra* (s. f.) 'empelt'] (St., REW, DES **infèrrere**).
- INFĒRRE (< IN- + FERRO) es documenta per primera vegada en Pl. *Poen.* 319 amb el significat de 'inserir, posar a través'. No obstant això, és Cato *Agr.* 146 2 la primera referència que ens aporta el que devia ser el significat originari del mot d'acord amb la seva composició: 'portar [alguna cosa, e.g. ofrenes] a [un lloc, e.g. un temple]' (OLD).
- La continuïtat de la forma amb prefixació INFĒRRE (< IN-FERRE) es limita al sard. La forma simple, FĒRRE⁹ 'portar' (REW 3258), es conserva en sard, concretament en camp. ant. (3a. sg.: *fèrit*), i també en pg. ant. (*fèri*). Cal destacar com el procés de regularització verbal del llatí vulgar afecta l'ètim i en conforma l'evolució: en aquest procés, hi trobem un pas intermediari entre INFĒRRE i *infèrrere*, la forma regularitzada *INFĒRĒRE, assimilada a la 2a. conjugació. Pel que fa al significat, el sard pateix una delimitació de l'abast semàntic que converteix el mot en tecnicisme de l'àmbit de l'agricultura. Finalment, cal notar que les formes campidaneses *infèrriri* i *imfèrriri* presenten una clara assimilació regressiva (< **infèrreri*, *imfèrreri*).

⁹ *uid.* article corresponent del present treball.

INIĖCTĀRE v. tr. I [REW 4441]

- camp. *inġittiái* ‘ingressar [diners]’ v. I (REW, DES).
- INIĖCTĀRE (< INICIO + -TO; INICIO, al seu torn, < IN- + IACIO) només presenta dues aparicions al llarg de tota la llatinitat, totes dues corresponents al s. I dC i amb el significat de ‘posar al damunt, col·locar a sobre [les mans]’: Luc. 3 611 i Sil. 3 183.
- Fonèticament, el camp. *inġittiái* evidencia dos fenòmens cabdals tocant al consonantisme: la iod (INIĖCTĀRE) dona origen a l’oclusiva gutural (*inġittiái*) –en log. i nuor. el resultat del grup NY és *ndz*: podríem reconstruir una forma **indzittáre* per a aquests dialectes (*uid.* GLR I pp. 461-2)– i el grup CT pateix una assimilació regressiva (> TT), com ocorre sempre en sard i en it. i de vegades en engad. (*uid.* GLR I pp. 412 ss.). Pel que fa a la semàntica, el REW proporciona el significat reconstruït de *‘encaixar, encistellar’, que es trobaria a mig camí entre la primera accepció i la semàntica del resultat sard.

ĪNNŌCUUS adj. I [REW 4444]

- log. *innókiġu* ‘estúpid’ adj. (REW, DES *nòkere*).
- L’adjectiu ĪNNŌCUUS (< IN- (privatiu) + NOCUUS) es documenta per primer cop amb els significats de ‘inofensiu’ i ‘lliure de culpa, innocent’ en Ov. *Fast.* 4 800 i *Met.* 1 327, respectivament (OLD).
- El log. *innókiġu* no es remunta directament a l’ètim ĪNNŌCUUS, com sembla indicar el REW, sinó a una forma intermèdia, ja sarda, **innóku*, a la qual s’hauria afegit el sufix *-iġu*, tan típic dels adjectius creats en sard per motius de regularització. Una altra possibilitat rau a considerar com a matriu una forma, ja present en llatí vg., *ĪNNŌCĪDUS, si bé sembla més plausible la procedència que hem indicat més amunt (Wagner fa esment d’aquesta qüestió en alguns articles del DES, com ara *néġiġu*). El canvi semàntic que s’esdevé entre el llatí i el sard no és gens complex. D’un ĪNNŌCUUS ‘no perjudicial, inofensiu’ i, especialment, ‘(dit exclusivament d’un individu) lliure de culpa, innocent’ es passa a un *innókiġu* ‘estúpid’, derivat de la connotació negativa de ‘innocent’, que s’aparta del significat recte originari de ‘lliure de culpa’: un individu ‘estúpid’ és, per definició, aquell qui actua amb innocència o ignorància extrema en les relacions socials. A banda del sard, hi ha moltes altres llengües que no són alienes a aquesta connotació del mot *innocent*; així, a tall d’exemple, la darrera accepció del DIEC2 n’aporta la definició de “fàcil d’enganyar, sense malícia”, igual que el DRAE en la tercera accepció (“cándido, sin malicia, fácil de engañar”) –el DRAE, en la sisena accepció, encara va més enllà i remet a *ignorante*.

INTERPEDĪRE v. tr. IV [REW 4494]

- log. *trobeire*, sass. (Ploaghe) *troboire*, nuor. *tropedire*, camp. *trobíri*, *trebíri* ‘lligar o embenar amb martingales [esp. els peus dels animals]’ v. III [der.: nuor. (fonn.) *tropèya*, (bitt., dorg., Orosei) *tropèa*; log., camp. *trobéa* (camp. també *trebéa*) ‘martingala’ s. f. // log. *trobeárdzu* ‘intrigant’ adj. // camp. *trobédđái* ‘enganyar’ v. I] (REW; DES *tropedire*; Wagner 1951 93, 1996 224).

- INTERPEDĪRE (INTER- + PĔDĪO) constitueix un hàpax: tan sols es documenta en època postclàssica (s. IV dC) i concretament en Macr. 7 12 38 amb el significat de 'difícultar, impedir' (L&S, OLD Ø).
- Tots els resultats sards han prescindit de la síl·laba inicial de l'ètim, IN-. És possible que, en tendir a la forma simple del verb, a causa de la no conservació de la consciència etimològica s'originés un fals tall sil·làbic. Així doncs, entre INTERPEDĪRE i els resultats sards s'hi hauria d'intercalar una forma del tipus *TERPEDĪRE, que potser ja hauria existit en la parla vulgar del llatí preromànic. Una característica fonètica general, tret del nuor., és la caiguda de l'oclusiva dental intervocàlica -D-, que s'hauria afeblit com a aproximant ([ð]) i finalment hauria patit una síncope. Una altra és la metàtesi TER > *tre/tro*. Veiem que formes com ara log. *trobeïre* o nuor. *tropedire* presenten, a més, una dissimilació vocàlica 'e-e > o-e'. En el cas del sass. *troboïre*, aquesta dissimilació ha desaparegut per efecte d'una assimilació generada per la o. És el sard l'única llengua que ha conservat l'ètim culte INTERPEDĪRE; no obstant això, en la llengua popular aquest ja hauria patit la influència analògica de la 1a. conj. i s'hi hauria convertit i donat com a resultat *INTERPEDIĀRE, del qual derivaria el cast. *tropezar* (*uid.* REW 4494).

*IŎVIĀLIS -E *adj.* II [REW 4592]

- log. *ḡoyále* 'vell' *adj.* (REW, DES Ø).
- Es tracta d'un desubstantival de IUPPITER IOVIS 'Júpiter', el déu suprem del panteó romà (= gr. Zeus), format mitjançant l'addició del sufix derivatiu -ALIS i amb un significat merament de relació: *'relatiu o pertanyent a Júpiter' (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
- Fonèticament, és típic del log. que la iod originària evolucioni a l'africada prepalatal sonora ḡ així com que el grup 'VI + voc.' se simplifiqui en 'iod + voc.'. Pel que fa al significat, veiem com en origen es tracta d'un terme lligat al politeisme romà que en sard, en haver-se esdevingut un canvi en la concepció religiosa del món (paganisme > cristianisme), ha perdut tota connotació pagana i ha passat a significar, per un procés metonímic part-tot, 'vell'. En efecte, des d'antic, Júpiter, en tant que era el déu suprem, constituïa la personificació dels orígens i la tradició, per la qual cosa no resulta difícil assimilar la semàntica que presenta el log. *ḡoyale*, que segurament ja hauria adquirit el terme IŎVIĀLIS a l'Antiguitat tardana. Com a semicultisme, l'ètim s'ha incorporat arreu de la Romània amb el significat de 'alegre, festiu': cat. *jovial*, fr. *jovial*, cast. *jovial*, pg. *jovial*, it. *gioviiale*, rom. *jovial*.

ĪTĒRUM *adv.* [REW 4557]

- log. ant. *étro*, camp. ant. *ídru* 'de bell nou' *adv.* (REW, DES **ítru*).
- L'adverbi ĪTĒRUM 'de bell nou, per segona vegada', amb correspondències en d'altres llengües indoeuropees com ara sanscr. *itarah* o umb. *etram-a*, es documenta a partir de Pl. *Poen.* 1077. A banda, presenta també el significat contrastiu 'd'altra banda, per contra', clarament derivat de l'originari i que no devia ser gaire freqüent (l'OLD tan sols en recull tres ocurrences) (OLD).
- El camp. ant. *ídru* remunta a **ítru*: la Ē posttònica ja hauria caigut en la parla popular del llatí (*ITRUM) (*uid.* GLR I pp. 149 ss.). Pel que fa al log. ant. *étro*, el DES coin-

cideix amb Meyer-Lübke (*Altlog.* 68) a assenyalar que procediria de *ET ITRUM i que hauria adoptat una *o* final en comptes de mantenir la *u* originària per analogia amb d'altres adverbis acabats en *o* (DES). Des del punt de vista semàntic, hi apreciem una perfecta conservació del significat, potser perquè des dels seus orígens el mot havia presentat un caràcter marcadament monosèmic (malgrat els petits matisos contextuais que hi poguessin incidir).

IŪBA *s. f.* I [REW 4595]

- fonn. *yúva*; Villacidro, S. Antioco, Mògoro, Narcao *yúba*; log. *yúa*, *ǵúa*; camp. gen. *žúa*, *ǵúa* 'cabellera [d'un animal], esp. crinera del cavall' *s. f.* (St., REW, DES *yúva*).
- El substantiu IŪBA, d'origen incert (ie.?), amb el significat de 'crinera, cabellera [d'animal]', es documenta per primera vegada en la literatura llatina en Enn. *Ann.* 517. Les poques accepcions que presenta el mot en llatí es mantenen bastant fidels a aquest significat. De fet, en tots els casos es tracta de meres extensions metonímiques no gaire distants de llur punt de partida: 'plomall [fet de crins]', 'pèl que tenen els ocells al voltant del coll', 'barb [dels peixos]' i 'cua [d'un cometa]' (OLD).
- La forma del log. *yúa* remetria a una forma del tipus **yú[β]a*, que hauria aproximantitzat l'oclusiva labial originària i posteriorment l'hauria perduda.

LĀNĪUS *adj.* I [REW 4894]

- log. *lándzu* 'esquifit', camp. *lángu* (sass. *lāññu*) *adj.* [der.: log. *illandzigáre* 'aprimar-se' v. I] (REW, DES *landzu*).
- L'adjectiu, pròpiament, no apareix documentat en l'OLD, L&S, ALDH, etc.; no obstant això, sí que en documenten la substantivació LĀNĪUS -I 'carnisser, matador', fruit d'una braquilogia com ara [*homo*] *lanius*. Malgrat no documentar en llatí aquest origen adjectival, Meyer-Lübke (REW 4894) li pressuposa un significat partint del de la seva substantivació i del mateix significat sard, tot tenint en compte la concretització i la restricció semàntiques que experimenten molts mots llatins en traslladar-se al sard: 'esquarterat, lacerat'. En sard, aquesta restricció fa que només s'apliqui a persones o animals que tenen un pes considerablement baix. El ThLL, però, ens assenyala que l'adj. LĀNĪUS '[*pannus*] *sutus*' sí que es documenta en *gloss.* V 505 28, tot i que titlla aquesta forma d'"obscura" davant de LANIOSUS, que sembla força més freqüent.
- Tal com apunta el DES, l'origen d'aquest adjectiu es troba en el verb LANIARE 'especejar, esqueixar, esquinçar'. Fonèticament, els resultats log. i camp. del grup llatí 'N + iod' són els esperables: *ndz* i *nǵ*, respectivament (*uid.* GLR I pp. 461 ss.). La semàntica sarda, d'altra banda, es manté fidel a l'originària amb petits canvis de matis: llatí 'esquarterat, especejat' > sard 'esquifit' (sembla que el resultat sard és hereu d'una hipèrbole que amb el temps s'ha anat afeblint).

LĪGNEUS *adj.* I [REW 5032a]

- camp. *línǵus*, log. *línzoz* 'travessers de fusta que hom posa a ambdós costats del carro' *s. m. pl.* (REW, DES *línzoz*, Wagner 1996 186).

- L'adjectiu desubstantival LĪGNEUS (< LIGNUM + -EUS), '[fet] de fusta' i, p. ext., 'amb aparença de fusta', es documenta per primer cop en Pl. *Bac.* 936 (OLD).
- Les formes sardes presenten una substantivació per braquilogia, derivada de l'el·lipsi del nucli del sintagma nominal: *sos* [e.g. *pálos*] *lindzos/línġus* (< ac. pl. LĪGNEOS). Així, gràcies a aquesta substantivació, el camp. *línġus* i el log. *lindzos* esdevenen veritables tecnicismes de l'àmbit de les eines agrícoles. Fonèticament, en el trànsit del llatí al sard es dona la metàtesi 'GN > *NG' i els resultats camp. i log. del grup NG són els esperables (*nġ* i *ndz*, respectivament) (per al log. i el nuor., *uid.* GLR I pp. 461-2).

LŌRĀMĒNTUM *s. n.* II [REW 5124]

- log. *loramènta* '(REW) conjunt de corretges, (Spano –recollit per Wagner 1996–) anell de cuir situat sota el jou' *s. f.* (REW, DES *lóru*, Wagner 1996 101-2).
- LŌRĀMĒNTUM deriva del substantiu LŌRUM 'corretja', ètim que ha evolucionat per la seva banda i, a més del log. *lóru*, ha fet fortuna en l'ast. *tsoru* i el pg. *loro*. LŌRĀMĒNTUM, però, només s'ha conservat en el log. *loramènta*. L'OLD en recull una sola ocurrència, corresponent al *CIL* 2 5181 32, on presenta el significat de 'corretja'. El L&S en recull altres dues: Just. 11 7 16 ('corretja') i *Vulg. Eccl.* 22 19 ('tanadura', ús genèric) (OLD, L&S).
- Malgrat que no en tinguem cap evidència en l'escassa documentació de l'ètim, és segur que la creació de LŌRĀMĒNTUM sobre LŌRUM responia a una voluntat d'abstracció que potser implicava una idea de singular col·lectiu: el sufix -MEN/-MENTUM comportava una certa idea d'abstracció que designava l'instrument, el mitjà o el resultat (cf., e.g., ALIMENTUM, INCREMENTUM; cf. GLR II § 55). En tot cas, com que el sg. no només designava aquesta abstracció, com ens demostren les ocurrències suara esmentades, amb aquest objectiu hom devia recórrer freqüentment al n. pl. LŌRĀMĒNTA, especialitzat en aquesta funció ('conjunt de corretges, corretjam'). En el trànsit del llatí a les llengües romàniques, en esdevenir-se l'adscripció del gènere neutre adés al masc. adés al fem., la forma LŌRĀMĒNTA va quedar lexicalitzada i, per analogia entre la terminació de n. pl. i la de fem. sg., es va adscriure en sard al gènere fem., *sa loramènta*, que conserva ben viu aquest valor abstracte col·lectiu ('corretjam') a banda d'un de més concret (seguint Spano, 'anell de cuir situat sota el jou').

MĀGĪA *s. f.* I [REW 5225-2; cf. MÁGIA]

- centr. *maġía*, log. *mayía*, camp. *maía* 'màgia' *s. f.* [**der.:** nuor. *maġiárgġu/-a*, (bitt.) *maġiálġu/-a*, log. *mayárdzu/-a*, camp. *mainárgġu/-a* 'bruixot/bruixa' *s. m./f.*; log. *ammaġiáre*, *ammayáre* 'fer un encanteri a [algú o alguna cosa], encantar, fascinar' v. I; etc.] (REW, DES *maġía*).
- El substantiu MĀGĪA (< gr. μαγεία) és de documentació postclàssica, trobant-se per primera vegada en Apul. *Met.* 3 16 (s. II dC) amb el significat de 'màgia, bruixeria, fellleria'.
- El sard és l'única llengua romànica que conserva l'ètim com a patrimonial (en aquest cas, MAGĪA, amb accentuació paroxítona –per a les diferències accentuals entre el llatí literari i el vg., *uid.* Lausberg I pp. 201 ss.–). En la resta de llengües romàniques, s'hi ha adoptat com a semicultisme, adés a partir de la base MAGĪA (it. *magia*, fr. *magie*),

adés a partir de MÀGIA (REW 5225-1) (cat. *màgia*, cast. *magia*). D'altra banda, són nombrosos els derivats de les formes sardes, dels quals ens hem limitat a esmentar-ne els principals que dona el DES.

MALE PERDITUS *interj.* [REW Ø]

- ogl. (Baunei) *malebèrdiu!*, (forma abreujada) *malè!* 'ai de mi!, pobre de mi!' *interj.* (DES **mále**, -i¹, Wagner 1951 83, Pittau).
- L'expressió interjectiva MALE PERDITUS es troba en Pl. *Aul.* 4 9: "*heu me miserum, misere perii, male perditus, pessimus ornatus eo*". Aquesta fórmula d'imprecació també apareixerà en el llatí eclesiàstic i es retroba en el poeta renaixentista anglès Thomas Campion, *Elegies* 18 15, que de ben segur intenta emular Plaute des de l'admiració del món clàssic: "*dispeream si non pereat male perditus ille / qui iacit in nostras nubila nigra faces*".
- Ens enfrontem a un cas claríssim de lexicalització d'una expressió que, gràcies a Pl., podem afirmar que gaudia d'ús des d'antic en l'àmbit popular. Que el procés de lexicalització ja s'ha consumat en sard, ens ho evidencia el fet que no hem documentat la flexió de gènere 'm. > f.' **malebèrdia!*.

*MANEANUM *adj. n.* I [REW Ø; cf. *MANEANA]

- log. *mandzànu*; camp. *manġànu*, *menġànu* 'matí' *s. m.* [**der.:** camp. *a mmanġanéddu* 'de bon matí' *loc. adv.*, log. *a mmandzanile* 'id.'] (DES **mandzànu**, Wagner 1951 126).
- Adj. der. de l'adv. (també *s. n. indecl.*) MĀNE '1 d'hora, al matí; 2 l'endemà al matí; 3 (*com a subst.*) primera hora del matí, matí' (OLD) amb el suf. -ANUS -A -UM: *'relatiu o pertanyent al matí / al matí de l'endemà'.
- És el sard l'única llengua en què apreciem continuïtat de l'adj. *MANEANUM en neutre. En canvi, el fem., *MANEANA, té com a continuadors el cast. *mañana* i el pg. *manhã*. En tots els casos s'esdevé una substantivació; per tant, el gènere del resultat depèn del gènere del nucli del SN de què formaven part aquests adjectius: així, en el protoromànic de la península Ibèrica trobaríem l'expressió *HORA MANEANA (> MANEANA; cf. DRAE), mentre que en el de Sardenya el mateix concepte s'expressava amb el sintagma *TEMPUS MANEANUM¹⁰ (> MANEANUM), és a dir, 'moment relatiu al matí', que es va especialitzar per dir 'demà al matí' i, finalment, 'demà' (cf. l'ús en cat. de la *loc. adv.* *al matí* especialitzada per dir *demà al matí* en frases com ara "al matí anirem a comprar").

MĚLCA *s. f.* I [REW 5471a]

- nuor. *mèrka*, (Olíena) *mèrʔa*, (Orgòsolo) *mèlʔa* 'barreja de llet fresca i agra que es cuina i es deixa coagular' [Wagner la compara en textura i gust amb el iogurt oriental] (REW, DES **mèrka**, Wagner 1996 274-5).

¹⁰ O potser amb un substantiu masc. seguit de *MANEANUS. És impossible determinar si el sard *mandzànu*, etc., suposa la continuació del neutre o bé del masc. en no tenir documentats aquests sintagmes pertanyents al llatí vg.

- L'OLD documenta MĚLCA 'vinagre bullit amb llet' tan sols en *CIL* 6 30993. Wagner (1996) afirma que l'existència de continuadors d'aquest ètim en el territori més arcaic de Sardenya (i, a més, amb la conservació del significat originari) dóna la raó als escriptors de l'Antiguitat que, com Galè, qualificaven el vocable de llatí. No obstant això, la postura majoritària en l'àmbit de la filologia llatina (OLD, DELL) i romànica (REW) defensa que el llatí MĚLCA constitueix un manlleu del germànic *melk- 'llet'. Per la seva banda, el gr. μέλκα 'aliment refrescant preparat amb llet agra' sembla ser un manlleu del llatí (Bailly).
- El DES proposa fer remuntar al mateix ètim l'orist. *mèrka* amb el significat de 'peix cuït amb aigua marina'. En tot cas, l'ètim només gaudeix de continuïtat a la zona central de Sardenya, la més arcaica, i els seus resultats presenten la vacil·lació típica entre *r* i *l* en contacte amb [k] i dos d'ells mostren el tractament laringal de [k]. El sard ha conservat la semàntica llatina en el sentit que es tracta d'un preparat alimentós que pren com a base la llet i té un gust agre, avinagrat.

MĚNDUM *s. n.* II [REW 5494a]

- log. *méndu* 'error, defecte, vici' *s. m.* [**der.:** barb. *disméndu*, camp. *šméndu* 'mancaça' *s. m.*; log. *mendósu* 'primmirat' (Spano) *adj.*] (St., REW, DES **mendare**, Wagner 1996 71).
- MĚNDUM '1 defecte físic; 2 error, falta [esp. a l'hora d'escriure]' es documenta per primera vegada en Var. *L.* 5 3 amb el segon significat indicat. Amb el primer significat, apareix en Ov. *Ars* 3 261 (OLD).
- L'ètim MĚNDUM només es conserva en la forma del log. *méndu*. En canvi, ja en llatí el mot admetia una doble possibilitat de gènere, *n.* MĚNDUM i *f.* MĚNDA (mat. sign.), i no hi ha dubte que a la llarga seria més reeixida aquesta darrera, la continuïtat de la qual es pot detectar en més d'una llengua romànica: it., engad. *menda*, friül. *mende* 'hàbit, costum', prov. *menda*, cat. *mena*.

MIHIME(T) *pron. pers. dat.* 1a. sg. (*forma reforçada*) [*uid.* REW 5547: -MET]

- sard ant. *mími*; log. (rar), camp. rur. (molt viu) *mímimi*; nuor. (Nuoro, Orani) *mímme* 'a mi' *pron. pers.* 1a. sg. (REW –cita Meyer-Lübke, *Altlog.* 37–, DES).
- Les primeres aparicions de la forma reforçada del pron. pers. de 1a. sg., EGOMET ('el que és jo'), remunten a Pl.: *Am.* 607, *Cist.* 249, *Poen.* 1402 (OLD). La primera documentació de la forma corresponent de datiu, MIHIMET, es troba també en Pl.: *Am.* 597, *Mos.* 301, *Trin.* 71, *Truc.* 447.
- Wagner (DES) es qüestiona si l'origen determinat per Meyer-Lübke és plausible, atès que totes les ocurrències antigues presenten la forma *mími* i en cap d'elles no s'evidencia la -E- o la -T originàries. És per això que es decanta per postular l'ètim amb reduplicació *MIHIMIHI/*MIMI (en el llatí col·loquial ja era freqüent la grafia reduïda MĪ; també els poetes acostumaven a recórrer a aquesta forma per exigències mètriques –*uid.* OLD **ego**–), paral·lel a SESE, ben viu en els dialectes centrals de l'illa. L'etimologia proposada per Meyer-Lübke es basa en el fet que l'apòcope de la -T és deguda a una relaxació fonètica típica del pas del llatí a les llengües romàniques (cf. morfologia verbal, e.g. AMAT > rom. *amã*, it. *ama*, prov. *ama*, cast. *ama*, cat. (rar) *ama*), però això no és aplicable al sard, que conserva la -T: *amat* (*uid.* GLR I p.

494). S'hauria de postular un ètim del tipus *MIHIME, que hauria patit l'apòcope de la -T en el baix llatí. La forma del nuor. *mímme* conservaria la E originària (el fet que en les formes restants hagi esdevingut *i* s'explica fàcilment partint d'una assimilació progressiva).

Per acabar, el DES ens indica que, mentre que en sard ant. la forma *mími* es documenta precedida exclusivament de la prep. *a*, actualment és emprada amb freqüència seguida per d'altres preposicions.

***MORTUORIUM** *s. n.* II [REW Ø]

- nuor. *mortóriu*, log. *mortórdzu*, camp. *mortórġu*, *mratóžu* 'lloc on una persona ha estat assassinada' *s. m.* (DES Ø, Wagner 1996 348).
- Forma no documentada en llatí (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø; el ThLL només documenta el *s. n.* MORTUĀRIUM, que acompanya d'un signe d'interrogació, i el *m.* MORTUĀRIUS, a partir de Cato *inc. libr. frg.* 19). No obstant això, en coneixem la formació per analogia amb tots els derivats que presenten la terminació -ORIUM o -ERIUM (en aquest darrer cas, cal dir que es tracta majoritàriament de la llatinització d'hel·lenismes en -ήριον; ex.: COEMETERĪUM < κομητήριον). Aquests derivats prenen com a base l'arrel del supí: MORT-U-ORIUM, DORMIT-ORIUM, SCRIPT-ORIUM, *OBSERVAT-ORIUM, etc. En realitat, les sufixacions amb -ORI/-ERI- estan estretament emparentades amb les que es fan amb -ARI- (o la seva forma amb metàtesi, -AIR-, tan freqüent en el llatí vulgar i tan important de tenir en compte en la transició del llatí a les llengües romàniques): en origen, es tracta de sufixos adjectivadors de verbs: MORTUORIUS -A -UM, DORMITORIUS -A -UM, etc. No obstant això, detectem que, en la seva evolució, per braquilogia del llenguatge, el neutre apareix freqüentment substantivat i semànticament especialitzat a assenyalar el lloc (de vegades també una altra mena de relació) on s'esdevé l'acció o l'estat marcat pel verb base. Així doncs, el MORTUORIUM seria el lloc on algú ha mort (o que acull el cadàver corresponent), el DORMITORIUM seria el lloc on hom dorm, etc.
- Gràcies exclusivament a *La vita rustica* de Wagner, tenim constància de la continuïtat d'aquest ètim en sard, atès que no apareix documentat en cap més obra lexicogràfica de referència (DES, Porru, REW, etc.). Sembla ser que el sard és l'única llengua romànica que ha conservat l'ètim per transmissió patrimonial, i, a més a més, manté intacte el significat concret de què aquest terme devia estar dotat en llatí: 'lloc on una persona ha mort'. En contrast, trobem que en la resta de les llengües romàniques, en no haver-se produït una continuïtat natural de l'ètim, s'hi ha adoptat com a mer cul·tisme i amb un significat abstracte i força vacil·lant. Vegem-ne alguns exemples aclaridors:
 - En el cas del català, la normativa ni tan sols ha aïllat encara la possibilitat de substantivació:
mortuori -òria
adj. [LC] Relatiu o pertanyent a una persona morta o a les honres que es fan per ella. *La cambra mortuòria*. (DIEC2)
 - En el cas del castellà, la normativa contempla en la segona entrada aquesta substantivació, que, tot amb tot, presenta un significat molt vague, imprecís:
mortuorio, ria.
(Del lat. *mortuus*, muerto).
1. *adj.* Perteneciente o relativo al muerto o a las honras fúnebres.

2. *m.* Preparativos y actos convenientes para enterrar a los muertos.

3. *m. coloq. Ál.* Lugar en el cual hubo una población que ha desaparecido por completo. (DRAE)

- La normativa francesa segueix la línia de la catalana (cal notar que el fr. *mortuaire* prové de la base MORTUARIUS, amb el sufix -ARIU-, metatitzat en -AIRU-): **MORTUAIRE** adj. XIIIe siècle. Issu du bas latin *mortuarius*, « funèbre ». Qui a rapport aux morts, aux cérémonies funèbres. *Chambre mortuaire*, où repose un défunt. *Drap mortuaire, masque mortuaire*, voir **Drap, Masque**. *Veillée mortuaire*. *Registre mortuaire*, où l'on inscrit les noms des personnes décédées. (DAF)

MŪGĪTUS *s. m.* IV [REW 5720]

- nuor. *múgida* 'brunzit de les mosques'; log., camp. *múida* 'brunzit de les abelles', 'soroll de l'aigua i del vent' *s. f.*; camp. *múidu* 'ressò [esp. del vent], xiulet, brunzit, murmuri' *s. m.* [**der.**: log. *mugidare*, *muidare* 'xiular, brunzir, murmurar' v. I] (REW, DES **mugidare**).
- El substantiu de verbal MŪGĪTUS (< MUGIO + -TUS) 'bram [del bestiar]' es documenta a partir de Var. *L.* 5 164. Per extensió, també s'aplica a sorolls similars als que emet el bestiar (gralls d'ocells, crits d'éssers humans que denoten enuig, sorolls estrepitosos...) (OLD).
- Les formes nuor. *múgida* i log.-camp. *múida* han experimentat una modificació del gènere inicial (*m.* > *f.*) i, juntament amb el camp. *múidu*, un canvi accentual que les ha convertit en proparoxítones (MUGĪTUS > MŪGĪTUS) –per a les diferències accentuals entre el llatí literari i el vg., *uid*. Lausberg I pp. 201 ss.; per a la vacil·lació quant al gènere en casos específics en la transició del llatí al romànic, cf. GLR II pp. 458 ss. A continuació, el log. i el camp. han perdut la *g* intervocàlica posttònica, ja aproximantitzada en [ɣ] (de la mateixa manera que -D- > [δ]), cosa que ha provocat que la *u* esdevingui semivocal (*m[w]ida/-u*).

MŪRĪNUS *adj.* I [REW 5760a]

- log., camp. *múrru* 'gris, grisenc [esp. aplicat al pelatge del cavall]' *adj.* (REW, DES **múrru**², Wagner 1996 225).
- El desubstantival MŪRĪNUS (< MUS + -INUS) '1 relatiu o pertanyent al ratolí; 2 del color d'un ratolí, gris cendrós' es documenta per primer cop en Var. *Men.* 358 amb el segon significat (OLD).
- En protoromànic sard, MŪRĪNUS experimenta un canvi d'accentuació que converteix el mot en proparoxíton: MURĪNUS > *MŪRĪNUS. De fet, l'accentuació proparoxítona sembla l'originària en el cas de derivats amb el suf. -INUS; no obstant això, -ĪNUS es veié aviat suplantat per -ĪNUS, tal com testimonia la major part de la documentació llatina corresponent així com la majoria dels resultats romànics. Veiem, doncs, com el protoromànic sard manté l'accentuació primigènia (*uid.* Porru **APER**). A partir d'aquí, s'hi esdevé la caiguda de la I posttònica (**múrnu*) i l'assimilació progressiva '*r-n* > *r-r*' (*múrru*). Pel que fa a la semàntica, cal notar que el sard hereta exclusivament el significat fruit de l'extensió que acabem de veure (2) i li aporta un caire tècnic: *múrru* designa el color 'grisenc', en efecte, però en la majoria de casos i locali-

tats s'empra exclusivament com a qualificatiu del pelatge d'un tipus específic de cavall.

NANCTUS *part. v. tr. III dep.* [REW 5816: NANCĪSCĒRE (*inf.*)]

- log. *annáttu* 'unit, lligat, afegit' *adj.* [**der.**: log. *annattare* 'unir, ajuntar'; log. *annánġere*, nuor. (Nuoro, fonn.) *annáġġere* 'lligar' v. II (per analogia amb casos com ara PLANCTUS (*inf.*: PLANGERE), FRACTUS (*inf.*: FRANGERE) o TACTUS (*inf.*: TANGERE)); log. *annánġere* i nuor. *annáġġere* (v. II) tenen, al seu torn, alguns derivats: log. *annánġida*, *annanġidúra*, nuor. *annaġidúra* 'juntura' s. f.] (REW, DES **annánġere**).
- El v. NANCĪSCĒRE '1 adquirir [una possessió, un bé, una malaltia, una amistat]; 2 arribar a [un lloc]; 3 trobar[-se amb] (algú o alguna cosa)' es documenta per primer cop en Pl. As. 271 amb el primer significat que s'indica (OLD).
- L'entrada del REW correspon a l'*inf.* NANCĪSCĒRE. No especifica, doncs, com sí que fa el DES, l'evolució fonètica que s'ha esdevingut fins a arribar al resultat *annánġere* (etc.). Wagner (DES) fa remuntar aquest infinitiu al *part.* NANCTUS, que hauria experimentat una doble assimilació fins a donar la forma de *part.* sarda: > **nantu* > **nattu* > (amb l'addició d'una *a* protètica com a prefix de reforç i la reduplicació consegüent de la *n*¹¹) *annáttu*.

NARRĀRE *v. tr. I* [REW 5829]

- sard ant. *nárre* (< **nárere*), log. *nárrere*, camp. *nárri* (hàpax en Fra A. M. di Esterzili –DES–, †), *nai* (mod.) v. II 'dir' [**der.**: log. *náda* 'brama, rumor' s. f.] (St., REW, DES **nárrere**).
- NARRĀRE '1 relatar, dir; 2 descriure, parlar sobre; 3 (*jur.*) exposar els fets d'un cas' es documenta per primera vegada en Pl. Bac. 519 amb el primer significat dels indicats (OLD).
- Veiem que el sard ant. havia perdut la desinència d'*inf.* com a resultat d'una contracció: NARRĀRE > **nárere* > *nárre*; tanmateix, l'ha recuperada, afegint-la a la forma del sard ant.: *nárre* + *-re* > *nárrere* (cf. *párre* > *párrere*) (DES). Els resultats de NARRĀRE són les úniques formes de què disposa el sard per dir 'dir': és realment una particularitat sarda el fet que en aquesta llengua no hagi perdurat l'ètim DĪCĒRE, tan estès arreu de la Romània: cat. *dir*, fr. *dire*, cast. *decir*, pg. *dizer*, it. *dire*, rom. *zice*. Pel que fa a la semàntica, sembla que en llatí DĪCĒRE i NARRĀRE, tal com demostra la continuïtat d'aquests ètims a la resta de la Romània, posseïen un significat molt proper però no idèntic; així, mentre DĪCĒRE expressava de manera genèrica el fet de 'dir, expressar verbalment', NARRĀRE encloïa des de bon principi matisos de 'explicar, relatar' i posava l'accent en una extensió més o menys prolongada del relat (*uid.* entrades corresponents de l'OLD). El protoromànic de Sardenya degué aglutinar ambdues accepcions sota l'ètim NARRĀRE.

¹¹ Aquesta addició protètica "espontània" d'un prefix de reforç *a-* succeeix en d'altres llengües romàniques, com ara en cast., llengua en la qual la forma prefixada acostuma a presentar un caire més col·loquial o popular (cf. *remangar/arremangar*, *rematar/arrematar*, *sosegar/asosegar*, etc. –*uid.* entrades corresponents del DRAE–).

NĪTOR -ÖRIS *s. m.* III [REW 5930]

- camp. *nidòri* 'claror', (DLCS) '*su esser biancu nidu*' *s. m.* (REW, DES Ø, Porru V. **nidòri**).
- El deverbial NĪTOR (< NITEO + -OR) '1 claror, resplendor; 2 elegància, distinció [en la manera de parlar, les maneres, etc.]' es documenta per primer cop en Pl. *Aul.* 541 amb el segon significat que indiquem, clarament una extensió de l'inicial (OLD).
- L'evolució fonètica no presenta fenòmens inesperats: d'una banda, com és habitual en sard, l'oclusiva intervocàlica se sonoritza en [d] i tot seguit s'aproximantitza en [ð]; de l'altra, el camp. mostra una inflexió en *i* de la E final del tema dels casos oblics (NITÖRE-). Semànticament, el sard conserva el significat originari de l'ètim llatí sense modificacions.

NUNDĪNAE *s. f. pl.* I [REW 5996]

- camp. *núndinas* 'mercat' (*pl.*), (DLCS) *nundína* '*su noe de su mese; a su pl. fintzas nobena*' *s. f.* (REW, DES Ø, Porru V. **nùndinas**).
- L'ètim NUNDĪNAE (NOVEM + forma sufixada de l'ie. **din-* 'dia') '1 dia de mercat (que té lloc a intervals regulars de vuit dies, i.e. cada novè dia segons el còmput romà); 2 mercat o fira amb aquesta periodicitat' es documenta per primer cop en un document jurídic, *Lex XII* (*Font. iur.* p. 21), amb el primer significat (OLD).
- El DLCS, al contrari del REW, testimonia l'ús del mot en sg. per fer referència al dia nou del mes i no inclou el seu pl. amb el significat de 'mercat', sinó de 'període que abraça des de l'inici del mes fins al seu novè dia'. Tampoc no coincideixen en l'accentuació del mot: el resultat que conté el REW (*núndinas*) pressuposa la conservació de l'accent respecte de l'ètim; per contra, la forma testimoniada pel DLCS, *nundína*, es remuntaria a l'*al·loètim* *NUNDĪNAE, que no seria altre que la deformació de NUNDĪNAE en la llengua popular. Aquestes vacil·lacions accentuals eren molt i molt freqüents, en primer lloc en el llatí vg. respecte del clàss. i, a continuació, entre el llatí vg. i el romànic (per al canvi d'accent en els substantius, *uid.* GLR II pp. 25, 57; per a les diferències accentuals entre el llatí literari i el vg., *uid.* Lausberg I pp. 201 ss.). Pel que fa a la semàntica, doncs, sembla que el sard ha conservat l'accepció primària, mer tecnicisme del calendari (DLCS), així com l'extensió de la primera per metonímia continent-contingut (REW).

NUNTIĀRE *v. tr.* I [REW Ø]

- log. ant. *nunthāre* 'citar davant d'un magistrat' *v. I* [**der.:** *nunthadōre* 'aquell qui porta l'avís que algú ha estat citat davant d'un magistrat'] (St., DES).
- El desubstantival NUNTIĀRE (NUNTIUM + -O) '1 informar, referir de viva veu [alguna cosa que ha succeït]; 2 portar o donar instruccions a [algú]; 3 repartir, portar [un missatge]; 4 anunciar, advertir [sobre algun esdeveniment futur (e.g. arribada d'algú)]; 5 donar notícia [d'auguris]; 6 (*jur.*) notificar a les autoritats [un fet]' es documenta per primera vegada en Pl. *Cist.* 659 amb el primer significat originari (1) (OLD).

- Des del punt de vista fonètic, veiem com en log. ant. la iod del grup TY origina l'aspiració de l'oclusiva precedent: T > [θ] (*nunθáre*, que apareix grafiat com a *nun-thare*) (*uid.* GLR I § 501 ss.). Pel que fa a la semàntica, cal notar que el log. ant. *nunθáre* manté el significat originari de l'ètim però amb una forta especialització en l'àmbit jurídic.

OCCĪSŌRIŪS *adj.* I [REW Ø]

- nuor. *okkiśóriu*, (Orosei) *kisóriu*, (fonn., Orgòsolo) *isórġu*, (Meana, Belvì) *addziśólġu*; log. (*b*)*okkiśórdzu*; camp. (*b*)*oččiśórġu*, *aččiśórġu*, *aččidróžu* 'porquet de pocs mesos (et. porquet en edat d'ésser sacrificat)' *s. m.* (DES **okkiśóriu**, Wagner 1996 256).
- L'adjectiu deverbal OCCĪSŌRIŪS (< OCCĪDŌ + -ORIUS) es documenta tardanament com a hàpax en Tert. *De anim.* 33 (ss. II-III dC): *occisoria animalia* 'animals en edat d'ésser sacrificats' (OLD Ø, Wagner 1996, ALDH, JIPC).
- Podríem qualificar aquest ètim de pansard, atès que es documenta arreu de l'àmbit lingüístic del sard, amb resultats diversos. Fonèticament, cal notar el tractament del grup 'R + iod', que en el nuor. *okkiśóriu* es manté mentre que en la resta de formes, dialectes i subdialectes dóna un resultat determinat: *rġ* en fonn. i Orgòsolo i el camp. (*b*)*oččiśórġu* i *aččiśórġu*; *lġ* a Meana i Belvì i *rdz* en log. (per al tractament del grup RY en romànic, *uid.* GLR I § 518 ss.). Un altre tret que observem és el tractament heterogeni que cada dialecte o subdialecte dóna a la geminada CC: el nuor. i el log. opten per la conservació, mentre que el camp. es decanta per la doble africada prepalatal sonora *čč*, etc. A l'últim, destaquem la labial protètica *b-* facultativa que desenvolupa el log. i la primera forma esmentada del camp. (cf. INITIUM > log. *biníttu*, *beníttu*)¹². Pel que fa a la semàntica, el significat de les formes sardes ('porquet de pocs mesos') és hereu del llatí ('[animal] en edat d'ésser sacrificat'), si bé en la substantivació del sard s'hi evidencia una pèrdua de la consciència etimològica.

ŌNUS *s. n.* III [REW 6066]

- log. *ónus* (REW, DES) 'pes, càrrega', (DLCS) '*cosa chi faghet pesu*' *s. m.* (St., REW, DES, DLCS).
- El llatí ŌNUS, que remunta a l'ie. (cf. sànscr. *ánas-*), es documenta per primera vegada en Pl. *Am.* 330 amb el significat de 'allò que es porta, càrrega, pes'. D'aquest significat originari, en deriven diverses accepcions que converteixen el mot en polisèmic (de tota manera, no n'hi ha cap que es distancii gaire del significat primer): 'material que actua com a càrrega o pes', 'qualsevol objecte pesant; massa o gran quantitat', 'càrrega excessiva o incòmoda', 'càrrega sentimental (d'afflicció, etc.); nosa' i 'càrrega de responsabilitat' (OLD).
- En tractar-se d'un neutre i coincidir així l'ac. amb el nom., el log. *ónus* prové del cas recte. Quant a la morfologia, el sard, en haver experimentat la pèrdua del gènere neutre que s'esdevé en el trànsit del llatí al romànic, ha adscrit el mot al gènere masculí, per l'analogia que es dóna entre la seva terminació i la desinència -US, típica de subs-

¹² En realitat, aquest element protètic *b-* s'acostuma a explicar tot fent referència a una característica fonètica que el sard comparteix amb el tosc. (*uid.* nota al peu a propòsit de CORTĪCŪLUS; GLR I § 620, Lausberg I §§ 576 ss.). La pròtesi se sol presentar com a "facultativa", ja que, en trobar-se en posició intervocàlica, s'afebleix en [β] i pot caure.

tantius i adjectius masculins. Semànticament, el sard conserva sense modificacions el significat originari llatí.

OPS OPIS s. f. III [REW Ø]

- bitt. *òpe* 'salvació, sortida, escapatòria; temps' s. m., esp. *non dat ope* (DLCS, Spano) 'no daet tempus' (St., DES, Wagner 1951 79).
- El substantiu OPS, que probablement es remunta a l'ie. i està emparentat amb el sànscr. *áp-n-as* ' propietat', 'produir', i el gr. ὄμνη, es documenta a partir de Pl. *Rud.* 274 amb el significat de '2 mitjans, recursos'. No obstant això, sembla que el significat originari és '1 poder, capacitat' i aquesta accepció plautina en derivaria juntament amb les següents: '3 (pl.) poder exercit damunt d'altres, domini, influència', '4 (norm. pl.) recursos financers, propietat' i '5 (norm. sg.) recursos facilitats a d'altres, ajut, assistència, socors' (OLD).
- El bitt. *òpe*, com és habitual, evoluciona a partir del tema dels casos oblics sense afegir-hi cap alteració formal; tot amb tot, des del punt de vista morfològic, abandona el gènere fem. i n'adopta el masc., sens dubte per influència analògica de la gran quantitat de substantius masculins sards acabats en *-e* (*uid.* GLR II pp. 448 ss.). Pel que fa al significat, la semàntica sarda deriva de l'accepció 2 que hem assenyalat en l'apartat anterior.

PĀPILLA s. f. I [REW 6212]

- log., camp. *pabèd̄da*, (Perdas de Fogu, Escalaplano) *pēbēd̄da* 'vesícula, gra, pústula; p. ext. malalties pustuloses, esp. verola' s. f. (*pabēd̄d̄* 'e arròsa/orròsa 'xarampió' (Mògoro, Escalaplano), (pl.) *pabēd̄das* 'escròfula' (Villacidro)) [**der.**: log. (X FURUNCULUS) *paḅarûnkula* 'gra vermell de la cara' s. f., sard *pabēd̄d̄-òsu* 'afecte de pústules i també d'una malaltia venèria' *adj.*, camp. (Milis, Mògoro, S. Antioco) *arrána ḅabēd̄d̄-òsa* (*adj.*) 'gripau'] (REW, DES).
- PĀPILLA, amb el mateix origen i significat que PAPŮLA 'pústula, mugró', tan sols amb canvi de sufix (-ULA/-ILLA) –cf. lit. *pāpas-*, es documenta a partir de Var. *R.* 2 9 5 amb el significat de 'mugró'. Amb tot, sembla que PĀPILLA estava més especialitzat per designar 'mugró' mentre que PAPŮLA posseïa una càrrega semàntica més genèrica ('pústula, gra') (OLD).
- Des del punt de vista de l'evolució fonètica, els resultats sards són els esperables: sonoritzen i aproximantitzen la -P- intervocàlica llatina i, com ocorre en sic., tracten el grup LL com a doble cacuminal, *d̄d̄* (*uid.* GLR I pp. 431 ss.). Pel que fa a la semàntica, el sard conserva el que seria el significat originari, 'gra, pústula', i sovint el converteix en un terme tècnic de la veterinària i la medicina. Ha perdut, però, el significat de 'mugró'. Les llengües romàniques restants han introduït el terme com a tecnicisme de la medicina (també de la botànica) per la via culta: cat. *papil·la*, fr. *papille*, cast. *papila*, pg. *papila*, it. *papilla*, rom. *papilă*.

PARANYMPHUS/-A *s. m./f.* II/I [REW 6228b]

- log., camp. *paranínfu/-a*, (més freqüent) *paralímpu/-a*, *paraímpiu/-a*, *paranímpu/-a*, *parapímpu/-a* ‘mitjancer/-a dels matrimonis, padrí/-ina; (DLCS) *chie andhat a faedhare fémina a muzere pro contu de àtere, chie cumbinat cojas*’ *s. m./f.* (REW, DES **paranínfu, -a**, DLCS, Wagner 1996 338).
- El substantiu PARANYMPHUS (< gr. *παράνυμφος*) ‘padrí, acompanyant de la núvia’ aflora en el llatí cristià amb August. *C.D.* 14 18, 6 9 (L&S, OLD Ø, DES).
- La forma més antiga i, per tant, més propera a l’ètim llatí correspon a *paranínfu/-a*, que precisament és una de les menys emprades. De les formes restants, algunes les hem documentat en el DES i d’altres en el DLCS, que, malauradament, no especifica a quin dialecte o subdialecte pertanyen. Aquestes semblen representar diferents estadis de l’evolució: PARANYMPHUS > *paranínfu* > *paranímpu* (la PH originària ha perdut el seu tret aspirat) > *paralímpu* (dissimilació ‘nasal-nasal (*n-m*) > líquida-nasal (*l-m*)’) // *parapímpu* (assimilació regressiva ‘*n-p* > *p-p*’). Morfològicament, sembla que en un primer estadi que no tenim documentat (*uid.* entrada corresponent del LSJ –Bailly Ø–) ja el gr. *παράνυμφος* hauria estat un adjectiu que posteriorment s’hauria substantivat, com ocorre amb els noms de professions (cf. [*homo*] *medicus*). Això explicaria l’existència del doble gènere: PARANYMPHUS/-A.

***PARILIUS** *adj.* I [cf. REW 6244a]

[NB: He optat per modificar ètim que aporta el REW, PARĪLIA, ja que no explica l’evolució del mot, i pressuposar l’ètim llatí *PARILIUS.]

- log. ant. *paníliu*, *paníiu* ‘conjunt de serfs pertanyents a un mateix amo, circumscrits a una mateixa localitat’, ogl. *panídzu*, *paníggü*, (X *paranòmene*) *paraníl’gü*, *paraníllu*, (X *díčču* < cast. *dicho*) *paradíčču* ‘malnom’ *s. m.* (REW, DES **paníliu**).
- Ens trobem davant d’una formació no documentada en llatí (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø), però que de ben segur era d’ús freqüent en el llatí quotidià. Es tracta d’un dels molts exemples en què s’aprecia la simplificació gramatical (a escala morfològica i també sintàctica) que presenta el llatí popular, del qual són hereves les llengües romàniques, respecte del model culte instaurat especialment per Ciceró. La formació documentada, la “normativa”, és PĀRĪLIS -E ‘del mateix tipus, semblant’, adjectiu de dues terminacions. El poder analògic dels adjectius de tres terminacions, en ser-ne majoria, era tal que va acabar per arrossegar una part considerable dels adjectius dels altres grups; és per això que trobem *PARILIUS -A -UM, amb una formació alternativa, desviada de la clàssica, però amb el mateix contingut semàntic. El ThLL aporta PARILLUS -A -UM amb un signe d’interrogació i el documenta en Virg. *gramm. epit.* 1 p. 4 4 (s. VII) alhora que marca com a formes més usuals PARILIS i PARICULUS.
- El trànsit entre el *PARILIUS del llatí vulgar i el *paníliu* o *paníggü* sard es caracteritza per una substantivació. Ja en llatí vulgar, *PARILIUS hauria patit una substantivació a partir d’un sintagma del tipus CONVENTUS PARILIUS ‘aplec d’iguals (i.e. companys de professió, persones pertanyents a la mateixa família o oriündes de la mateixa localitat, etc.)’. Això explicaria el log. ant. *paní(liu)*. En el cas de les formes de l’ogl., caldria suposar un sintagma originari del tipus NOMEN PARILIUM ‘nom igual/semblant (= intercanviable, alternatiu)’.

***PATELLIO -ÖNIS** *s. f.* III [REW 6287]

- log. *paðedzòne* ‘casserola’ *s. f.* [**der.:** log. *paðedzonáttu* ‘esfèric’ *adj.*, *paðedzonáðu* ‘agerola [bolet]’ *s. m.*] (cf. DES **paðèdða**).
- Aquest derivat llatí, al qual podem pressuposar el significat de *‘casserola’ (REW), no es documenta (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). Sí que tenim notícia, en canvi, de la seva base: PATĒLLA ‘paella’ (ThLL, REW 6286, OLD, DELL, etc.).
- En aquest cas, el log. *paðedzòne* es manté fidel al gènere originari llatí: *sa paðedzòne*. En d’altres casos de substantius que provenen de la 3a. declinació, s’hi aprecien variacions.

PATENS -ĒNTIS *part. pres. v. intr.* II / *adj.* III [REW 6288]

- nuor. (bitt., Siniscola) *patènte*, log. *paðènte*, camp. *paðènti* ‘bosc públic o privat al qual hom envia els porcs perquè mengin glans’ *s. m.* [**der.:** log., nuor. *appaðentáre*, camp. *appaðentái* ‘ficar els porcs a la roureda’ *v. I*; log., nuor. *ispaðentáre*, camp. *ispaðentái* ‘emportar-se els porcs dels boscos’ *v. I*] (REW, DES, Wagner 1996 257).
- L’adjectiu PATENS correspon en realitat al participi de present de PATEŌ ‘estar obert, visible, exposat’. Es documenta per primera vegada en Cic. *Diu.* 1 93 / 1 2 (‘no tancat, obert [referit a un espai]’) i íd. *Leg.* 2 26 (‘fàcilment accessible’). El significat originari, però, d’acord amb el seu origen com a participi, seria ‘que està/roman obert [porta, boca, ulls, etc.]’, del qual derivaria, a més de l’accepció ciceroniana, el significat de ‘clarament visible, obvi, palès, manifest’ (OLD).
- Des del punt de vista fonètic, el nuor. *patènte* mostra el seu caràcter conservador (manteniment de l’oclusiva intervocàlica -T- sense sonoritzar)¹³, mentre que el log. *paðènte* i el camp. *paðènti* sonoritzen i tot seguit aproximantitzen la -T- intervocàlica –el camp., a més, com és característic d’aquest dialecte, inflexiona la E final en *i*. Pel que fa al gènere, totes tres formes opten pel masc., per analogia respecte del gènere d’altres formes que presenten la mateixa terminació (-e en nuor. i log. i -i en camp.). En sard, l’ètim inicial, de caràcter adjectival, ha patit una substantivació derivada de l’el·lipsi del nucli del sintagma nominal: eg. [LOCUS] PATENS (*uid.* GLR II pp. 448 ss.). PATENS s’especialitza per designar l’espai “a l’aire lliure” al qual hom envia els porcs perquè mengin glans. Aquesta característica de l’espai, el fet que es trobi a l’aire lliure, s’oposa probablement a les porqueres.

PATRIUS *adj.* I [REW 6299]

- (nord-?)log. *páðriu* ‘clar, articulat’ *adj.* [**der.:** *ispaðriáre* ‘[els nens] parlar clar, vocalitzar bé’ *v. I*] (REW, DES).
- L’adjectiu dessubstantival PATRIUS (< PATER + -IUS) ‘1 relatiu o pertanyent al pare; patronímic; 2 propi d’un pare, paternal; 3 heretat del pare, ancestral’ es documenta per primera vegada en Pl. *Mer.* 73 amb el primer significat dels indicats (OLD).
- D’antuvi, cal notar que tant el DES com el REW manifesten dubtes a l’entorn d’aquesta etimologia. Wagner diu que, atesa la natura del mot, és improbable que es tracti d’una veu indígena i es decanta per fer-lo remuntar a una sardització de l’it. *pra-*

¹³ Lausberg I § 19 posa l’accent en el caràcter “arcaic” del log. i encara més dels dialectes centrals.

tico (ell mateix ens indica que Rolla, *Secondo saggio*, p. 89, postulava l'ètim PRAC-TICUS). No obstant això, nosaltres considerem més viable l'et. que assenyalen per dos motius: d'una banda, fonèticament admet una justificació senzilla (el sard sonoritza en [d] i posteriorment aproximantitza en [ð] la T situada en el context 'voc. + -T- + líquida (L, R) / voc. '); de l'altra, la connexió semàntica és fàcilment defensable si hom té en compte els valors d'autoritat, referència, etc., que el *pater familias* representa en les societats tradicionals (així, "parlar com el pare" seria una expressió sinònima de "parlar vocalitzant, amb maduresa, etc."). La proposta de Rolla (*páđriu* > PRACTICUS) és fonèticament inviable: PRACTICUS, per regla general, hauria donat en sard **práđtigu*, amb l'assimilació del grup CT i la sonorització de l'oclusiva gutural intervocàlica -C- (*uid.* GLR I pp. 412 ss.). Si, tal com assenjala el DES, es tractés realment d'una sardització de l'it. *pratico*, el sard presentaria, per regla general, el resultat **práđigu* –amb la sonorització corresponent de les oclusives intervocàliques i la inflexió analògica de *o* en *u*–, no pas *páđriu*.

***PERDĪCŪLA** *s. f.* I [REW 6403a]

- log. sept. *perdíga* (Mores: *peldíga*), *perdíya* (Ploaghe: *peldíya*) 'perdiu petita' *s. f.* (DES *perdike*, REW).
- Es tracta d'un derivat no documentat de PERDIX -ĪCIS 'perdiu' (< gr. πέρδιξ –OLD–). A l'arrel, PERDIC-, s'hi ha afegit el sufix diminutiu -ULUS -A -UM, que gaudia d'un ús considerable en el llatí familiar. En aquesta línia, el REW li pressuposa el significat de *'perdiu petita' (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
- Observem com, en aquest cas, el sard ha conservat el matís diminutiu original, que ve donat per l'ús del sufix -ULUS -A -UM. Això és digne de remarcar, ja que en la majoria de casos en les llengües romàniques no s'ha preservat aquest matís semàntic del sufix –per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss.; *uid.* també nota 1 en l'annex III.

***PĪCLĀRE** *v. tr.* I [REW 6601-2]

- log. (*a*)*pigiáre*, *piyáre*, *prikáre*, *prigáre* 'doblegar' *v. I* (REW, DES *prík(k)a*, DLCS).
- Es tracta de la forma metatitzada de PLĪCĀRE 'doblegar, plegar'. La forma *PĪCLĀRE 'íd.' no es troba documentada per tractar-se d'un vulgarisme i evitar-se per tots els mitjans en contextos d'escriptura, que a l'Antiguitat llatina acostumaven a anar de bracet d'un registre més o menys solemne i acurat, seguidor de les directrius ciceronianes (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
- La creació de formes metatitzades alternatives en el llatí vulgar era molt i molt freqüent quan, en síl·labes consecutives, apareixia, en la primera, un grup 'oclusiva + líquida' (o, simplement, una oclusiva) i, en la segona, una oclusiva sense cap més acompanyament consonàntic (o un grup 'oclusiva + líquida').

PRAECŌRDIA *s. n. pl.* II [REW 6713]

- gal·lur. *prikóggi* 'vísceres [d'animals petits] (*coratella*) –Guarnerio–' *s. f. pl.* (REW, DES Ø, Guarnerio).

- El subst. del tipus “*pluralia tantum*” PRAECŌRDIA (< PRAE- + COR + -IUM) ‘**1** a parts del cos que se situen immediatament sota el cor, **b** part inferior del pit situada davant del cor i sobre el diafragma, **c** part superior de l’abdomen, **d** diafragma; **2** superfície del cos que se situa sobre el cor, pit; **3** part inferior del pit com a seu dels sentiments, etc.’ es documenta per primera vegada en la literatura llatina en Pl. *Mer.* 124 amb el primer significat indicat (**1a**).
- En gal·lur., el diftong AE evoluciona a [e] –en la majoria de dialectes romànics dóna, per contra, el resultat [ɛ]– i posteriorment inflexiona en *i*. En el terreny del consonantisme, veiem com el segon constituent del grup RD ha modificat el seu punt d’articulació (dental > gutural) i ha provocat una assimilació regressiva (**rg* > *gg*). La semàntica del gal·lur. *prikóggi* no s’ha distanciat gaire de la llatina; no obstant això, ha patit una especialització: mentre que en llatí PRAECŌRDIA podia designar la zona dispersa que se situa propera a l’òrgan vital, al cor, tant en el cas d’una persona com d’una altra criatura (OLD), el gal·lur. *prikóggi* s’ha especialitzat per designar aquesta zona (se’n manté el caràcter imprecís) però tan sols en animals –per al tractament romànic del n. pl., *uid.* Lausberg II pp. 33 ss.

PRĪMŌRIS -E *adj.* II [REW 6753]

- log. *promòres* ‘(REW) avantpassats; (DES) gent gran, ancians’ *s. m. pl.* (REW, DES **promòres**).
- El deadjectival PRĪMŌRIS (< PRIMUS + -ORIS) ‘**1** capdavanter, el més proper; **2** relatiu o pertanyent a l’extrem o extremitat (e.g. *digiti ~es* ‘palpissos’); **3** que ve primer en el temps; **4** [dit de persones] d’alt rang o posició; **5** elemental, bàsic’ es documenta a partir de *Cato orat.* 32 amb el primer significat dels suara indicats (OLD).
- El sard conserva el pl. procedent de PRĪMŌRES, que pateix una substantivació (‘ancians’). En realitat, aquesta substantivació de l’adjectiu PRĪMŌRIS ja era freqüent en llatí, molt especialment en plural ([VIRI] PRĪMŌRES), com a tecnicisme (o gairebé) de l’àmbit polític i/o militar. Aquesta substantivació apareix per primer cop en Liv. 1 1 7: *processisse Latinum inter ~es* (*uid.* OLD **1c**).

El sg. *primòre*, que el REW fa remuntar al llatí PRĪMŌRIS, l’explica el DES més satisfactòriament com a sardització del cast. *primor*. Pel que fa a la fonètica del log. *promòres*, cal destacar-hi que en la primera síl·laba el sard reemplaça la Ī etimològica per una *o*, segons el DES per influència de la nasal labial que segueix. A l’últim, la semàntica sarda conserva l’accepció **3** de l’OLD que hem indicat en l’apartat precedent: ‘que ve primer en el temps’. No cal dir que, d’altra banda, la relació entre ‘persona que ve primer en el temps’ i ‘persona d’alt rang o posició’ ja era ben estreta en llatí i ho va continuar sent en sard: en efecte, la societat tradicional sempre ha conferit un rang, una autoritat superior, als ancians.

PŪĚRILIS -E *adj.* II [REW 6808]

- log. ant. *puriles*, (doc. com a hàpax) *púrlis* ‘artesans que encara no són mestres’ *s. m. pl.* (sg.: **puríle*) (REW, DES **puriles**).
- El desubstantival PŪĚRILIS (< PUER + -ILIS) ‘**1** relatiu o pertanyent al nen; **2** (*pej.*) infantil, pueril, immadur’ es documenta a partir de Pl. *Mil.* 618 amb el primer significat indicat (OLD).

- El REW ens aporta el sg., **puríle*; no obstant això, comprovem en el DES que només se'n documenta el pl., *puríles*, com a substantivació per braquilogia ([ARTIFEX] PUERILIS) de l'antic adjectiu llatí especialitzada a designar els artesans novells en contraposició d'aquells a qui els havia estat conferida la categoria de mestres. Fonèticament, la forma *puríles* presenta una assimilació vocàlica ('UE > UU') i una posterior simplificació de geminada ('UU > U'). La forma *púrlis* es documenta una sola vegada i sembla desconcertar Wagner, que l'acompanya d'un "sic!". Representaria un canvi accentual en l'ètim (< *PŪERILIS) –per a les diferències accentuals entre el llatí literari i el vg., *uid.* Lausberg I pp. 201 ss. Pel que fa a la terminació *-is* en comptes de *-es*, respondria a un vestigi de la desinència d'ac. pl. *-ĪS*, típica dels poetes llatins i més generalitzada en els adjectius (*uid.* Segura § 74). Pel que fa al significat, que ja hem avançat al començament, les formes logudoreses evidencien una forta restricció semàntica que eleva el mot a la categoria de tecnicisme de l'ofici de l'artesania.

PŪNCTŌRIUM *s. n.* II [REW 6846]

- centr. *puntóriu*, log. *puntórdzu* 'fibló, agullada per estimular els bous' *s. m.* [**der.:** log. *ispuntordzáre* 'estimular, esperonar' v. I, camp. (Sárrabus) *puntronǵā?ā* 'abella reina [la que incita a treballar]' *s. f.*] (REW, DES **puntóriu**, Wagner 1996 104).
- El verbal PŪNCTŌRIUM (< PUNGŌ + -ORIUM) 'instrument per punxar o perforar' es documenta tardanament (s. III dC) en Gargil. *De hort.* 4 5 aplicat a l'àmbit de l'agricultura (L&S, OLD Ø).
- L'evolució fonètica de les formes centr. *puntóriu* i log. *puntórdzu* presenta en el consonantisme trets típics dels dits dialectes: d'una banda, l'assimilació del grup CT en TT i la posterior simplificació de geminada; de l'altra, el tractament del grup 'R + iod' com a *rdz* en log. i la seva conservació en centr. (*uid.* GLR I pp. 469 ss., que recull, entre d'altres, l'exemple del sufix *-TORIU*). El DES ens fa notar que el mot llatí s'ha conservat també en dialectes sud-italians, en concret en el calabr. *punturu/-i* i en el sic. *punturu*, però amb canvi de sufix: *-ORU* per *-ORIU*. És per això, perquè es remuntarien a un ètim diferent (*PŪNCTŌRE vs. PŪNCTŌRIUM), que hem considerat el present lema com a específicament sard en termes de conservació. Finalment, sembla que la semàntica es conserva intacta, amb tan sols una variació en l'àmbit d'aplicació de l'instrument: Gargil. parla del PŪNCTŌRIUM com un estri de l'esfera de l'agricultura, mentre que les formes sardes el traslladen a l'àmbit de la cria del bestiar.

*QUADRĪCŌRNUS *adj.* I [REW 6916]

- log. *battigòrru* 'moltó amb quatre banyes' *s. m.* (REW, DES **battúgere**, Wagner AR 20 ***quadricornus**). Wagner (AR 20) suprimeix el segon significat que el REW atorga a log. *battigòrru*, 'banyut (dit d'un home traït per la seva esposa)' (*adj.*), atès que no el documenta enlloc i addueix que segurament es tracti d'una confusió amb *battilòsu*, que sí que presenta aquesta càrrega semàntica (*uid.* DES **báttille, -i**).
- Compost no documentat en llatí (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø), calc del gr. τετράκερος, documentat des d'Apià d'Alexandria (*Ant.* Ap. 319 –Bailly–). El REW li pressuposa el significat de *'proveït de quatre banyes'.
- Els numerals més habituals gaudien d'una forma prefixada que amb un segon constituent formava generalment adjectius (en alguns casos substantius, la majoria, però,

manllevats del grec). En el cas de QUATTUOR, es donava una alternança entre les formes prefixades QUADRI- i QUADRU-. Sembla que l'origen d'aquests compostos remunta al grec i, més concretament, als poemes homèrics i llur gust pels epítets i la descripció acurada. El llatí mai no va desenvolupar un tal gust pels compostos; no obstant això, l'influx hel·lènic en la llengua escrita és innegable, i per això trobem no pocs exemples d'aquesta mena de compostos. No obstant això, una ullada ràpida a qualsevol obra lexicogràfica ens permet concloure que el nombre d'aquests compostos en llatí és considerablement inferior al que observem en el cas del grec: enfront d'una seixantena d'exemples que ens en dona l'OLD, el Bailly ens en proporciona, en el cas del grec (sufix τετρα-), gairebé dos centenars.

Pel que fa a la fonètica, el log. *battigòrru* presenta un tret distintiu que ens porta al terreny de la fonètica sintàctica: la *b* inicial. En el SN 'art. + subst.' *su* *[k^w]*attigòrru* es pren el conjunt com un *continuum* fonètic (el concepte de "mot" no afecta la fonètica; pertany a l'àmbit merament morfològic), de manera que la gutural labialitzada queda en posició intervocàlica i se sonoritza en [g^w]; deixant de banda que perd el tret [+ labial], neutralitza en *b*, ja que és característica del sard la confluència de *g* i *b* en *b* en posició intervocàlica (a aquesta qüestió específica i característica del sard i el tosc., Meyer-Lübke li dedica un paràgraf en la seva GLR: I § 620; també hi fa referència Lausberg I §§ 576 ss.).

QUASĪLLUM *s. n.* II [REW 6938]

- log., camp. *kaśiddu* (camp. or. també *kaiddu*) '(REW) rusc, orri; (DES) rusc, sobretot aquell que és ple; (Wagner 1996) en camp., genèric que designa un recipient de suro, esp. el que s'empra per a la munyida o el que s'utilitza per conservar-hi la pasta; en algunes localitats, rusc fet de suro' *s. m.* [der.: log. (Gocèano) *kaśiddāyu* 'apiari' *s. m.*, camp. *kaśidd-éra* (amb suf. cast.) 'id.' *s. f.*; log. *akkaśiddāre* 'inflar-se (com un rusc ple)' *v. I*] (REW; DES; Wagner 1996 208, 216).
- El substantiu *n.* QUASĪLLUM o *m.* QUASĪLLUS (< *quas-* (cf. QUĀLUS) + -ILLUM –suf. diminutiu–), amb el significat monosèmic de 'cistelleta de vímet, esp. la que conté llana per filar', es documenta per primera vegada en Cato. Agr. 133 4.
- La velar labialitzada inicial QU- [k^w] perd en sard el tret labial i queda com a [k] (*uid.* GLR I § 501 ss.), i el grup LL es tracta com a doble cacuminal, *dd* (*uid.* GLR I pp. 431 ss.). En el camp. or. *kaiddu*, a més a més, la -S- intervocàlica pretònica ha caigut, cosa que ha donat origen al hiatus *aí*.
Pel que fa al significat, la càrrega semàntica es manté completament en el cas de l'accepció genèrica de 'cistella', si bé sembla que s'hagi perdut totalment o en gran part la consciència etimològica del suf. diminutiu -ILLU (per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss.). El DES cita Ascoli, *Studi critici*, p. 25, que intenta explicar com s'ha arribat a l'accepció de 'rusc' a partir del significat primigeni de 'cistelleta' tot fent un parangó amb el tosc. *bugna, bugnola, bugno*.

QUĒRCUS *s. f.* II [REW 6951]

- centr., log. *kérku* 'alzina, roure'; nuor. (Ollolai, Gavoi) *kérʒu*, (Orgòsolo) *ʒélʒu*, (Olzai, Ovodda) *kréʒu*; nuor. (Tonara), orist. (Samugheo, Busachi, S. Lussurgiu, Oristany) *krékku m* (REW, DES *kérku*).

- La primera documentació de QUĚRCUS ‘roure (esp. el roure pèrol)’ prové d’Enn. *Ann.* 188. A més de ‘roure’, el vocable podia presentar, per extensió metonímica, el significat de ‘fusta de roure’ així com, en poesia, ‘garlanda feta de fulles de roure, concedida a tall de distintiu honorífic’ (OLD).
- A banda de l’alternança de formes que conserven l’oclusiva sorda [k] amb d’altres que la converteixen en la glotal [ʔ], la metàtesi ‘ker- > kre-’ en dues formes puntuals i l’eventual alternança de *r* i *l* en contacte amb l’oclusiva, no es dona cap fenomen fonètic destacable.
El sard ha adoptat el gènere masc. per analogia amb els mots de la mateixa desinència i ha mantingut intacta la semàntica de l’ètim, terme tècnic de l’àmbit de la dendronímia que, malgrat tot, ja presenta des dels orígens una voluntat genèrica (així, tant QUĚRCUS com els resultats sards poden designar un roure o bé un altre arbre emparentat amb aquest, com ara l’alzina o la surera).

***RADĪCĀRIA** *adj.* I *subst.* [REW 6994]

- nuor. *arikrāria* (Siniscola), *arikrāl’ğa* (bitt.), *alikāria* (Nuoro), *arigārdza*; log. *arigārdza*, *aligārdza* ‘rave gros’ o ‘pastanaga’ *s. f.* (anomenada també *aligārdza saligerēsa* ‘de l’Alguer’) (REW, DES **rādika**).
- Es tracta d’un derivat no documentat format a partir de RĀDIX -ĪCIS ‘arrel’, amb l’addició a l’arrel del sufix -ARIUS -A -UM. El REW li pressuposa el significat de *‘rave’ (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
- En origen, es tracta d’un adjectiu desubstantival que en la seva formació recorre al sufix -ARIUS -A -UM, àmpliament emprat per expressar un valor de pertinença o relació. Així, ens hem de remuntar a un sintagma nominal del tipus PLANTA RADĪCĀRIA que hauria experimentat una braquilogia, en concret l’el·lipsi del substantiu; el gènere del nou substantiu s’explica gràcies a això.

***RANCUS** *s. m.*(?) II [REW Ø]

- camp. *arrānku* ‘mala olor, pudor’ *s. f.* (DES, Wagner 1951 88-9).
- *RANCUS no està documentat en la literatura llatina; no obstant això, no és altre que una forma alternativa (amb canvi 3a. > 2a. conj. per la força analògica d’aquesta darre-*ra*) de RANCOR, de verbal (RANCEŌ ‘estar podrit’ + -OR) que sí que es documenta, tot i que tardanament, en Pall. 1 20 2 i 11 10 2 amb el significat de ‘gust o olor de ranci’ (L&S, OLD Ø).
- La forma RANCOR -ŌRE *m.* [REW 7041] dona origen a resultats diversos en diferents llengües romàniques, tots ells amb translació de significat (cf., a tall d’exemple, cat., pg. *rancor*, fr. ant. *rancour/rancuer*, prov. *rancor/rencor*, cast. *rencor* o it., log.¹⁴ *rancore* ‘rancor’). No obstant això, no podem fer remuntar el camp. *arrānku* al dit ètim, sinó a *RANCUS, que segurament degué fer fortuna en la parla popular, que el va crear a partir del RANCOR pel gran influx analògic de què disposava la 2a. declinació en detriment de la 4a. i, molt sovint –com en aquest cas–, de la 3a. Veiem la vocal protètica *a-* que ha desenvolupat el camp. *arrānku*, paral·lela vocàlica de la pròtesi

¹⁴ Veiem, doncs, com el sard presenta un resultat per a RANCOR i un altre de diferent per a *RANCUS, el primer amb translació semàntica i el segon amb conservació del significat.

consonàntica *b-* típica del log.¹⁵ Semànticament, el sard és l'única llengua romànica que conserva intacte el significat primigeni de RANCOR, que *RANCUS, com a forma alternativa, hauria heretat.

RĚSTĪCULA *s. f.* I [REW 7250]

- log. *restíg(r)a*, (nord-log.) *restíya* 'corda de fibres de palma molt fines' *s. f.* [**der.:** log., orist. (S. Lussurgiu) *arrestigáre* [*sa gađrèa*] 'cobrir la cadira de fibres de palma' v. I] (REW, DES *rèste*).
- El diminutiu RĚSTĪCULA (< RESTIS + -(C)ULA –suf. diminutiu–) 'corda petita, tros de corda' es documenta a partir de Cato *Agr.* 110 (OLD).
- La base sobre la qual es forma el diminutiu RĚSTĪCULA, RĚSTIS 'corda', està documentada, a més d'en sard, en diferents àrees lingüístiques de la Romània: log., camp. *rèste* 'corda feta de fibres de palma' (DES), it. *resta*, fr. ant., prov., cat. *rest*, cast. *ristra*, pg. *restea* (REW 7251). L'ètim RĚSTĪCULA, en la seva transició al romànic, perd la U posttònica i dona origen al grup consonàntic C'L (*uid.* GLR I § 325 ss.). La forma log. *restíg(r)a* ha sonoritzat la velar C i presenta una *r* facultativa com a resultat d'un canvi en la lateral L. Per la seva banda, el nord-log. *restíya* presenta el tractament típic del grup -CL- (en posició medial) en aquest dialecte, com a [y] –cf., e.g., AURĪCULA > *oríya* 'orella' (*uid.* GLR I § 487 ss.). Des del punt de vista semàntic, el sard ha mantingut intacte el significat de l'ètim, fins i tot el matis diminutiu que el suf. -ULA li conferia originàriament (per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss.).

ROGATIVA *s. f.* I [REW Ø]

- camp. ant. *arrobatía*, *arroadía*, *roadía* (DES) 'dret feudal consistent en l'obligació de treballar en benefici del feudatari en la preparació dels seus terrenys per a la sembra, etc.'; log. *roadía*, camp. *arrođia*, (Ísili) *arroađia* (Wagner 1996) 'aplec de pagesos que col·laboren en una tasca agrícola i se'n divideixen el profit d'acord amb normes ben establertes', (DES) 'invitació adreçada a familiars i amics a prestar ajut gratuïtament durant un o dos dies amb motiu de la plantació d'una vinya, etc.' *s. f.*; log. *arrođia de sarméntu* (DES citant Casu) 'dinar que hom dona als vinyaters després de la plantació de la vinya feta gratuïtament'; (DES citant Atzori) log. *anti vatt' arrođia* 's'han reunit/aplegat' (DES, Wagner 1996 129).
- El substantiu ROGATIVA només es documenta en el llatí cristià amb el significat de 'pregària a Déu' (e.g. Paul. Tars. *Gal.* 4), el mateix que han pres aquelles llengües romàniques que han adoptat l'ètim per la via culta: cat. *rogativa* '(esp. *pl.*) pregàries públiques fetes a Déu en un temps de calamitat' (DIEC2), cast. *rogativa* '(més emprat en *pl.*) oración pública hecha a Dios para conseguir el remedio de una grave necesidad' (DRAE), pg. *rogativa* 'rogo, súplica, pedido, prece' (DPLP) [it., fr., rom. Ø]. En realitat, ROGATIVA en origen és el fem. de l'adjectiu de verbal de tres terminacions ROGATIVUS (ROGO + -IVUS), que ha patit una lexicalització i substantivació en fem. (OLD Ø, L&S Ø).

¹⁵ En realitat, aquest element protètic *b-* s'acostuma a explicar tot fent referència a una característica fonètica que el sard comparteix amb el tosc. (*uid.* nota al peu a propòsit de CORTĪCŪLUS; GLR I § 620, Lausberg I §§ 576 ss.).

- Totes les formes sardes presenten dos trets fonètics comuns: han perdut la [w] posttònica (ROGATIVA > *rogatiba > (aproximantització) *rogati[β]a > *rogatía) i han aproximantitzat i experimentat la caiguda de la G intervocàlica (ROGATIVA > *ro[ɣ]atía). Les formes medievals *arrobatía* i *arrobadiá* han neutralitzat l'oclusiva velar intervocàlica -G- en *b*, fenomen comú al sard i al tosc. fins i tot parlant en termes de fonètica sintàctica (*uid.* nota al peu relativa a CORTÍCŪLUS; GLR I § 620, Lausberg I §§ 576 ss). Aquest canvi 'velar > labial' era especialment freqüent en sard antic. Les formes que el presentaven acostumaven a formar part d'un doblet l'altre membre del qual havia conservat l'oclusiva originària; és a dir, cal no descartar que al costat de *arrobatía/arrobadiá* existís una forma *arro[g]atía/arro[g]adiá que no tenim documentada. En aquests casos, és sempre la forma amb l'oclusiva originària la que triomfa a la llarga, limitant-se el fenomen que origina aquest canvi al sard ant. (*uid.* Wagner 1951 cap. 12, esp. § 11). Finalment, excepte la forma *roadíia*, les restants han incorporat un element protètic vocàlic, *a-*, com succeeix, e.g., en *RANCUS > *arránku*. El REW no contempla l'ètim ROGATIVA, sinó que inclou el resultat log. *roadíia* sota l'epígraf del v. RÖGĀRE 'demanar, pregar' (REW 7361), com si es tractés d'una derivació atribuïble al sard, quan el sard ni tan sols ha conservat RÖGĀRE per la via patrimonial (l'ètim hauria donat log.-nuor. *(ar)ro(g)áre / camp. *(ar)ro(g)ái, i no hem documentat cap d'aquestes formes). És per això que considerem adient postular l'ètim ROGATIVA com a origen de les formes sardes esmentades.

SAEC(Ū)LUM *s. n.* [REW 7495-2; cf. REW 7495-3]

- log.-centr. *séyu* 'truita acabada de néixer' (REW, DES *séyu*²).
- El llatí SAECŪLUM (ja documentat amb *sec-* inicial en Var. *L.* 5 5 / 6 11) amb el significat de 'raça, generació' es documenta a partir de Lucreci: *Lucr.* 2 995: "~a ferarum" 'les generacions de les feres' = 'les feres'; íd. 1 467: "~a hominum" 'les generacions dels homes' = 'els homes'; íd. 2 78, 5 855: "~a animantum" 'les generacions dels animals' = 'els animals' (OLD, L&S). Suposem que d'aquí se'n derivaria la semàntica del log.-centr. *séyu*.
- Hi ha dos fenòmens que conformen l'evolució fonètica del mot que ja es gesten en llatí: la monoftongació 'AE > E' i la caiguda de la Ū posttònica, que dona origen al grup CL, tractat pel sard com a [y] (cf. GLR I §§ 487 ss.). Probablement, una explicació satisfactòria de la connexió entre la semàntica de l'ètim llatí i la del sard rau a considerar l'existència d'un significat originari que no tenim documentat. De la mateixa manera que SAECŪLUM pot significar 'generació' en el sentit de 'efecte de generar/engendrar', també podria haver tingut una vegada el significat de 'generació' en el sentit de 'acció de generar/engendrar'. I, atès que es desconeix l'etimologia del mot, encara podem anar més enllà: aquest nom d'acció/efecte pot procedir de la forma del neutre d'un adjectiu de tipus deverbal, *SAECULUS -A -UM 'generat, engendrat'. El sard estaria evidenciant un vestigi d'aquest antic valor adjectiu, i el fet que *séyu* s'empri per designar una 'truita acabada de néixer' s'explicaria per una braquilogia del tipus [gròli, odiólu, tzurritu¹⁶] *séyu*. Malgrat la connexió originària existent entre ambdós, hem considerat escaient tractar SAECŪLUM 'truita acabada de néixer' i SAECŪLUM 'segle' com a dos ètims dife-

¹⁶ L'abundor de truites a les aigües que envolten l'illa de Sardenya ha anat generant tot un seguit de vocables que s'hi refereixen amb més o menys precisió. De fet, sembla que el genèric *trot(t)a* prové de l'it. (*uid.* DES).

rents (ens trobem davant d'una categoria d'ètims que podríem anomenar “semàntics”, a diferència de la majoria, en els quals morfologia i semàntica acostumen a anar de bracet).

SALĪRE v. tr. IV [REW 7539]

- log. *salire*, camp. *saliri* ‘salar’ v. III [**der.:** *rebisalire* ‘id.’ v. III; log. *a rrebisále*, camp. *a rrebisáli* ‘mig salat’ *adj.*; sass. *faba a ribisár* ‘faves bullides i salades’; (Spano) log. *salióšu* ‘substanciós, fèrtil [aplicat a la terra]’; log. *isaliáđu* ‘beneit’] v. III (REW, DES **sále**).
- El desubstantival SAL(L)ĪRE (SAL + -IO) ‘salar, conservar amb sal’ es documenta per primer cop en Cato *Agr.* 23 1 (OLD).
- La 3a. conj. romànica representa la continuïtat de la 4a. conj. llatina (verbs amb Ī com a vocal temàtica). Aquesta adaptació terminològica prové del fet que la 3a. conj. llatina (temes en consonant i en Ī –3a. mixta–) desapareix per sincretisme absorbida per l’influx analògic de les restants –per a les vacil·lacions que es produeixen en romànic quant a l’adscripció de la 3a. conj. llatina, *uid.* Lausberg II §§ 878 ss. A banda de la forma clàss. SALĪRE, estava estesa en el llatí vg. la forma *SALĀRE, que presenta un canvi de conj. respecte de la primera per l’influx analògic de la 1a. conj. (des d’antic, la 1a. conj. era la que havia aglutinat un major nombre de verbs i, per tant, la que gaudia de major força analògica). Són continuadors del llatí vg. *SALĀRE els equivalents de *salire/-i* en les altres llengües romàniques: cat. *salar*, fr. *saler*, cast. *salar*, it. *salare*, pg. *salgar*, rom. *săra*.

*SANIŌSUS *adj.* I [REW 7579]

- log. *sanğòšu*, camp. *sanğòzu* ‘icorós; ressentit, enrabiāt’ *adj.* (REW, DES **sándza**).
- Derivat desubstantival, no documentat, de SANIĒS -ĒĪ (en el llatí vulgar, per sincretisme del sistema de declinacions, SANIA -AE). El REW li pressuposa el significat de *‘icorós’ (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
- Juntament amb -ARIU-/-ERIU-/-ORIU- i -ANU-/-INU-, etc., -OSU- constitueix un dels principals morfemes derivatius que permeten la derivació ‘substantiu > adjectiu’. D’altra banda, mentre que el REW postula com a ètim l’adjectiu *SANIŌSUS –que ja s’hauria format, doncs, en el llatí vulgar preromànic–, el DES advoca per considerar les formes sardes derivacions que haurien tingut lloc en un estadi posterior, en el mateix sard, a partir de *sánğa*, forma del camp. corresponent al centr. i log. *sándza* (< SANIA).

SĚCUS *adv./prep.* [REW 7777]

- (DES) (*sovint en combinació amb a o dae, de vegades formant una expressió lexicalitzada:* camp. *asségus*, *aisségus*) centr. *sékus*, log., camp. *ségus* ‘darrere [de], després [de]’ *adv./prep.*; (REW) log. ant. *ave sēcus*, log. *a inségus* ‘darrere de, després de’ *loc. prep.* (REW, DES **sékus**, Wagner 1996 227, AR 24 **sēcus**).
- L’*adv./prep.* SĚCUS, deverbals de SEQUOR ‘seguir’, es documenta per primera vegada en Cato *orat.* 28 com a adverb i en el *CIL* 7 126 / 11 3932 / 5 4017 / 11 5694 com

a preposició. Vet aquí una síntesi de les accepcions que en recull l'OLD per a ambdues categories morfològiques: '(adv.) altrament (també *euf.* malament); (*prep. d'ac.* –ús no clàss.–) al costat de, al llarg de; d'acord amb; després de'.

- Wagner (DES, AR 24) refuta el significat de 'al costat de' que Meyer-Lübke dona per al log. ant. *ave secus* en el REW. A parer de l'autor, totes les formes sardes procedents de SĒCUS han heretat un sema únic, el de 'darrere [de]', que té, això sí, una doble aplicació: d'una banda, a l'àmbit local ('darrere [de]') i, de l'altra, a l'àmbit temporal ('darrere [de]' en el sentit de 'a continuació [de]'). Igualment, conserva la doble categoria morfològica del llatí: pot funcionar com a adv. o bé com a prep., si bé és aquest darrer ús el més documentat i potser el més freqüent.

Des del punt de vista fonètic, el sard conserva la *s* final de l'ètim, tal com fa amb els neutres en -US de la 3a. decl. (cf. *témpus*, *ónus*). L'única modificació destacable és la sonorització de la velar intervocàlica -C- en el log. i camp. *ségus*, mentre que en centr., des d'una posició més conservadora, la manté sorda (Lausberg I § 19 fa referència a l'"arcaisme" del log. i, encara més, dels dialectes centrals).

La semàntica de les formes sardes no evoluciona a partir de l'accepció més generalitzada de l'ètim, sinó a partir de 'després de', amb valor tant locatiu com temporal.

*SECUTIANUS *adj.* I [REW Ø]

- nuor. (Siniscola, Orosei) *sekuθhiánu*, (bitt., Nuoro) *sekoθiánu*, *sekotiánu*; log. *segotiánu*; camp. *seguttsiánu* 'gra tardà' *s. m.* [andr.: *Secuthana/Seguzana*] (DES *sekuθhiánu*, Wagner 1996 109).
- L'adj. derivat *SECUTIANUS (< SĒCŪTIO -ŌNE 'successió' [REW 7778a]) no es documenta en llatí (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). El REW el proposa com a der. creat ja en sard a partir d'un suposat resultat de SĒCŪTIO -ŌNE que ni ha perdurat ni tenim documentat (nuor. **sekuθθòne*, etc.). No obstant això, partint del manteniment de la iod en el grup TY, considerem més encertat, com Wagner, que l'adj. procedeixi d'una derivació ja llatina: *SECUTIANUS (si realment es tractés d'una derivació sarda a partir d'un **sekuθθòne*, etc., original, trobaríem **sekuθθánu*, no pas *sekuθhiánu*).
- Pel que fa a consonantisme, la forma nuor. mod. *sekotiánu* és la més conservadora, ja que no presenta modificacions en les oclusives (Lausberg I § 19 fa referència a l'"arcaisme" del log. i, encara més, dels dialectes centrals). En canvi, les dues formes restants que s'indiquen per al nuor., *sekuθhiánu* i *sekoθiánu*, presenten l'aspiració de la T en contacte amb la iod. El log. *segotiánu*, per la seva banda, ha conservat el grup TY alhora que ha sonoritzat l'oclusiva intervocàlica -C-, com també detectem en el camp. *seguttsiánu*, que, d'altra banda, presenta el tractament típic del dialecte del grup TY.

*SĒDŪLA *s. f.* I [REW 7785]

- log. *sèula* 'seient del teler; tauler que sosté el sedàs' *s. f.* (REW, DES *sèdere*).
- El der. *SĒDŪLA (< SĒDES 'seient' + suf. dim. -ULUS -A -UM) no es documenta en llatí (ThLL, OLD, L&S, ALDH, etc., Ø).
- El log. *sèula* ha aproximantitzat l'oclusiva intervocàlica posttònica, -D- (**sè[ð]ula*), que posteriorment ha caigut i ha donat origen al diftong *eu*.

Pel que fa al significat, cal destacar que en aquest cas el sufix diminutiu -ULUS -A -UM s'acaba per posar al servei de la semàntica i atorga al vocable un caràcter tècnic ('seient del teler; tauler que sosté el sedàs') que el distancia de la base SĒDES –per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss.; *uid.* també nota 1 en l'annex III.

SĒGES -ĪTIS *s. f.* III [REW 7786]

- nuor. (Nuoro, bitt.) *sègete*, (Siniscola) *sètte*, centr. (Baunei, Busachi, Norbello) *sè[d]e*, log. *sè[d]e*, camp. *sèdi* 'ferratge collit, messes' *s. f.* (nuor. també *m.* per designar els rostolls de gra quan es troben encara sobre el camp –AR 24–) [der.: nuor. *assegetàre*, log. *se[ge]dàre*, *assedàre*, (*as*)*seidàre* '(REW) escampar les llavors a l'era, (DES) transportar el gra del camp al corral' v. III (> orist. (Usellus) *su séidu* (*s. m.*), log. (esporàdic) *sa séda* (*s. f.*), gal·lur. *lu sèdu* (*s. m.*) 'ferratge collit'; log. *assedòndzu* 'transport del gra al corral' *s. m.*] (REW, DES *sègete*, Wagner 1996 113, AR 24 *sēges -īte*).
- La primera documentació de SĒGES '1 camp o conreu de blat, plantes lleguminoses, etc., sense segar; 2 terra llauradissa' correspon a *Lex XII* (*Font. iur.* p. 30) –1r. sign.– i posteriorment a *Cato Agr.* 5 4 –2n. sign.– (OLD).
- Tots els resultats sards parteixen de l'ètim SĒGĪTE, corresponent al tema d'ac., si bé cal notar que, a banda del nuor. *sègete* i *sètte* (< **sèg(e)te* –amb assimilació regressiva 'gt > tt'–), les altres formes sonoritzen i aproximantitzen la dental intervocàlica -T- i experimenten la síncope de la síl·laba pretònica: així, tenim centr. *sègede*, log. *sègede* i camp. *sègedi*. Facultativament, el centr. i el log. van més enllà i presencien la caiguda de l'aproximant intervocàlica -ġ-, la qual cosa mostra una evolució complexa que dista molt de l'ètim inicial. Pel que fa als derivats verbals que assenyallem, el mateix Wagner havia proposat en *La vita rustica* fer-los remuntar a un ètim llatí reconstruït: *SEGETARE. Contràriament, el DES i el REW coincideixen en la no necessitat de reconstruir un ètim, atès que es poden explicar com a derivacions desubstantivals de les formes sardes.
Semànticament, en el pas de l'ètim llatí a les formes sardes, s'hi aprecia l'influx de la metonímia tot-part: el llatí SĒGES designa un camp de conreu susceptible d'ésser llaurat; el sard, per la seva banda, fa referència amb els seus resultats a les plantes conrea-des en el dit terreny.

*SĒMA *s. m.* I [REW 7798-1]

- log., camp. *sému* '(REW) úlcera per pressió dels cavalls i dels animals de càrrega; (DES) marca, cicatriu' *s. m.*; nuor., centr. (Dorgali, Urzulei), sud-sard (Perdas de Fogu, S. Antioco, Guasila) *sémmu* 'pústula' *s. m.*; sass. (Padria) *sèmos* 'fistules dels cavalls' *s. m. pl.* (REW, DES *sému*²).
- L'hel·lenisme *SĒMA (< gr. σῆμα 'signe, caràcter distintiu, marca' –Bailly–), no l'hem pogut documentar en cap de les obres lexicogràfiques que hem consultat (OLD Ø, L&S Ø, ALDH Ø, JPC Ø). El REW li pressuposa el significat, heretat del gr., de *'senyal, marca'.
- L'única llengua romànica que ha conservat aquest ètim llatí és el sard: les formes sic. *simà* 'marca, gra; cicatriu, marca del rostre', *zimma* 'tumor' i calabr. *íd.* provenen directament del gr. (DES). Una característica morfològica comuna a totes les formes documentades és el canvi de gènere *f.* > *m.* que formalment s'aprecia en la substitució

morfemàtica ‘-a > -u’. Segurament aquest fenomen és degut a una analogia respecte de *sĭnnu* (< SIGNUM) i, en línies generals, a la preponderància del morfema -u com a marca de masculí. Semànticament, el sard mostra una especialització respecte del significat llatí, que no és altre que una translació del gr. originari: el ‘signe, senyal’ inicial s’especialitza com a tecnicisme de l’àmbit de la veterinària passant a significar ‘úlceres, pústula, fistula’.

SĚMĬNIUM *s. n.* II [REW 7810]

- camp. *semĭngu* ‘sembra, [període de la] sembra’ *s. m.* (REW, DES, Wagner 1996 80).
- SĚMĬNIUM (< SEMEN + -IUM) ‘1 acció d’engendrar, procreació; 2 raça, llinatge o família’ es documenta a partir de Pl. *Mil.* 1059, amb el primer significat indicat (OLD).
- Des del punt de vista fonètic, el camp. *semĭngu* reflecteix el tractament habitual d’aquesta varietat del grup intervocàlic ‘N + iod’ en aquesta varietat, -nġ- (per al tractament romànic d’aquest grup, *uid.* GLR I § 510 ss.). El camp. conserva el significat originari llatí, ‘engendrament, procreació’, amb una restricció de l’abast semàntic que converteix el mot en tecnicisme de l’àmbit de l’agricultura: ‘sembra’ (també, com hem vist, per ext., ‘període en què té lloc la sembra’ –segons Wagner 1996, “després de les pluges tardorenques”–).

SĚNEX -ĚCIS *s. m./adj.* III [REW 7819-1]

- log. ant. *sĕneke*, log. mod. *sĕnege* ‘vell, ancià’ *s. m./adj.* (REW, DES *sĕneke*, Blasco Ferrer 2008).
- El subst. i adj. SĚNEX (< ie. **seni-k-s*/**seno-k-s*; cf. gr. *ĕvoç*, sàns. *sánah*, gòt. *sineigs*, ir. ant. *sen*) ‘1 home vell, (esp. en comèdia) cap de família, (*pl.* trans. gr. *γĕροντες*) els ancians d’un consell grec (esp. els d’Espanya); 2 (*adj.*) vell, d’edat avançada’ es documenta per primer cop en Naev. *poet.* 12 1 amb el significat originari de ‘home vell’ (OLD).
- Les formes sardes es remunten a l’ètim SĚNĚCE, corresponent al tema de l’acusatiu que, per analogia amb els altres temes en gutural de la 3a. decl. (cf., e.g., DUX DUCIS), s’emprava en la parla quotidiana. L’equivalent culte -i, per consegüent, el documentat més àmpliament– correspon a SENE (enunciat: SĚNEX SĚNIS, en comptes de SĚNEX SĚNECIS), que, si hagués transcendit al llatí vg., hauria donat el sard els resultats log.-nuor. **sĕne* / camp. **sĕni*. El REW anteposa un asterisc al tema de l’acusatiu en -ĚCE, però, en realitat, es documenta en Pl. *Cist.* 374 en el nom. pl. SENICES. El log. ant. *sĕneke* encara conserva l’oclusiva intervocàlica sorda -C-; el log. mod. l’ha sonoritzada i aproximantitzada. La semàntica es conserva completament, si bé és cert que el sard ha potenciat el caràcter adjectival del mot en detriment del substantival; per això, a més de persones, l’aplica a animals (e.g., sass. (Mores) *unu pŏççu sĕnege* ‘un porc vell’ –DES–), etc.

***SILIGNEO -ŌNIS** *s. f.?* III [uid. REW 7916a]

- nuor. (Nuoro, Orani, Orune, Olzai, Ollolai, Gavoi) *ġilindzòne*, (fonn., Orgòsolo) *ġilindzòne*, (Olíena) *ġilingòni*, (Bolòtana) *bilindzòne* (*su ilindzòne*); sass. (Nule, Benetutti) *elindzòne*, (Bono) *bilindzòne* (*su ilindzòne*); orist. (Bosa –Spano–) *pilindzòne s. m.* ‘segó de l’ordi’ *m.* (REW, DES *ġilindzòne*, Wagner 1996 150).
- Meyer-Lübke proposa l’ètim SĪLĪGNEUS i que, per tant, *ġilindzòne*, etc., respon a una derivació sarda d’un **ġilindz(i)u* no conservat. Wagner, per la seva banda, reconstrueix un ètim en què ja estigui present la dita derivació: *SILIG-IONE (DES) / *SILIGNEONE (1996). Nosaltres hem optat per rebutjar la proposta del REW i del DES i advoquem per aquest darrer ètim, ja que explica satisfactòriament el resultat sard de NI (< NE) com a *ndz* o *nġ*. En protoromànic *SILIGNEONE ja presentaria la forma *SILINIONE (< *SILIGNIONE), amb l’assimilació –i posterior simplificació de la geminada– de GN en NN i la inflexió de E en I. No hi ha dubte, amb tot, que *SILIGNEONE, no doc. (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø), està format sobre SĪLĪGNEUS ‘fet de *siligo* (i.e. varietat de blat, *Triticum vulgare*) o de la seva farina (OLD)’ i, molt probablement, és fruit d’un encreuament popular entre aquest adj. i el subst. SILĪGŌ -INIS ‘varietat de blat, *Triticum vulgare*’.
- Fonèticament, a banda del tractament de NI a què acabem de fer referència, cal notar el tractament que rep la S inicial: segons el dialecte o subdialecte, oclusiva velar *ġ-*, laringal *ʔ-*, Ø- o *b-*. En el primer cas, caldria postular una propagació del tipus *GILIGNEONE (a continuació, *GILINNEONE i, finalment, *GILINEONE). Les formes començades per *b-* evidencien la rellevància de la fonètica sintàctica en sard: aquesta *b-* constitueix un intercanvi de *ġ-* a partir de casos en què aquestes consonants inicials anaven precedides per una vocal i, per tant, rebien un tractament uniforme neutralitzant-se en *b*. Així, a partir de *su ġilindzòne* > *su bilindzòne* la *b-* es fa extensiva a casos en què el substantiu s’empra desproveït de l’article (a aquesta qüestió específica i característica del sard i el tosc., Meyer-Lübke li dedica un paràgraf en la seva GLR: I § 620; també hi fa referència Lausberg I §§ 576 ss.). Per descomptat, com quan es troba en posició intervocàlica a l’interior d’un mot, [b] s’aproximantitza en [β] i pot desaparèixer ([*su*[β]*ilindzòne*] > *su ilindzòne*). Pel que fa a la semàntica, atès que veiem molt plausible que la formació de *SILIGNEO -ŌNE s’expliqui a partir d’un encreuament popular entre SĪLĪGNEUS i SILĪGŌ -INIS, considerem que no es dona un encunyament del vocable com a neologisme, al servei d’una càrrega semàntica nova, sinó com a alternativa popular de SILĪGŌ -INIS, per la qual cosa podríem atribuir al nou vocable un significat idèntic al d’aquest subst.: *‘varietat de blat, *Triticum vulgare*’. Partint d’aquí, el sard hauria experimentat una translació consistent en una delimitació de l’abast semàntic: del ‘blat comú’ (podem suposar que, popularment, el mot posseïa una semàntica vaga i, per tant, es qualificava com a tal qualsevol tipus de cereal semblant al blat) es passa al ‘segó de l’ordi’ (un cereal molt específic i, més concretament, una part específica d’aquest).

SINGŪLUS *adj.* I [cf. REW 7945]

- fonn. *síngru* ‘bou que ha perdut el seu company’ *s. m.*, camp. *síngra* ‘ovella que encara no ha parit’ *s. f.* (DES *síngru*, Wagner 1996 246).

- L'ús del sg. SINGŪLUS 'sol, únic' és rar en comparació del pl. i ja es documenta en Pl. *Cist.* 701^a (OLD *singulī* 4b).
- Ens enfrontem, com en SAEC(Ū)LUM, a un cas d'“ètim semàntic” al qual hem preferit donar un tracte diferenciat malgrat que formalment hagi perviscut a d'altres indrets de la Romània (e.g. rom. *singur*, vejl. *sanglo* 'sol', etc.). En tots aquests casos el mot manté la seva categoria d'adjectiu i, de vegades amb matisos, la semàntica originària. L'especificitat del sard rau en la substantivació que han patit les formes *síngru* (< [bòe] *síngru*) i *síngra* (< [barbèghe] *síngra*) per designar un animal concret amb alguna característica que el fa SINGŪLUS. Finalment, el DLCS també evidencia l'ús de *síngru/-a*, o bé *síngrulu/-a*, com a adjectius.

SŌRDES -IS *s. f.* III [REW 8095a]

- log.-nuor. *sòrde*, camp. *sòrdi* 'brutícia, (camp.) cerumen, (cagl. Ísili) “*roccia dei ginocchi*”, (nuor.) cucs de l'intestí dels cavalls' *s. m.* [der.: log. *sórdidu* 'cucat', camp. *sordigósu* 'brut' *adj.*; log. *insordigáre*, *issordigáre*, *sordíre*, camp. *insordigái* 'embrutar' *v. I*; camp. *sordímini* 'brutícia' *s. m.*] (REW, DES **sòrde**, -i, AR 24 **sòrdes**).
- El subst. SŌRDES es remunta a l'ie. (cf. gòt. *swarts*, angl. *swart*, etc.) i es documenta per primera vegada en Pl. *Poen.* 314 amb el significat genèric de 'brutícia'. A banda d'aquesta accepció primigènia, l'OLD en recull principalment les següents: 'brutícia procedent de secrecions corporals, impureses en una substància, (*fig.*) taca; (*només pl.*) roba fosca que porten els captaires; brutícia associada amb pobresa, pertinença a un estatus baix; mesquineria de caràcter o conducta, avarícia; baixesa moral'.
- L'evolució fonètica del llatí al sard no presenta cap canvi quant al consonantisme i, pel que fa al vocalisme, el tractament de la vocal final de l'ètim, -E, és l'esperable: -e en log. i nuor. i -i en camp. En l'àmbit de la morfologia, les formes sardes adopten unànimement el gènere masc. per analogia amb la gran quantitat de substantius masculins sards que presenten la terminació -e. En general, la semàntica manté el seu tret genèric intacte; no obstant això, el nuor. 'cucs de l'intestí dels cavalls' advoca per una restricció semàntica i una tecnificació del mot com a terme de la veterinària.

*SPĚCŪLĀRE *v. tr.* I [REW 8132]

- camp. *spekulái*, *spegulái*, *sprikulái*; camp. rur. *sprikkuái* 'observar atentament, explorar' *v. I* [der.: camp. *spekulittsái*, *sprekulittái*, *sprikkulittái*; camp. rur. *spekulittái* 'íd.' *v. I* (antr. + suf. iteratiu -itt- (< -IT-))] (REW, DES **spekulai**).
- La forma no dep. *SPĚCŪLĀRE no està documentada. Només es documenta la forma dep. SPĚCŪLĀRĪ (< SPECULA + -O) '1 observar de prop; 2 explorar, espiar, recercar; 3 buscar; 4 albirar', que apareix per primera vegada en Pl. *Trin.* 864 amb el segon significat que acabem d'indicar.
- Pel que fa al consonantisme, la forma més conservadora és *spekulái*, que manté la gutural intervocàlica -C- sense sonorització i no presenta cap metàtesi; per la seva banda, *spegulái* n'evidencia una sonorització i posterior aproximantització. En *sprikulái*, s'hi ha donat una propagació a distància de la líquida lateral *l*, que posteriorment ha esdevingut vibrant per dissimilació: **splikulái* > **splikulái* > *sprikulái*. El mateix fenomen ha incidit en el camp. rur. *sprikkuai*, que, a més a més, ha experimentat la caiguda de la *l* i ha reduplicat l'oclusiva gutural intervocàlica -C-: *sprikkkuái*.

Quant al vocalisme, el camp. ha mantingut la \ddot{U} pretònica (no documentem una forma del tipus **speklái* o **speglái*) i en alguns casos presenta una assimilació a distància (*spekulái* > **spikulái*, etc.) que es tradueix en el canvi de *e* en *i* (el resultat romànic de \ddot{E} és [ɛ] –*uid.* GLR I pp. 149 ss.–). La terminació d'inf. de la 1a. conj. és la típica del camp.: -ARE > -ai.

Els resultats sards han conservat intacta la semàntica originària de l'ètim llatí: 'observar de prop, observar amb atenció'. És cert, tot amb tot, que aquesta accepció és bastant genèrica i pot tenir un gran nombre d'aplicacions o matisos.

SPŎNGIOLA *s. f.* I [REW 8173a]

- sud-log. (Padria) *ispundzòla*, *ispandzòla* 'fongs [malaltia dels cavalls]' *s. f.* (REW, DES **ispònga**, Wagner 1996 239).
- El REW dona erròniament l'ètim com a no doc. L'OLD documenta SPŎNGIOLA (< SPONGIA 'esponja' + suf. dim. -OLA) '1 esponja petita; 2 *Diplolepis rosae* (himenòpter que s'instal·la en rosers); 3 mata d'arrels d'espàrrec' en Plin. *Nat.* 25 18 (2) i Col. 11 3 44 (3) (OLD). Wagner 1996 hi afegeix una referència més tardana, Claud. Herm. *Mulomed. Chiron.* 248 22, en la qual SPŎNGIOLA ja sembla presentar el significat tècnic del sard.
- Com hem vist, SPŎNGIOLA respon a la forma diminutiva de SPONGIA, hel·lenisme (< gr. *σπογγία*) que devia estar plenament integrat en llatí del moment que presenta una derivació, SPŎNGIOLA, purament llatina, en concret de tipus diminutiu, amb el suf. -OLUS (alternativa de -ULUS; per als sufixos diminutius, *uid.* GLR II pp. 615 ss.). Les característiques formals del sud-log. *ispundzòla*, i en concret la seqüència *ndz*, assenyalen que el resultat sard no procedeix directament de la forma clàss. SPŎNGIOLA, sinó de la forma desvirtuada *SPONIOLA, que, havent assimilat i simplificat el grup NG (< *SPONNIOLA), devia ser típica de la parla popular del romànic de Sardenya. Així, el log. *ndz* no és altre que el resultat típic del grup llatí NY (*uid.* GLR I pp. 461-2).

Pel que fa a la semàntica, s'esdevé força sovint que els sufixos diminutius, després d'un llarg procés, acaben perdent el matis que n'havia motivat l'ús per marcar una mera diferenciació respecte de la forma base; és a dir, en origen SPŎNGIOLA designava una 'esponja petita', però més endavant l'ús del dim. serviria, en general, per oposar la formació a la base SPONGIA d'acord amb diversos paràmetres: forma culta o literària *vs.* forma popular (cf. APIS/APICULA, AURIS/AURICULA), forma denotativa *vs.* forma sotmesa a connotacions, etc. En el cas de la "forma sotmesa a connotacions", podia desenvolupar, a la llarga i amb la pèrdua del valor semàntic etimològic, un caràcter tècnic, com en aquest cas (cf., e.g., CŎRTEX *vs.* CORTĪCŬLUS, 'closca, escorça' i '(tecn.) closca de l'oliva (< 'closca petita')', respectivament).

*SPŪRŪLUS *adj.* I [REW 9195a]

- log., centr. (nuor., Màrghine) (*i*)*spòrula*, (orist. Cúglieri) *ispòrulu*, (orist. Busachi, Ghilarza) *spéurra*; sud-occ. (S. Antioco) *spòrra*; camp. *spúrra* 'vinya silvestre' *s. m.* (-u) / *f.* (-a) (REW; DES **ispòrula**; Wagner 1996 207, 250).
- El der. *SPŪRŪLUS (< SPURIUS 'fill de pare desconegut' (prob. d'origen etrusc –OLD–) + suf. dim. -ULUS -A -UM) no es documenta en llatí (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). El REW en reconstrueix, a partir del sard, el significat de *'artificial, silves-

tre', però potser fóra més escaient reconstruir el valor semàntic de *'bord', que, com en cat., en origen s'aplicaria a fills de pare desconegut i posteriorment a plantes silvestres.

- D'antuvi, cal notar que en la formació de l'ètim el suf. -ULUS, més que no pas presentar un valor dim., està al servei de la morfologia: la forma base, *SPURIUS, és de naturalesa substantiva, i en la parla popular es tendeix a crear una forma alternativa especialitzada en la funció d'adj., *SPÜRŪLUS. És cert que hi ha afixos que en la major part de casos presenten una funció única; no obstant això, cal no deixar de banda aquells casos, com ara el que tractem, en els quals les necessitats morfològiques pesen més que les semàntiques (*uid.* GLR II pp. 615 ss.). Formalment, els resultats sards han patit una substantivació, cosa que explica que, en funció del nucli del SN que ha desaparegut per braquilogia, alguns han optat pel masc. i d'altres pel fem.; e.g., [bíntza] (i)spórula/spéurra/spòrra/spúrra // [àlbere (?)] ispórule. Aquesta substantivació va de bracet d'una especialització semàntica del mot com a 'vinya silvestre'. Wagner (DES) assenyalava que no tots els resultats s'expliquen satisfactòriament a partir de l'ètim "pur" *SPÜRŪLUS. Per exemple, la *o* del log., etc., s'explica millor partint de *SPURIOLUS, que hauria patit una metàtesi; d'altra banda, la forma *spéurra* –així com *spòrra* i *spúrra*– ha estat sotmesa a la influència de veus del tipus *mérula-méurra* o *férula-féurra*.

SŪBCĒNĀRE v. *intr.* I [REW 8353]

- log. *sukkenáre* 'dinar, menjar al migdia' v. I [**der.:** *sukkèna* 'dinar (s.)' s. f.] (REW, DES *kèna*).
- SŪBCĒNĀRE (< SUB- + CENŌ) és un hàpax documentat tan sols en Quint. *Inst.* 6 3 90 (OLD). El fet que només es documenti una vegada al llarg de la literatura llatina i que el context no sigui prou aclaridor fa que l'OLD aventuri una hipòtesi a l'entorn del seu significat: 'to dine from below'. El DLF aporta una mica de llum a la semàntica del terme: 'emprendre un àpat per baix, menjar les restes'; i tradueix el passatge de Quintilià amb aquesta darrera accepció. El REW s'equivoca quan assigna a l'ètim la significació genèrica de 'menjar', atès que el compost SŪBCĒNĀRE presenta clarament una voluntat d'especificitat semàntica.
- El log. *sukkenáre* evidencia una assimilació regressiva de l'oclusiva gutural C. En aquest cas, la geminació es manté ben viva: no n'hem documentat la simplificació **sukenáre*. Pel que fa a la semàntica, sembla que el pref. llatí SUB- aporta al compost la noció d'inferioritat; així, etimològicament, SŪBCĒNĀRE seria 'CĒNĀRE d'una manera més pobra (amb menys quantitat i qualitat d'aliments)' –en aquesta línia, el DLF tradueix el terme per 'menjar restes'. Un altre significat, derivat de l'anterior, que pot expressar el pref. SUB- és el de 'immediatament anterior' (< 'inferior'). Així doncs, en vista de la càrrega semàntica del resultat log., el significat que hauria heretat el sard seria el de SŪBCĒNĀRE com a *PRAECĒNĀRE, ja que l'àpat important que precedeix el sopar en la societat tradicional sarda és el dinar, la *sukkèna*. El fet de prendre el sopar com a punt referència es remunta al món romà, en el qual la CĒNA, que hom prenia dues o tres hores després del migdia, era l'àpat principal i més abundant, a diferència del PRANDIUM, que es feia pels volts del migdia i consistia a ingerir quelcom de lleuger (*uid.* entrades corresponents de l'OLD).

SŪBĚREUS *adj.* I [REW 8358]

- nuor. (Nuoro, Lollove) *subériu*, (també fonn.) *subérġu*, log. *suérdzu*, camp. *suérġu* ‘surera’ *s. m.* (REW, DES **subériu**).
- L’adjectiu desubstantival SŪBĚREUS (< SŪBER ‘surera’ + -EUS) ‘relatiu o pertanyent a la surera’ es documenta en Col. 9 1 3 (OLD). L’ALDH i el L&S documenten posteriorment el mot també en Ser. Samm. 34 649.
- Les formes sardes es remunten a l’ètim *SŪBĚRIU, forma amb canvi ‘Ě > [y]’ que devia presentar SŪBĚREUS en el llatí vg. i que transcendiria al romànic de l’illa de Sardenya. Els resultats sards evidencien els tractaments típics de cada varietat per al grup ‘Y + U’: el nuor. *subériu* el conserva invariable (però en fonn., *subérġu*), el log. opta pel resultat *dzu* i el camp., com el fonn., per *ġu* (*uid.* GLR I pp. 449 ss.). Pel que fa a l’oclusiva labial intervocàlica -B-, totes les formes l’han aproximantitzat en [β] i posteriorment algunes l’han perduda (en concret, log. i camp.). El significat del sard *subériu*, etc., correspondria al llatí SŪBER, base de la derivació, no pas a SŪBĚREUS. No obstant això, és característica del romànic –i, per tant, rellevant en el trànsit cap a les llengües romàniques– el desgast semàntic que pateixen alguns morfemes derivatius (i molt especialment els diminutius). Això explica que a la llarga triomfi una braquilogia del tipus [ARBOR¹⁷] SŪBĚREUS amb el mateix significat que SŪBER. Aquest desgast semàntic troba la seva arrel en la simplificació progressiva del sistema morfològic que s’aprecia en el llatí vg. i posteriorment en el romànic –per a aquesta qüestió, *uid.* GLR II pp. 615 ss.; *uid.* també nota 1 en l’annex III.

SŪBHĪRCUS *s. m.* II [REW 8360]

- nuor. (Nuoro, Lollove) *surbĭkku*, (Orani, Orune) *sorbĭkku*, (Mamoiada, Olzai, Ollolai, Gavoi) *survíġu*, (fonn.) *subríġu*, (més mod.) *subréġu*, (Orgòsolo) *serbíġu*, (bitt.) *suílkru*, (Orosei) *sírku*; log. *suísku*, *suírku*, *suílku*, (nord-log.) *suíġġu*; centr. (Dorgali, Baunei, Bonárcado) i camp. *suérku* (X CŌPĚRCŪLUM), (cagl. vg., S. Antioco) *subérku*, (rur.) *sruékku* ‘aixella’ *s. m.* [**der.**: log. *suirkèra*, sass. (Padria) *suilkèra*; camp. *suerkèra*, *sruekkèra*, orist. (Mògoro) *sruakkèra* ‘abscess que es forma sota l’aixella’ *s. f.*] (REW, DES **surbĭkku**).
- El compost SŪB-HĪRCUS només es documenta, molt tardanament, en Isid. 11 1 65 (ss. VI-VII) amb el significat de ‘aixella’ (ALDH, OLD Ø, L&S Ø).
- Atesos els nombrosos resultats documentats arreu de la geografia sarda, podem parlar de *surbĭkku*, etc., com un vocable pansard. Fonèticament, ens enfrontem a una casuística molt àmplia en la qual apareixen divergències significatives entre varietats esp. pel que fa al tractament del grup ‘líquida + oclusiva’ RC. El nuor. *surbĭkku* i *sorbĭkku* l’assimilen en *kk*, mentre que les formes *survíġu*, *subríġu*, *subréġu* i *serbíġu* presenten la laringal ʔ; en *sírku* es manté i en *suílkru* ha patit una metàtesi. El log. el manté en *suírku*, el converteix en la doble fricativa postvelar *ġġ* i presenta dissimilacions en *suísku* i *suílku*. El camp. generalment el manté (*suérku* –també centr.–, *subérku*), excepte en el rur. *sruékku*, que ha patit una assimilació regressiva (anteriorment, la *r* s’ha propagat –*sruékku* < **sruérku*–, com també ocorre en nuor. *surbĭkku*, etc.). Cal notar també el

¹⁷ ARBOR, fem. en llatí clàss., ja devia presentar de ben segur el gènere masc. en romànic, si hem de jutjar pel gènere dels seus continuadors: cat. *arbre*, cast. *árbol*, fr. *arbre*, it. *albero*, etc., són tots masculins.

tractament de l'oclusiva labial -B-, que s'aproximantitza en molts dialectes i subdialectes (e.g., nuor. *surb'ikku*), en d'altres desapareix (centr. i camp. *suérku*) i, finalment, en alguns es fricatitza en *v* (e.g., nuor. *surví?u*). Finalment, podem destacar la metàtesi de R en la forma del camp. *sruékku*.

El significat que presenten les formes sardes coincideix completament amb el que veiem en Isid., atès que des dels seus orígens el vocable presenta una vocació monosèmica com a gairebé un tecnicisme de l'esfera de l'anatomia.

L'única possibilitat que aquest ètim hagués subsistit en una llengua altra que el sard, seria que el cast. *sobaco* i el gasc. *soubac* en procedissin. De tota manera, sembla que és el sard l'única llengua que ha conservat SŪBHĪRCUS íntegrament: en el cas del cast. i el gasc. el resultat seria, en tot cas, fruit d'un encreuament. Rohlf, en "La importancia del gascón en los estudios de los idiomas hispánicos" (*op. cit.*), dóna a entendre que el cast. *sobaco* podria provenir del gasc. *soubac*, sense postular-ne, però, cap ètim llatí. Coromines (*op. cit.*), a l'hora d'explicar l'etimologia del cast. *sobaco*, proposa (sense afirmar-ho amb rotunditat) que es pot tractar d'un encreuament entre SŪBHĪRCUS i SŪBĀLA 'íd.' (REW 8346; doc. en Claud. Herm. *Mulomed. Chiron.* 122 3 –s. IV dC–), fàcilment concebible en el si del llatí vg. atesa la sinonímia que s'establí entre ambdós vocables.

SŪBĪĀLA (cf. SŪBĪGERE) v. tr. V [REW 8368-2]

- nuor. [(Nuoro, bitt.) *subigere* (< SŪBĪGERE –REW 8362–)], (Dorgali) *suixere*, (Désulo) *suèzere*; log. ant. *suéqueiri* 'adobar', log. mod. *suígere*; camp. *suèžiri*, *čuèžiri* [*e anal.* respecte del part. *suéttu* 'pastat' (< SUBIECTU)] 'pastar, fer pasta' v. II (log., nuor.) / III (camp.) [**der.:** log. *suigidòra*, *suettòra* 'dona encarregada de fer la pasta i el pa' s. f.; log. *suètta* 'panificació' s. f.] (REW, DES **subigere**, Wagner 1996 155, Blasco Ferrer 2008).
- El compost verbal SŪBĪĀLA (< SUB- + IACIO) es documenta per primera vegada en Lucil. 1349 amb el significat primigeni de '1 llençar des de baix, llençar cap amunt'. A partir d'aquí, les extensions de significat fan que el vocable hagi desenvolupat una amplíssima polisèmia: '2 col·locar a sota o als peus [de]; 3 aplicar [foc]; llençar a les bèsties salvatges (com a càstig); 4 posar davant [dels ulls o la vista]; 5 sotmetre [una persona, país, etc.] a una autoritat; 6 sotmetre [una cosa o persona a un atzar o condició], exposar; 7 posar [sota una categoria, encapçalament, etc.]; 8 posar immediatament a continuació o al costat; 9 interposar; 10 fornir, proveir [a una persona que s'ocupa d'una activitat]; 11 suggerir, posar damunt la taula [una proposta, etc.]; 12 causar l'aparició [de], subornar [per a] [esp. una acció poc lícita]; 13 presentar [quelcom com a genuí quan no ho és]; 14 introduir com a alternativa, substituir; substituir fraudulentament' (OLD).

SŪBĪGERE (< SUB- + AGO) es documenta en literatura llatina des de Pl. *Cur.* 448 amb el significat de '5 sotmetre [un país]'. Com l'anterior, és un vocable amb un ventall polisèmic considerable; així, '1 propulsar exercint pressió des de baix; 2 portar [un animal] com a víctima substituïda o "boc expiatori" amb motiu de les transgressions d'algú; 3 portar cap a sota [d'un lloc]; 4 domesticar [un animal]; entrenar [una persona o les seves facultats]; 5 (*uid. supra*); 6 portar, constrènyer [a una situació determinada]; 7 pastar; treballar el sòl cavant-hi, llaurant-lo, etc.; treballar la llana a fi de convertir-la en un fil fi; alliberar de nusos; 8 fer massatges [al cos, etc.]; 9 suavitzar a còpia de fer massatges, polir o sim.; lubricar' (OLD).

- Com hem avançat en la presentació de les formes sardes, ens enfrontem a dos ètims fonològicament molt propers: SŮBĪGERE ‘propulsar exercint pressió des de baix’ (REW 8362, que enuncia l’ètim però no n’indica cap continuador), del qual provindria la forma nuor.-bitt. *subìgere* (amb aproximantització de l’oclusiva velar -G-), i, d’altra banda, SŮBĪĀRE (*uid. supra*), que hauria donat origen a totes les formes restants (la -C- dóna χ en el nuor. (Dorgali) *suiçere* i ζ en el nuor. (Désulo) *suèzere* i les formes del camp. El significat homogeni de les formes sardes, ‘pastar, fer pasta’, sembla remuntar a l’accepció 7 que l’OLD dóna per a SŮBĪGERE. Sembla que aquesta accepció concreta de SŮBĪGERE, ja en llatí vg., s’hagués aplicat també a l’ètim SŮBĪĀRE a causa d’una percepció errònia d’ambdós com a variants d’una mateixa forma atesa llur proximitat fonològica. D’aquesta manera, en el trànsit del llatí al sard, cada ètim hauria evolucionat per la seva banda en termes formals, tot i que en termes semàntics presentessin un significat únic.

*SŮBRAUCĀRE v. intr. I [REW 8389]

- centr.-sard (Lollove) *sarrakràre*, (Nuoro) *sorrokràre*, (bitt.) *sorroskràre*, (Orosei, dorg.) *sorrokkàre*, (dorg.) *serrokkàre*, (fonn.) *sarraskàre*, *serreskàre*, (orist. Scano) *sorrugàre*, (orist. Busachi) *sorrogàre*; gal-lur. (Luras) *sorrigàre*; log. *sarragàre*, *surragàre*; sud-sard (camp.) *sarragái*, (Escalaplano, Perdas de Fogu, Tortolì, Baunei, Talana) *serregái*, (Mògoro, Milis) *sorrogái* ‘estar ronc; roncar, [el moribund] panteixar’ v. I (REW, DES **sarrakrare**).
- La forma amb preverbi *SŮB-RAUCĀRE no ha estat documentada en cap obra de consulta (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). Sí que hem documentat, en canvi, l’adj. SUBRAUCUS ‘ronc en certa manera, una mica ronc’ (OLD). Tampoc no es documenta la base *RAUCĀRE, sens dubte derivat de l’adj. RAUCUS (< RAVIS + -CUS); la llengua literària presenta el v. RAVIĀRE ‘íd.’, derivat desubstantival de RAVIS ‘ronquera’ (OLD). El REW reconstrueix per a *SŮBRAUCĀRE el significat de *‘quedar ronc o afònic’; no obstant això, seguint el significat de l’adj. SUBRAUCUS, fóra més adient postular una càrrega semàntica del tipus *‘estar una mica o lleugerament ronc’.
- En vista dels resultats sards, podem afirmar que el mot gaudeix de caràcter pansard i d’un ús generalitzat que ha donat lloc a tot el seguit de variants que presentem en el primer apartat. Una característica comuna a totes és l’assimilació regressiva que es dóna entre la consonant final del preverbi i la inicial de la base (cf. SUBCENARE). A partir d’aquí, la casuística és força àmplia, si bé podem destacar que els dialectes centrals presenten un major conservadorisme quant al consonantisme (i.e., mantenen l’oclusiva [k] sense sonorització ulterior; Lausberg I § 19 fa referència a l’“arcaisme” del log. i, encara més, dels dialectes centrals). En diverses d’aquestes formes apareix també la propagació de la R de la desinència d’infinitiu a la síl·laba anterior, que forma el grup *kr*. Algunes formes presenten una *s* no etimològica que precedeix la *k*; respon, a parer de Wagner (DES), a l’influx de *ruskidàre* ‘esbufegar [el cavall]’. En el vocalisme, també s’hi detecten analogies; e.g., les formes amb *serr-* estan influenciades per *serràre* ‘serrar’ (cf. sic. *sirrari tãvuli* ‘roncar’ i alem. fam. *sãgen* ‘íd.’). Pel que fa al diftong AU, el tractament típic del sard és la monoftongació en *a* (TAURU > *tãru*), amb reforçament de la cúspide (*a*) i eliminació de la distensió (*uid. Lausberg I § 108*). La no presència d’aquest tractament en algunes formes s’explica per assimilacions a distància amb les altres vocals.

Pel que fa a la semàntica, sembla que el sard hagi perdut el matís “alleugeridor” que en origen aportava el preverbi SUB- (cf. SUBCENARE, en el qual el matís de SUB-, malgrat la pèrdua de la consciència etimològica, ha conformat la semàntica actual). Amb tot, si en volguéssim veure alguna traça, ens hauríem de limitar a l'accepció de ‘[el moribund] panteixar’.

SŪBŪLO -ŌNIS *s. m.* III [REW 8404]

- log. *sulòne*, centr.-sard/sud-sard *sirvòne*, *sirbòne/-i*, *sribòi* ‘punta encara tendra de la banya de la daina; denominació que rep el cervatell a partir del moment en què li comencen a créixer les banyes; (Spano) senglar de dos anys’ *s. m.* (REW, DES *sulòne*).
- SŪBŪLO (< SŪBULA ‘punxó de sabater’ + -O) ‘(OLD) cérvol en l’estadi en què encara té les banyes rectes, apuntades i sense ramificar; (REW) òrix del Cap (*Oryx gazella*)’ es documenta doblement en Plin.: *Nat.* 11 123 i 28 193 (OLD).
- El DES parla en primer lloc de la forma log. *sulòne* i a continuació, de manera secundària, de les centrals i meridionals, de la qual cosa podem inferir que és la primera forma la que gaudeix d’una major tradició. També és la més conservadora des del punt de vista fonètic: a banda de la pèrdua de la síl·laba pretònica -BŪ- (segurament en primer lloc amb l’aproximantització i la pèrdua de la -B- i posteriorment la simplificació de la doble *u*: SŪBŪLŌNE > **su*[β]*ulòne* > *sulòne*), no s’hi detecta cap més canvi –Lausberg I § 19 fa referència a l’“arcaisme” del log. i, encara més, dels dialectes centrals. Per contra, les formes presents en el centr.-sard i el sud-sard presenten la dissimilació vocàlica típica ‘*u-ò* > *i-ò*’ (DES), a més de la caiguda de la U pretònica, la metàtesi ‘*bl* > *lb*’ i el canvi de mode d’articulació en la líquida ‘*l* (lateral) > *r* (vibrant)’: SŪBŪLŌNE > **siblòne* > **silbòne* > *sirbòne*. A partir d’aquí, la *b* s’aproximantitza en *sirbòne* i es fricatitza en *sirvòne*. La forma *sribòi* encara va més enllà: pateix una altra metàtesi (‘*ir* > *ri*’) i perd la *n* intervocàlica.

La semàntica sarda respecte de la llatina no ha estat sotmesa a grans canvis. El llatí SŪBŪLO designava, com hem vist, un cérvol caracteritzat per unes banyes joves. A partir d’aquí, el sard n’aïlla aquesta característica, la joventut, i l’aplica a un ‘senglar de dos anys’ i a un ‘cervatell a qui comencen a créixer les banyes’; finalment, per un procés de metonímia tot-part, es denomina la ‘punta encara tendra de la banya de la daina’.

SUĪLE *s. n.* [REW 8438b; *uid.* AGNĪLE]

- log. *suīle* ‘cort de porcs’ *s. m.* (REW, DES).
- El substantiu SUĪLE (< SŪS ‘porc’ + -ILE) ‘cort de porcs’ es documenta en Var. *L.* 8 54 / *Men.* 435 i Col. 7 9 14 (OLD).
- El log. ha preservat la forma etimològica intacta així com la seva semàntica. En la base d’aquesta derivació se situa el subst. SŪS ‘porc’, que, contràriament al que succeeix amb SUĪLE, no forma part de l’abast del nostre recull atès que ha gaudit de continuïtat, a més d’en el sard log. *sue*, en el pg. *su* ‘porc o truja’ (REW 8479).

SŪMĚN -MĚNIS *s. n.* III [REW 8447]

- log. *súmene*, camp. *súmini* ‘mamella de la truja o del porc’, fonn. *súmene* ‘íd. i met. protuberància del terreny’ *s. m.* (REW, DES *súmene*, Wagner AR 24 *sūmen*). Wagner (DES, AR 24) rebutja l’extensió semàntica que el REW indica per al log. i el camp.: ‘part del ventre de la truja (o, per ext., del porc) que se situa sota el melic on hi ha les mamelles’.
- El subst. SŪMĚN (< SŪGŌ ‘xuclar’ + -MEN; < ie. **sugs-men*) ‘mamellam de la truja (menjat pels romans com una exquisitat)’ es documenta per primera vegada en Pl. *Cur.* 323.
- Des del punt de vista fonètic, els resultats sards són els esperables: a partir del tema oblic, de l’ac., el log. i el fonn. (nuor.) conserven la *e* final mentre que el camp. la inflexiona en *i*. La càrrega semàntica llatina es manté sense alteracions en sard, si bé podem apreciar-hi una pèrdua de l’abstracció originària llatina: llatí ‘mamellam (conjunt de mamelles) de la truja’ > sard ‘mamella de la truja’; tot amb tot, el sard també conserva aquesta abstracció, tal com hem vist en la segona accepció (‘part del ventre de la truja que se situa sota el melic on hi ha les mamelles’) i testimonia el DLCS en la definició que dóna del mot: “*su lardighedhu fine, in bentre, ue su porcu zughet sas titas*”.

***SŪMĚNIO -ŌNIS** *s. f.(?)* III [REW 8449]

- camp. *simunġòni*, (X CYMA ‘brots de primavera d’una col o sim.’) *ċimingòni* ‘mugró, (DLCS) *sa punta de sa tita inue essit su late; in tzertos mermos (limba), zenia de pun-tighedha subrasubra chi ndhe collit su sabore de sas cosas*’, orist. (Norbello) (X *titta*) *tittiminzòne* ‘íd.’ *s. m.* (REW, DES *siminġòni*, DLCS –aporta les formes *cimignòni, cimingioni, simingioni, timingione* i *tzimingioni*–, Wagner AR 24 **sūmġnio*).
- L’ètim no es documenta en cap de les obres que hem consultat (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). En canvi, sí que documentem àmpliament el subst. SŪMĚN (< SŪGŌ ‘xuclar’ + -MEN; < ie. **sugs-men*) ‘mamellam de la truja (menjat pels romans com una exquisitat)’, que apareix per primera vegada en Pl. *Cur.* 323 (OLD) i, com **SŪMĚNIO*, tan sols ha gaudit de continuïtat romànica en sard (*uid.* lema corresponent en el present treball). La derivació **SŪMĚNIO* respondria a una necessitat de concretització (**‘mugró’* –significat reconstruït pel REW–) del genèric SŪMĚN (‘mame-llam’).
- Es tracta, com veiem, d’un ètim que només ha perdurat en sard camp. en les formes *simunġòni* i, amb encreuament amb CYMA, *ċimingòni*. Ambdues presenten dues característiques típiques del dialecte camp.: d’una banda, el tractament del grup llatí NY com a *nġ* (per al tractament romànic de NY, *uid.* GLR I pp. 461-2) i, de l’altra, la inflexió de la E final del tema d’ac. en *i*. La primera forma, que respon totalment a l’ètim (la segona, com hem vist, és fruit d’un encreuament), presenta una metàtesi en el vocalisme de les dues síl·labes inicials: *simunġòni* per **suminġòni*. Des del punt de vista morfològic, atès que no documentem l’ètim, no podem indicar si el camp. ha mantingut el gènere llatí o bé l’ha modificat per analogia amb d’altres mots formalment semblants. Pel que fa a la semàntica, podem suposar que el llatí **SŪMĚNIO* va sorgir per la necessitat de concretitzar el genèric SŪMĚN, i el sard n’hauria mantingut el significat sense modificacions ulteriors.

***TĚĜĚTILE** *s. n.* III [REW 8616]

- nuor. (bitt., Nuoro, Orani, Orgòsolo, Olíena, etc.) *tetíle*, *titíle*; log. *tedíle*; camp. *tedíli*; orist. *tadíbi* '(DLCS) tros de roba embolicat que es posa al voltant del cap per evitar fer-se mal amb un pes que s'hi porti; (REW) *Tragring*' *s. m.* [**der.**: (Olmedo) *tedíllige*, (Mores, Bono) *tidíllige* 'íd.' *s. m.*; log. *attedíllare*, camp. *attidíllai* 'embolicar una tela a tall de *tetíle*' v. I] (REW, DES **tetíle**).
- L'ètim no es documenta en cap de les obres que hem consultat (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). *TĚĜĚTILE és, sens dubte, el resultat d'un encreuament entre TEGES -ETIS '(OLD) estoreta feta de joncs o sim. emprada per estirar-s'hi o com a cobertor' i TEGĪLE -IS '(OLD) cobertor'.
- Les formes sardes han experimentat la síncope de la síl·laba pretònica, -GĚ-, després que l'oclusiva gutural intervocàlica s'aproximantitzés i caigués (*TĚĜĚTILE > *te[ɣ]etíle > *teetíle > *tetíle*). A banda d'això, el nuor., com a dialecte central (*uid. Lausberg I* § 19), adopta una postura més conservadora (*tetíle* i, amb assimilació vocàlica a distància, *titíle*), mentre que el log. *tedíle*, el camp. *tedíli* i l'orist. *tadíbi* han sonoritzat la dental intervocàlica -T-. Morfològicament, amb la simplificació del sistema de gèneres que protagonitza el romànic (*m., f., n.* > *m., f.*), totes les formes sardes han optat pel gènere masc. en substitució de l'antic neutr., atesa la correspondència entre la vocal final del mot (nuor.-log. -e / camp.-orist. -i) amb un dels morfemes típics -juntament amb -u- de què disposa el sard per marcar el gènere masc. Finalment, cal notar que el sard encara ha concretitzat més l'abast semàntic del mateix ètim: d'una 'estoreta feta de diversos materials possibles i amb usos múltiples -com a matalàs o cobertor, principalment-' es passa a un accessori de roba amb una funció ben delimitada.

T(H)ŌMIX -ĪCIS *s. f.* III [REW 8776]

- camp. *túmiži*, (Villacidro) *túžimu* 'cordill que consta de quatre fulles de *séssini* (espart) a partir de les quals es fa una corda' *s. m.* (REW, DES **túmiži**).
- El subst. T(H)ŌMIX (< gr. θῶμιγξ, documentat des d'Aeschl. *Pers.* 461, *Eum.* 182 -Bailly-) 'corda feta de fulles de palma entrellaçades, espart o sim.' es documenta a partir de Vit. 7 3 2 (OLD).
- La grafia THŌMIX (en contraposició a TŌMIX) reflecteix l'aspiració de l'oclusiva inicial, [tʰ]. Les oclusives aspirades del gr. es grafien en llatí literari, però aquesta aspiració no sembla transcendir a la parla popular. Per això, les formes sardes es remunten de bon començament a TŌMIX.
En el camp. *túmiži* la Ō dóna *u* i l'oclusiva gutural intervocàlica -C- evoluciona a *ž*; la E final del tema d'ac., com sempre succeeix en camp., experimenta una inflexió en *i*. La forma camp. (Villacidro) *túžimu* presenta una metàtesi o intercanvi de posició entre les dues darreres síl·labes. Alhora, per dissimilació, adopta la terminació -u, que coincideix formalment amb el morfema marca de masc. per excel·lència i que fa que el mot experimenti un canvi de gènere respecte del llatí. En el cas de *túmiži*, el canvi de gènere s'explica per analogia amb la gran quantitat de formes masculines que en camp. acaben en -i (log. i nuor. -e).
El mot ja devia tenir en origen una clara voluntat tècnica, monosèmica, que transcendeix al sard sense modificacions ulteriors. De la mateixa manera, quan el llatí havia adoptat aquest hel·lenisme havia restat fidel a la semàntica grega. Si *filem prim*, con-

clourem que el sard ha restringit encara més el significat inicial, ja que es decanta per un únic material, l'espart (*uid.* definició corresponent del DES), mentre que en llatí/gr. el material amb què es feia una T(H)ŌMIX podia ser “fulles de palma, espart o sim.” (OLD).

***TÖRCŪLĀRE** v. tr. I [REW 8791]

- log. *trogāre*, camp. *trogái* ‘cargolar [el fil], enrotllar quelcom amb una corda’ v. I (REW, DES **trogare**, -ai, Wagner AR 24 ***törcülāre**).
- L'ètim no es documenta en cap de les obres que hem consultat (OLD, L&S, ALDH, etc., Ø). Sí que se'n documenta, però, la base, TORCULUS -A -UM ‘relatiu o pertanyent a una premsa de vi o d'oli (*torculum*)’ (< TORQUEO ‘torçar, recargolar’ + -ULUS) (OLD). El REW reconstrueix per a *TÖRCŪLĀRE el significat de *‘girar, refregar, fer vent’, si bé suposem que aquest significat no seria l'originari, sinó una extensió de *‘sotmetre [el vi o l'oli] a l'acció de la premsa; premsar’.
- El llatí vg. crea el v. *TÖRCŪLĀRE tot recurrent, com és habitual en l'encunyament de neologismes, a la 1a. conj., estadísticament la més freqüent i, per consegüent, la de major potencial analògic (*uid.* Lausberg II § 795). Més que no pas com a substitut popular de TORQUĒRE, intuïm que aquest neologisme s'insereix en la parla popular per designar un concepte molt específic, *‘premsar’; així, al contrari del genèric i tradicional TORQUĒRE, la creació de *TÖRCŪLĀRE respondria a una voluntat monosèmica. En el trànsit del llatí al romànic l'ètim perd la Ū pretònica (*TÖRC(Ū)LĀRE), cosa que dóna origen al grup CL, que la majoria de dialectes del sard acostuma a tractar com a *kr*: **torkráre* (*uid.* Lausberg I § 340). Aquesta protoforma hauria patit, doncs, una metàtesi en la primera síl·laba (**trokráre*), una dissimilació a distància que hauria ocasionat la pèrdua de la *r* del grup *kr* (**trokáre*) i, a l'últim, una sonorització i posterior aproximantització de la gutural intervocàlica (*tro*[g]áre > *tro*[ɣ]áre). El camp. presenta el tractament típic d'aquest dialecte per a la terminació de l'inf. de la 1a. conj., -ARE, en -ái (< -ári).

TRA(N)SMŪTĀRE v. tr. I [REW 8855d]

- log. ant. *tramutāre* ‘permutar, bescanviar’, nuor. (barb.) *attramudāre*, camp. *atramudái* ‘portar el ramat d'una pastura a una altra; (*gen.*) canviar’, *stramudáisi* ‘canviar-se de roba’ v. I (REW, DES **mutare**, Wagner 1996 259).
- El compost TRA(N)SMŪTĀRE (< TRANS- + MUTO ‘canviar, substituir’) ‘(REW) transferir; (OLD) canviar d'una situació, condició, etc., a una altra’ es documenta a partir de Lucr. 2 488 (OLD).
- El barb. *attramudāre* i el camp. *attamudái* provenen del llatí vg. TRASMŪTĀRE, que ja evidencia l'assimilació del grup NS en SS i la seva simplificació en S (*uid.* GLR I pp. 436 ss.). A més a més, han assimilat el grup SM i n'han simplificat el resultat (> **mm* > *m*) i han sonoritzat i tot seguit aproximantitzat la dental intervocàlica -T-. Cal notar que aquestes formes presenten una vocal protètica inicial, *a-*, que origina la reduplicació de la *t-* (a tall d'exemples d'aquest coixí fonètic inicial no etimològic, cf. *RANCUS > *arránku*, NANCTUS > *annáttu*, etc.). El sard presenta una doble semàntica: d'una banda, el significat genèric de ‘canviar’; de l'altra, ha patit un procés de

restricció que eleva el mot a la categoria de terme tècnic de l'àmbit de la ramaderia ('portar el ramat d'una pastura a una altra').

TRŪLLIO -ŌNIS *s. m.* III [REW 8950]

- nuor. (Lollove, bitt.) *trudzòne*, (Dorgali) *turudzòne* 'cullerot de fusta emprat en la preparació del formatge per treure la llet coagulada de l'olla' *s. m.* (REW, DES **trúḍḍa**, Wagner 1996 268).
- TRŪLLIO 'lavabo (rentamans) o recipient sim.' es documenta en Plin. Val. 5 38 i Th. Prisc. 4 1 (ALDH, OLD Ø, L&S Ø). Constitueix una forma alternativa no gaire usual (o, si més no, no documentada àmpliament) de TRULLEUS (*m.*) // TRUL(L)EUM / TRŪLLIUM (*n.*) 'íd.'.
- El REW aporta la forma log. *turundzòne*, que acompanya d'un signe interrogatiu. Wagner (DES) assenyala que aquesta forma és inexistent en qualsevol punt de l'àmbit lingüístic del sard. Des del punt de vista fonètic, les formes sardes presenten el resultat *dz* del grup LLI, precisament per influència de la iod; si no, el grup LL dóna la doble cacuminal *ḍḍ*. La forma nuor. (Dorgali) *turudzòne* mostra una propagació regressiva de la *u* a la síl·laba precedent, potser fruit d'una hipercorrecció. Pel que fa a la semàntica, el sard n'ha dut a terme una restricció: el llatí TRŪLLIO, així com les formes pertanyents a la 2a. decl., presentava el significat genèric de 'recipient amb forma de rentamans', que era aplicable a qualsevol objecte que complís aquest requisit. El sard l'ha especialitzat fer referència a un 'cullerot', l'equivalent augmentatiu de log. *trúḍḍa*, camp. *túrra* 'cullera' < TRULLA (REW 8949-1), ètim que s'ha conservat, a més d'en sard, en l'it. ant. *trulla* i el cast. *trulla* '(RAE) = llana, ie. *herramienta compuesta de una plancha de hierro o acero y una manija o un asa, que usan los albañiles para extender y allanar el yeso o la argamasa*' (> pg. *trolha*) (per als suf. augm., *uid*. GLR II § 534).

VĒRŌ *adv./partl.* [REW Ø]

- nuor. (fonn.) *èro* 'potser, però; veu de dissentiment i dubte (Spano, *agg.*)' *adv./partl.* (DES, Wagner 1951 79-80).
- L'*adv./partl.* VĒRŌ '1 en consonància amb la veritat, honestament; 2 de fet, realment, veritablement; 3 sens dubte, amb certesa; 4 (*en resposta afirmativa*) és clar, per descomptat, certament'; 5 en veritat; 6 a més a més; 7 al mateix temps, d'altra banda, tanmateix' ja es documenta àmpliament en Pl.; en concret, la primera aparició del significat primigeni (1) es troba en *Mos.* 177.
- Wagner (1951) indica que sembla que l'ètim VERO no ha sobreviscut enlloc més de la Romània. Fora del fonn. s'usa l'italianisme *ma* i en època de dominació espanyola era freqüent el *mas*. Fonèticament, *èro* ha perdut la semiconsonant [w] inicial. La semàntica de l'ètim s'ha mantingut en sard en el seu vessant com a partícula de contrast ('però') i, en canvi, ha esdevingut l'oposada quan es tracta del seu ús adverbial ('potser' < 'amb certesa, certament'). Aquest canvi diametral de significat s'explica arran d'un ús figurat, irònic, del mot que ja devia existir en llatí vg. (cf. cat. *segurament* '1 amb seguretat; 2 probablement' –DIEC2–, que ha mantingut el significat etimològic de l'*adv.* i alhora n'ha desenvolupat *a posteriori* un de contrari).

VĚRŪTUS *adj.* I [REW 9263]

- log. *berúdu* (*s. m.*) (< *s. n.* VERŪTUM, *subst.* de VĚRŪTUS) '(DES) forca, arma antiga emprada pels sards', *ber(r)údu* (*adj.*) '(REW) proveït de banyes, (DES) de grans banyes', camp. ant. *verrúta*, *berrúda* (*s. f.*) '(Spano, citat pel DES) consell d'ancians, anomenat així perquè portaven el *berúdu* per jutjar' (REW, DES **berúdu**).
- L'adj. desubstantival VĚRŪTUS (< VERU 'ast [per rostir carn]; punta d'una arma en forma d'ast; (*pl.*) reixes acabades en punta') 'apuntat com un ast, armat amb un ast o sim.' es documenta en literatura llatina a partir de Verg. *G.* 2 168 (OLD). L'OLD recull en una entrada diferenciada el *s. n.* II VERŪTUM 'llança de curt abast amb cap metàl·lic apuntat', que fa remuntar a l'anterior com a substantivació i documenta per primer cop en literatura llatina en Enn. *Ann.* 353.
- A excepció del camp. ant. *verrúta*, les formes del sard han prescindit de la fricatització de la consonant inicial, V-, i l'han convertida en oclusiva labial, B- i han sonoritzat i posteriorment aproximantitzat la T intervocàlica en [ð] (per als intercanvis romànics entre [b], [v] i [w], *uid.* GLR I § 416 i Adams pp. 626 ss.). Wagner (DES) indica que, al costat de VĚRŪTUS, es documenta la forma amb doble r, VĚRRŪTUS, en alguns manuscrits (Georges). El mateix autor no descarta la trans. ind. a través de l'it. ant. *verruto* 'ast (arma)', almenys quan es tracta d'aquesta accepció, atès que no es documenta en log. ant.

Veiem com el sard conserva el doble ètim morfològic llatí, amb manteniment, en essència (amb matisos), de la semàntica de cadascun d'ells: *adj.* VĚRŪTUS i *s. n.* VERŪTUM, substantivació de l'anterior segons l'OLD (hauria sorgit a partir d'un [PILUM] VERŪTUM, que enllaça directament amb el *s. m.* log. *berúdu* 'forca, arma antiga emprada pels sards'). El camp. ant. *verrúta/berrúda* sembla procedir del neutre plural de VERŪTUM (amb valor col·lectiu de 'aplec de VERŪTA'), que, per analogia de desinències, hauria adoptat en sard el gènere fem.

VĪCĪNUS *adj.* I (també *subst.*) [REW 9312-1]

- centr. *vikínu*, log. *bigínu*, camp. *bižínu* 'veí' *s. m.* (REW, DES **vikínu**).
- El desubstantival VĪCĪNUS (< VICUS 'poble' + -INUS) 'veí', originàriament adjectiu però ja substantivat des de ben aviat (de fet, les primeres ocurrences es troben en Pl.: *Bac.* 172, *Cas.* 145, *Mil.* 410, *Poen.* 1093), presenta les accepcions següents: **1** (*subst.*) persona que viu al veïnat, veí; **2** que viu o se situa a prop, veí; **3** situat a l'abast; **4** proper en el temps' (OLD). Observem que la força d'aquest adjectiu com a substantiu és evident des de les primeres ocurrences en la literatura llatina del moment que l'OLD atorga a aquesta accepció la primera posició així com la categoria de primera documentada.
- En efecte, és el sard l'única llengua romànica que ha conservat la forma clàss. VĪCĪNUS. La resta de llengües romàniques van heretar l'ètim *VECĪNUS (REW 9312-2), fruit d'una dissimilació vocàlica '*i-i* > **e-i*' que devia ser freqüent en la parla popular (*uid.* FEW t. 14, p. 414b); el TLFi **VOISIN, -INE** apunta la possibilitat que es tracti d'una forma dialectal procedent de l'osc-umbre. Així, com a resultats d'aquest segon ètim, el REW en recull els següents: rom. *vecin*, vejl. *vičain*, it. *vicino*, engad. *vschin*, friül. *vizin*, fr. *voisin*, prov. *vezin*, cat. *veí* (el REW en recull l'escriptura amb hac antihiàtica, típica del cat. ant., *vehí*), cast. *vecino*, pg. *vizinho*. Centrant-nos ara en el sard, el resultat centr. *vikínu* és el més conservador (Lausberg I § 19 fa referència a

l'“arcaisme” del log. i, encara més, dels dialectes centrals), mentre que el log. *bigínu* i el camp. *bižínu* han vist evolucionar llur consonantisme quant a les oclusives: V- ha esdevingut *b-* i *-C-* ha donat, respectivament, *-g-* i *-ž-* (per als intercanvis romànics entre [b], [v] i [w], *uid.* GLR I § 416 i Adams pp. 626 ss.).

***VOCINĀRE** v. I [REW 9428]

- centr. *bokināre*, *abokināre*, log. (*ab*)*bogināre*, camp. *abbožinái* ‘cridar, xisclar [dit també del gos]’ v. I (REW, DES **bokinare**).
- Forma no doc. derivada de VOCĀRE ‘cridar’ per mitjà de l’addició del suf. *-IN-*. Atesa la semàntica del sard, cal no descartar l’influx del llatí BŪCĪNA ‘corn, trompeta, botzina’.
- Els resultats sards il·lustren a la perfecció el grau de conservadorisme de cada dialecte. Així, el centr., el més conservador, manté la forma llatina intacta tret del canvi ‘[w] > b’ (per als intercanvis romànics entre [b], [v] i [w], *uid.* GLR I § 416 i Adams pp. 626 ss.). Facultativament, hi afegeix l’element protètic *a-* tan freqüent en sard en el cas de mots començats per consonant. El log., que se situaria en un estadi mitjà quant al conservadorisme, sonoritza la [k] intervocàlica en [g] i posteriorment l’aproximantitza en [ɣ]. El camp. tracta aquest fonema com a *ž* i la terminació d’inf. de 1a. conj. *-ARE* com a *-ái* (< *-ári*). Desconeixem la semàntica etimològica; no obstant això, podem suposar que la inclusió del suf. *-IN-* respon a una necessitat de distanciar-se de VOCĀRE, que presentava el significat denotatiu de ‘apel·lar, cridar [algú] pel nom’. El significat del sard, doncs, restaria fidel a l’etimològic.

VOLŪTĀBRUM s. n. II [REW 9440]

- log. ant. *volitrávu* ‘pantà’; (Sanna, *StSa* XII-XIII, part II, p. 436 –citada pel DES–) log. mod. *lađráu*, (Spano) *luđráu*, nuor. (bitt.) *lutráu* ‘pantà, aigüamoll’ s. m. (< *ulutráu*, *uluđráu*) (REW; DES **volitrávu**; Wagner 1951 72-3, AR 24 **volūtābrum**). Wagner (AR 24) ens presenta el sintagma *assu gulutrau dessu rivu*, en el qual *gulutrau* sembla referir-se a la riba del riu.
- El deverbal VOLŪTĀBRUM (< VOLŪTŌ ‘impel·lir cap endavant alguna cosa tot fent-la rodolar’ + *-BRUM*) ‘cort de porcs’ es documenta per primera vegada en Verg. G. 3 411 (OLD).
- El REW tan sols documenta el log. ant. *volitrávu*, amb metàtesi de R, fricativització de l’oclusiva labial B i canvi de U en *i* (per als intercanvis romànics entre [b], [v] i [w], *uid.* GLR I § 416 i Adams pp. 626 ss.). El DES, a més a més, cita les formes documentades per Sanna, que, segons aquest autor, procedirien de *ulutráu/uluđráu*: log. mod. *lađráu*, (Spano) *luđráu* i nuor. (bitt.) *lutráu*. Pel que fa al significat, tant el sard ant. com el mod. presenten l’accepció de ‘pantà’, molt més genèrica que no pas la documentada en llatí (‘cort de porcs’).

ZERNA s. f. I [REW 9616a]

- log. *attèrra* ‘tinya, crosta’, centr. (nuor. –bitt., dorg., fonn.– i ogl. –Baunei–) *thèrra*, camp. *tsèrra* ‘(REW) sarna; (DES) herpes, èczema’ s. f. [**der.:** *tserrósu* ‘afecte

d'herpes', adj. que s'aplica a una espècie de meló pel seu aspecte rugós] (REW, DES **θerra**, Wagner AR 24 **zerna**).

- L'ètim ZERNA –igual que ocorre en el cas de SARNA o SERNA– no es documenta en cap de les obres lexicogràfiques que tenim a l'abast (OLD, L&S, ALDH, JPC, etc.). L'hem pogut documentar en l'obra vuitcentista francesa *Dictionnaire des sciences médicales*, d'Adelon i Chaumeton (vol. 24, p. 145). Aquí, s'hi indica que ZERNA feia referència a una 'erupció en què la pell subjacent arriba a ulcerar-se' i que es troba en les obres de Pietro d'Argelata i Bartolomeo Montagnana, cirurgià i metge, respectivament, a la Itàlia del s. XV. Segons Adelon i Chaumeton, existien, a més de ZERNA, diverses denominacions alternatives de la dita patologia: *scabies sicca ulcerosa*, *malandria* i *malum mortuum* (aquesta darrera denominació només s'usava quan la malaltia s'instal·lava a les cames).
- ZERNA convivia a d'altres parts de la Romània amb SERNA (REW Ø) i SARNA (> cat., cast., pg. *sarna* –REW 7611–; èus. *sarra*). Aquest darrer ètim, com veiem, és de caire ibèric. L'èus. *sarra* 'rovell' (EH), sense *n*, potser ens confirma l'origen preindoeuropeu d'aquestes veus (segons Hubschmid, *Sard. Studien*, pp. 48 ss., citat pel DES). El REW no té en compte això i considera que la forma de l'èus. hi va penetrar a través del cast.

Conclusions

La nostra recerca a l'entorn de l'especificitat lèxica del sard en l'herència del lèxic llatí ens ha permès aïllar un total de 150 ètims llatins que han perdurat únicament en la llengua de Sardenya, dels quals el 52% correspon a la categoria morfològica de substantius, el 22,67% a la de verbs, el 18% a la d'adjectius i el 6% a la d'adverbis. L'ímfim percentatge restant correspon, a parts iguals, a interjeccions i pronoms. A l'hora de fer el recompte, ens hem trobat amb diversos casos en què l'ètim llatí admetia el doble vessant adj./subst. (normalment es tracta de vocables amb origen adjectival que admeten una substantivació en alguns contextos; de vegades, aquest vessant com a substantiu és l'únic que perdura en sard –e.g. SŪBĒREUS). En aquests casos, s'ha adscrit l'ètim a la categoria que ha perdurat en sard. Posat que l'ètim respongués en llatí a una única categoria, s'ha classificat segons l'etiqueta morfològica originària, bé que el sard hagi desenvolupat *a posteriori* la doble categorització (adj. > adj./subst.: SINGŪLUS) o bé, després de desenvolupar-la, l'hagi perduda (adj. > adj./subst. > subst.: FŪRFŪRĀRIUS).

Observem clarament que més de la meitat dels ètims que hereta exclusivament el sard són substantius, corresponents a la categoria de la mera designació. Els adjectius es redueixen a un 18%, i molts d'ells tendeixen a la substantivació en el trànsit del llatí al sard. Després dels substantius, la categoria morfològica quantitativament més significativa correspon a la dels verbs, que, juntament amb els substantius, constitueixen una categoria bàsica al servei de la designació, en aquest cas d'accions o estats. Els adverbis, com els adjectius, són categories secundàries des del punt de vista de l'utilitarisme lingüístic, atès que es posen al servei de la qualificació, no pas de la designació. Així doncs, la major part d'ètims llatins que han perdurat només en sard responen merament a la funció referencial del llenguatge, per la qual cosa ben sovint defugen l'ambigüitat. Rares vegades un resultat sard determinat presenta polisèmia i, quan és així, les extensions semàntiques mai no resulten gaire divergents del sema originari. Sembla, doncs, que aquesta herència lèxica exclusiva tendeix molt sovint a una voluntat tècnica, a un rebuig de l'ambigüitat i, per tant, d'aquella polisèmia que suposi una ambigüitat en potència. Això no vol dir que el sard no disposi de la capacitat de designar abstractament; no obstant això, sembla que la majoria de vocables de caràcter genèric del sard responen a manlles de llengües amb què ha hagut de conviure tradicionalment (català, castellà i italià) –cf., a tall d'exemple, ANTELĒNA.

Annex I: Relació d'ètims llatins conservats només en sard i una altra llengua o bloc lingüístic

[NB: Atès que el glossari que exposem a continuació no té vocació de resultar exhaustiu quant a la presentació de formes sardes, només s'han tingut en compte les variants dialectals més representatives del sard, normalment les citades pel REW (en punts dubtosos hem recorregut al DES o bé al diccionari etimològic paradigmàtic de la llengua o dialecte en qüestió). De la mateixa manera, no s'han tractat fenòmens fonètics que prou mereixerien una anàlisi detallada –esp. els corresponents a estadis intermedis entre l'ètim i el resultat en qüestió. Finalment, no hem explicat la semàntica de les diferents formes quan resulta coincident amb l'assenyalada per a l'ètim. En no constituir el punt central del treball, el present glossari tan sols pretén recollir, de manera sistematitzada, una part important dels resultats de la nostra recerca, per la qual cosa no descartem que sigui susceptible de ser sotmès a ampliacions ulteriors.]

1. SARD + BLOC ITALOROMÀNIC

1.1. Sard + italià / dialectes italians:

ACĪNA [REW 109, Wagner 1951 85] 'gra de raïm o un altre tipus de baia': log. *ágina*, camp. *ážina*; nord-calabr. *àcina*, *àcene* 'raïm', irp. *ačena*.

AGŪLIA [REW 297; cf. *ACUCŪLA] 'obelisc': log. *agúdza* 'agulla'; it. (*a*)*guglia*.

***AMŪRCŪLA** [REW 435; cf. AMŪRCA, àmpliament conservat en molts dialectes italians, cast., cat. i alb.] 'escuma de l'oli': log. *muša*; it. *morchia*, ven. *morča* (> it. *morcia*), bergam. *mukla*, val-vest. *mulkla*, **der.** bresc. *magalot*].

CERVĪCŪLA [REW 1846] 'clatell': log. ant. *kervíkliā* 'obstinació, tossudesia', log. mod. *kervíya* 'clatell' (> *iskerviyáre* 'trençar el clatell'); **der.** nap. *šervekkyá* 'tallar les puntes, podar', *šervekkyone* 'cop al cap', llomb. ant. *zerbigare*, val-magg. *surbiyá* 'precipitar-se de cap', abruç. ant.-nap. ant. *cervicare* 'destruir'.

CERVĪNUS [REW 1847, Wagner 1996 225] 'relatiu o pertanyent al cérvol': log. *ker-vínu* 'de color groc pàl·lid'; **top.** it. *Cervino*.

CLASSIS -IS [REW 1964] 'divisió, departament': log.-camp. *ğássu* '(log.) regió, zona, barri; (camp.) entrada d'un terreny tancat'; it. *chiasso* 'camí estret i secundari (DI)'

COLĒGIUM [REW 2046, Wagner 1951 108] 'col·lecció, aplec': log.-camp. *boddéu* '(log.) grup de cabanes de pastors, (camp.) aplec de persones que es reuneixen per xerrar i passar el temps'; pav. ant. *coleo* 'id. camp.'

CORYMBUS (< gr. κόρυμβος) [REW 2272] 'manat, raïm de baies d'heura o sim.': log. *korom-éđdu* 'cabdell de la col'; sud-it. *kolombra* 'tipus de raïm'.

CRĪMEN -ĪNIS [REW Ø, St.] 'acusació': log.-centr. *krímene*, camp. *krímini* 'crim'; salent. *crìmina* (*/crima*) 'calúnnia, imputació' (*arzàre na crìma* 'calumniar', **der.** *crēmènèddē* 'complot'. [NB: St. només indica que aquest ètim ha perdurat en sard i "sud-it.". La concreció ens ha vingut donada per *I dialetti italiani: dizionario etimologico* de Cortelazzo i Marcato.]

DISCĒRE [REW Ø, St., DES] 'aprendre': log. ant. 3a. p. sg. *dískit*; sud-it. ant. *en-discere* (altres formes documentades: *adissenu*, *disci*).

FRAGRĀRE [REW 3476-1] 'fer olor': log. *fragare* (**der.:** *frágu*); abruç. *frahá*.

FRAT(R)UĒLIS -IS 'cosí' [REW 3486, Wagner 1951 118]: log. ant. *fratīle*, bitt. *fratīle*, log. *fradīle*, camp. *fradīli*; sud-it. *cum-fratīle*.

GLEBŪLA [REW 3783, Wagner 1996 88] 'petita palaia': camp. *léura*, vgl.-irp. *ñófolo*.

- GRAMÍNEUS** [REW 3836] ‘herbós’: log. *ramíndzu* ‘gram (herba de la família de les gramínies)’; it. *gramigna*, sud-it. *grameña* ‘id.’.
- GREMIA** [REW, Wagner 1951 119] ‘munt de garbes de gra’: **der.** log. *remiárdzu* ‘conjunt de munts de gra’; nap.-apul.-calabr. *greñe*, sic.-calabr. *greña* (> it. ant. *gregna*, llomb. *greña*) ‘gra segat i collit’.
- HALĪTĀRE** [REW 4004] ‘respirar’: camp. *alidai*; abruç. *aletá*, *anetá*.
- HARULA** [REW 4063, Wagner 1996 257] ‘cort de porcs’: log. *árula*, camp. *áurra*; pav. *arla*, val-vest. *arlo* [+ un gran nombre de der. en dial. it.].
- IACŪLUM** [REW 4570-1, Wagner 1996 73-4] ‘arma llancívola, javelina’: log. *ǵágu ðe káđđu* ‘(híp.) reverència del cavall’; it. *giacchio* ‘xarxa per pescar’, abruç. *yákkule* ‘feix de canyes que es col·loca a l’aigua per tal de capturar peixos’.
- ***ILĪCĒUS** [REW 4262] ‘relatiu o pertanyent a l’alzina’: gal·lur. *ličča* ‘alzina’; it. *lec-cio*, tarent. *lettsa*.
- ĪMBĪBĒRE** ‘aspirar’: camp. *impípiri*; it. *imbevere*, comsc. *imbiüi* ‘persuadir’.
- IMMĒRGĒRE** [REW 4287, Wagner 1951 111] ‘submergir’: log. *imbèrgere* ‘empènyer, fer anar cap endavant’; it. *immergere* ‘immergir’. [NB: el cat. *immergir* s’ha incorporat a la llengua com a cultisme]
- INDŪLCĀRE** [REW 4384a] ‘endolcir’: camp. *indulkái* ‘rostir cànem’; it. *indolcare* ‘mitigar’.
- ĪNDŪLGĒRE** [REW 4385a, St.] ‘ser indulgent’: camp. *indúlliri* ‘cedir, rendir-se, humiliar-se (DES)’; nap. *nnordare*.
- INTERIM** [REW Ø, St., Wagner 1951 86] ‘mentrestant’: camp. rur. *intéri(s)*; calabr. *nterimme*, *ntarimma*.
- LACCANĀRE** (< gr. λάχανος) [REW 4819; Wagner 1951 154, 1996 86] ‘pansir-se’: log. (al) *lakkánare*, camp. (al) *lakkanái* ‘pansir-se [les plantes]’; sic. *allakanari*, *allakarari*, abruç. *ellekonirse* ‘[id.]’.
- LATRĪNA** [REW 4930] ‘avortament’: log. *ladrínu* ‘bassal, excrement’; **der.** calabr. *latriári* ‘embrutar’.
- MAIĀLIS -IS** [REW 5245, Wagner 1996 256] ‘porc mascle castrat’: **der.:** log. ant. *mayoláriu* ‘cap dels porquerols’, camp. *mayólu* ‘masover’; it. *maiale* ‘porc’.
- MAIUS** [REW 5247-2; cf. MAIORE (Wagner 1996 332)] ‘major’: log. *máyus*; tosc. *maggio*.
- MŌNTĪCŪLUS** [REW 5671] ‘monticle’: log. *montígu*; it. *monticchio* [NB: el cat. *monticle* i el cast. *montículo*, entre d’altres, són cultismes]
- PATŪLUS** [REW 6302, Wagner 1951 80] ‘obert’: cagl. *páđulu* ‘corbat, (Sárrabus) bou de banyes obertes’; calabr. *pátulu* ‘obert’.
- PĒ(N)SIO -ŌNIS** [REW 6393] ‘lloguer’: log. *peyòne* (> *peyonánte* ‘llogater’); **der.** it. *pigionale* ‘llogater’, ven. *piznente* ‘llaurador que rep un salari diari’.
- ***PINNEX -ICIS** [REW Ø, Wagner 1951 119] ‘xinxà’: log. *pínnige*; nord-calabr. *pin-niče/-i*.
- PŌLLEN -ĪNIS** [REW 6636, Wagner 1951 119] ‘flor de farina’: log. *póđđine* ‘farina fina’, camp. *póđđini*; it. *polline* ‘pol·len’, tarent. *pónila*, lecc., otrant. *pónnula* ‘farina fina, papallona’.
- SQUILLA** [REW 8204a] ‘ceba marina’: log. *asp(r)íđđa*, *arbíđđa*, *ampríđđa*, orist. (Cúglieri) *spíđđa* ‘*squilla maritima* (DES)’; it. *squilla* ‘= *canocchia*, petit crustaci marí comestible’.
- STELLIO -ŌNIS** [REW 8243] ‘tritó, salamandra aquàtica’: log. *pistiǵǵoni/-e* ‘taràntula’, camp. *pistillòni*; nord-calabr. *pistiglione*, sud-pugl. *stajune* ‘dragó (DES)’.
- ***SŪBLĒNĪS -E** [REW 8372] ‘una mica lent’: camp. *sullenu* ‘lent, mediocre’ (**der.** log. *assulenáre*, *asselenáre* ‘reduir, disminuir’); **der.** it. ant. *sollenare*.

- ***TĚSTUĪLIS -E** [REW 8688] ‘relatiu o pertanyent a la vaixella’: log. *testile*, camp. *tistiv-illu* ‘tros, fragment’; lucc. *stiviglio*, it. *stoviglia* ‘vaixella’; **der.** lucc. ant. *stivigliare* ‘ cercar d’imposar-ho tot’ (orig. ‘fer-ho tot miques’).
***ŪNCĪNĀTUS** [REW 9054] ‘corbat en forma de ganxo’: log. *unkinādu*; it. *uncinato*.
***VĚSTĪGĀRE** [REW 9279] **der.** log. *istīga* ‘rastre’; piem. *fustigé*.

1.2. Sard + cors:

- ***BRŪNCUS** (< gr. gr. ῥύγχος ‘morro de porc, (p. ext.) bec d’ocell, morro de gos’ –Bailly–) [REW 1336] ‘tronc’: log., camp. *brúnku*, *frúnku*, nuor. *rúnku*, camp. *núnku* ‘morro del porc; morro, musell’ [**der.**: log. *runkile*, camp. *brunčile* ‘musell, morrió’]; cors *bronku* ‘tipus de regna’.
***FUMATICUM** [REW Ø, Wagner 1996 318] ‘sutge’: log. *fumādigu*, (Siniscola) *su mātiku*; cors *fumáticu*.
LŪNĀTĪCUS [REW 5165, Wagner 1996 213] ‘influenciat per la lluna’: log. *lunādigu* ‘estèril’; cors *lunādigu* ‘solter’.
PŌC(Ū)LUM [REW 6623a] ‘got’: log. *póyu* ‘bassal’; **der.** cors *pukki-etta* ‘recipient petit’.
QUĪSQUĪLIAE [REW 6968a, Wagner 1996 121] ‘residus’: log. *kiskídza* ‘garbelladures, brossa’, gal·lur. *kuskúġa* ‘brossa’, **der.** camp. *šišilloni* ‘raïm sobrant [després de la collita]’; **der.** cors *kuskólulu* ‘restes de fruits secs’.
***SPANUS** (< gr. σπανός) [REW 8118c] ‘[de color] vermell clar’: log. *ispánu*; cors *spana* ‘cabra amb pell vermellosa’ [> *spanyolu* ‘vaca de color marró clar’].
***TĚ(N)SIĀRE** [REW 8649a] ‘estendre’: log. *istreyáre* ‘allunyar, expulsar’ (> *teyánu* ‘llunya’); **der.** cors *intišatu* ‘capritxós, obstinat’.
ZAGARON (< gr. ζαγάρον) [REW 9590] ‘gos de caça’: log. *ġaġáru*; cors *yakáru* ‘gos’.

1.3. Sard + sicilià:

- CONĀRE** [REW 2109a, *uid.* Wagner 1951 86] ‘provar’: **der.** log. *kónos* ‘vòmit; nàusea’; **der.** sic. *konata* ‘temptativa de vòmit’.
RESIDUUM [REW 7243a, Wagner 1951 86] ‘residu’: log. *rusúdzu*; sic. *risugghia*, *rusugghia* ‘romanent de palla, fenc, etc.’.

1.4. Sard + italià / dialectes italians + cors:

- ***AVERTŪLA** [*uid.* REW 822, Wagner 1996 232] ‘maleta’: log.-camp. *bértula*; cors, sud-it. *bértula*, *v(i)értula* ‘bossa que duu penjada el cavall per transportar roba, etc.’; **der.** it. *svertare* ‘dir el que es pensa, buidar el pap’, *svertanza* ‘manca de consideració’.

1.5. Sard + italià / dialectes italians + sicilià:

- AGRESTIS -E** [REW 295, St.] ‘salvatge’: log.-centr. *a(g)rèste*, camp. *a(g)resti*; lecc. *riešu*, sic. *arestu*.
CARTELLUS [REW 1722-2, Wagner 1951 128; cf. **CARTALLUS** (< gr. κάρταλλος)] ‘cistella’: camp. *s-kart-édđu*; sic., calabr. *kartedđu*.
ŌFFA [REW 6041a, Wagner 1996 282; cf. ***OFFUS**, ***OFF-ELLUS**] ‘mos’, ‘nòdul que es forma en el fil’: log. *óffa* ‘mos’; it. ant. *offa* ‘pasta’, **der.** it. *fetta*, sic. (> log.) *fitta* ‘tall, llesca’, rm. *fetta* ‘cicatriu’.
PODÍA (< gr.) [REW 6625-2, Wagner 1996 307-8; cf. **PÓDIA**] ‘vora del vestit’: camp. *póya*; sic., calabr. *pudía*, irp., nap. *podea*.

***SŮ(B)BŮLLIĀRE** [REW 8350a, Wagner 1996 249-50] ‘dur a confusió’: camp. *šum-bullái*, nuor. *supudzáre*, log. *sugudzáre* ‘despertar les ovelles durant la nit en ple estiu i conduir-les a les pastures’; **der.** it. *subbuglio* ‘xivarri, confusió’, sic. *búggya* ‘xivarri, multitud’.

1.6. Sard + italià / dialectes italians + cors + istriot:

[sard + cors, rovin., piem.] **NŮRA** [REW 6000-2; cf. NŮRUS, *NŮRA] ‘nora, jove’: log. *núra*; cors *nora*, rovin.-piem. *nura*.

2. SARD + BLOC GAL·LOROMÀNIC

2.1. Sard + occità:

CALLĪGO -ĪNIS [Wagner 1996 252; Porru; REW 1516-3; cf. CALĪGO] ‘mareig’: log. *baddīne*, *addīne*, *imbaddīnu*, *imbaddīndzu*, (Gocèano) *addīndzu*; nuor. *gaddi-gīndzu*, bitt. *gaddīne*, *gaddīndzu* ‘vertigen [en les ovelles]’ (> nuor.-bitt. [*berbèke*] *gaddinòsa*, log. [*b*] *addīnòsa*); llengdoc. *calu*. [NB: el REW afirma que el sard respon a “l’únic reflex romànic” d’aquest ètim; no obstant això, en documentem un altre continuador en el llengdoc. *calu* (FEW II 91)]

MA(N)SUĒTĀRE [REW 5319] ‘domesticar’: log. *masēdāre*; bearn. *masedá*.

MA(N)SUĒTUS [REW 5321] ‘domesticat’: log. *masēđu*; bearn. *maset*.

***MŪLSŌRIUM** [REW 5735] ‘munyidora’: log. *mussordzu*; prov. *molsoira*.

NIHIL [REW 5922a] ‘res’: log. *nikéle*, *nigéle* ‘cosa sense importància, nimietat, daixonses’; delf. *nieu*.

2.2. Sard + català:

CUSTODIRE [REW Ø, Wagner 1951 85] log. *kostoíre*, barb. *kistíre*, camp. rur. *kistíri* ‘conservar bé, guardar’; cat. ant. *costoir*.

ĒRO -ŌNIS [REW 2903] ‘cistellet’: log. *erone*; cat. *eró/oró* (DCVB; no pas **ouró*).

ESCĀRIUM [REW 2915] ‘esquer’: log. *iskárdzu* ‘goll’; cat. *esquer*.

IĒIŪNIUM [REW 4581a] ‘dejuni’: log. *aúndzu* ‘menjar lleuger [esp. verdura]’, camp. *ǵaúnǵu* ‘sobri’ (> *bíviri a pani aunǵáli* ‘viure només de pa’); cat. *de-juni*.

IMPERĀRE [REW Ø, St.] ‘sol·licitar la producció o el pagament de [quelcom]; donar ordres, ordenar’: sard *imperāre* (ant.) ‘disposar de, posseir’, (barb., Gerrei) ‘servir-se de, emprar’; cat. *emprar*.

LANGŪĒRE [REW 4889] ‘consumir-se, atrofiar-se’: log. *lambríre* ‘morir-se d’inanició’ (**der.**: log. *lambríđu*, nuor. *lámbríđu* ‘famolenc’); cat. *llanguir* ‘patir de *llangor* [→ estat de decaïment, físic o moral, prolongat]’ (DIEC2).

PĚDŪNCŪLUS [REW 6363] ‘mitjó’ > log. *peúnku*; cat. *peüc*. [NB: entre el cat. *peüc* i el llatí PĚDŪNCŪLUS caldria intercalar un ètim pop. del tipus *PEDŪCU, com el que proposa el DCVB]

2.3. Sard + francès:

***PŪLLIO -ŌNIS** [REW 6823] ‘ocell’: log. *pudzòne* ‘ocell’, camp. *pillòni*; fr. ant. *poillon*, nord-fr. i or. *poÿō* ‘pollastre’.

VŌCĀRE [REW 9428a, St.] ‘cridar’: log. *bogáre*, centr. *bokáre*; fr. *voer*.

2.4. Sard + francoprovençal:

RŪERE ‘caure’ [REW 7423, St.]: log. *ar-rúere*; (FEW) hérém. *ruí* ‘córrer’ (> *ruetā* ‘passeig, excursió’).

2.5. Sard + való:

STRĪDOR -ŌRIS [REW 8306] ‘xiulet, crepitació’: log. *istriðre* ‘glaçada, esgarrifança’; val. ant. *strendor* (X FRENDROR) ‘petament de les dents’.

2.6. Sard + llombard:

DĪSCENS -ĒNTIS [REW 2654] 'aprenent': log. mod. *diskènte* 'aprenent, mosso de botiga', camp. †*diskènte* (ha estat substituït per *šienti/-e* per influència de *širi* 'saber' [DES, Cortelazzo & Marcato]); (Cortelazzo & Marcato) llomb. ant. *diskènte* 'alumne', llomb. mod. *desènt* 'ajudant del ferrer'.

DŌMUS 'habitació que no és la llar central' [REW 2745-1, St., Wagner 1996 319; cf. DŌMO]: it. *duomo* (> fr. *dôme*), berg. ant. *dom* 'habitatge' (?).

2.7. Sard + occità + francès:

CAMĚRĀRE [REW 1546] 'corbar': **der.** log. *in-kamberáre* 'col·locar un coixí còncav sobre la sella de muntar per protegir-se d'úlceres'; sud-fr. *camará* 'col·locar un terra', **der.** sud-fr. *camarat* 'golfes', Creuse *šãbró*, bourbon. *šãbará*, perig. *šamará* 'pallissa, herbera', fr. ant. *chambрил* 'revestiment de fusta'.

***PRŌPEĀNUS** [REW 6782] 'proper': log. *probiánu*; fr. *prochain* (X prov. *probdan* (// *lonhdan*)), **der. regr.** fr. *proche*, prov. *propi* 'parent proper'.

2.8. Sard + occità + català:

LĪBER [REW 5012] 'lliure': log. ant. *lí(v)eru* 'amo'; prov. *liure*, cat. *lliure* (> log. *li-úru*) 'que pot actuar amb llibertat'.

2.9. Sard + occità + francoprovençal:

***QUADRO -ŌNIS** [REW 6920] 'un quart, la quarta part': sard ant. *bardòne* 'tros, porció', nord-log. *bardòne* 'tros de suro'; prov. *cairó* 'pedra sense treballar, pedra per a la construcció', sav. *karō*, bourn. *korō* 'maó'.

2.10. Sard + occità + català + francès:

***SINGLŪTTĀRE** [REW 7942-2; cf. SĪNGŪLTĀRE] 'tenir singlot, sanglotar': log. *singurtáre*, camp. *singuttái*; prov., cat. *sanglotar*, fr. *sangloter* 'sanglotar'.

***TŪRBĪNIO -ŌNIS** [REW 8995] 'remolí': sard *trumundzòne*, *trimidzòne*, *trumudzòlu*; fr. *tourbillon* (> pg. *turbelhão*), prov. *torbelh/torbilh*, [amb canvi de suf.] cat. *terbolí*, cast. *torbellino*, pg. *torvelinho*.

2.11. Sard + occità + francès + llombard:

MŪTTĪRE [REW 5794] 'parlar en veu baixa': log. *mutíre* 'parlar, trucar [per telèfon]'; fr. ant.-prov. *motir* 'parlar' [**comp.:** log. *ammuttíre* 'callar, calmar', camp. *ammutái*; llomb. ant. *amutir*].

2.12. Sard + francès + picard:

***SŌRĪCĀRE** [REW 8099] 'caçar ratolins': log. *sorigáre*, centr. *sorikáre*; fr. ant. *sur-gier*, pic. ant. *surquier*.

3. SARD + BLOC IBEROROMÀNIC:

3.1. Sard + castellà:

CAL(D)DĀRIUM [REW Ø, Wagner 1996 267] ‘bany d’aigua calenta; coure fos; recipient de cuina’: camp. *kardážu* ‘caldera, generalment feta d’aram, on hom aboca la llet acabada de munyir i destinada a l’elaboració del formatge’; cast. *caldero*.

CAMUS [REW 1565, Wagner 1996 247] (< gr. κημός –dor. καμός–) ‘musell, morrió’: log. *akkámu* ‘brida’, **der.** cast. *camal* ‘cabestre’.

CAPER -PRE [REW 1624a, St.] ‘boc’: camp. *krábu*; cast. ant. *cabro*.

ILEX -ĪCIS [REW 4259; cf. ĒLEX] ‘alzina’: camp. *iliži, ižili*; **top.** cast. *Las Ilces* (Espanya).

LĀTER -ĒRIS [REW 4924] ‘maó’: camp. *ládiri*, **der.** cast. *ladr-illo* (> pg. *ladr-ilho*), salm. *drad-illo* ‘maó’.

3.2. Sard + portuguès/gallec:

ADĪTUS [REW 167, St., Wagner 1996 72] ‘accès’: log. *á(g)iđu*; pg.-gall. *eido, eito* ‘avantsala d’un mas; lloc no especificat’. [NB: St. dóna el pg.-gall. *eido* com a cultisme]

ARVUM [REW 692, St., Wagner 1996 79] ‘camp, companya’: log. *árvu* (> (X *narbonáre*) *narvòne*); pg. *aro* ‘subúrbios de terra importante’. [NB: St. dóna el pg. *aro* com a cultisme]

SŪS SŪIS [REW 8479, St., Wagner 1996 256] ‘porc’: log. *sue*; pg. *su*.

TINNĪRE [REW 8751] ‘tocar el timbre’: log. *tinníre*, (*canvi de conj.*) *tinniáre* ‘sonar, dringar’, sard *kinníre* ‘saltar, botar’; pg. *tinir*].

3.3. Sard + aragonès:

LŪĒRE [REW 5155, Wagner 1996 252] ‘expiar [una culpa, falta]’: log. *luíre* ‘deslliurar-se d’un deute’; arag. *luir* ‘eximir d’impostos o càrrecs’, cat. *lluir* ‘redimir [un cens]’. [NB: el DRAE no relega *luir* a l’arag., si bé qualifica el mot de “poc usat”]

3.4. Sard + asturià:

CĒTRA (< CAETRA) [REW 1853, Wagner 1951 87] ‘escut petit; (OLD) *p. ext.*, pell de l’elefant’: camp. *čerda* ‘llaç’ (> log. *ğelda*, nuor. *dzèrda*), ‘estora de canyissos/joncs que hom col·loca en el carro per tal que el raïm no caigui’; ast. *zarda, zardu, sardu*. [NB: l’OLD indica que aquest ètim és probablement d’origen ibèric]

3.5. Sard + portuguès/gallec + asturià:

PŌNTĪCŪLUS [REW 6650] ‘pont petit’: log. *pontíya* ‘gual de pedres’; ast. *ponteja*, gall. *pontigo* (> ast. occ. *puntigu*).

3.6. Sard + castellà + aragonès:

CHORDA (< gr. χορδή) [REW 1881] ‘intestins’: log. *kòrda*, camp. (Gerrei) *kòdra, kórdula* ‘intestins de cabra o ovella rostits a la brasa i trenats’; cast. *cordilla*, arag. *kordilóns* ‘intestí’.

3.7. Sard + castellà + asturià:

AD ŪBI [REW 204] ‘on’: camp. rur. *aúa* (*aúa funti?* ‘on són?’), *abúa* (*abúa ándas?* ‘on vas?’); cast. ant. *ado*, cast. vg. *adolo/-a?* ‘on és?’, ast. *aú*. [NB: el REW no té en compte el camp., del qual Wagner ens dóna notícia en ASNS 160]

3.8. Sard + castellà + portuguès/gallec:

AQUATILIA [REW 557a, Wagner 1951 124] ‘[en escriptors de veterinària] tumor que destil·la de la limfa’: nuor. *abbatídza*, log. *abbađúdzá*, *abbad-úguné* ‘bombolla aquosa’; cast. *aguadija*, pg. *aguadilha* ‘aigua fina de les úlceres’.

CŪIUS [REW 2371] ‘del qual’ > log. *kúyu*; cast. *cuyo*, pg. *cujo*.

***EXŌVĀRE** [REW 3028a] ‘covar’: camp. *šováre*; cast., pg. *desovar*. [NB: el REW hi afegeix el cat. *desovar*, que, tot i no ser normatiu, està testimoniats pel DCVB]

ĪNCŪRVĀRE [REW 4366] ‘corbar’: camp. *inkrubái*; prov.-cat. *encorbar*, cast. *encorvar*, pg. *encorbar*.

NĚXA [REW 5902] ‘enllaç, lligam’: camp. *neša* ‘buit del genoll’; cast., pg. *nesga* ‘entrecuix’, ‘arranjament en un vestit’.

NOVELLUM [Wagner 1951 71] ‘jove, tendre, recent’: log. *noeddu/-a* ‘(~u) vedell que encara no ha fet l’any, (~a) vinya acabada de plantar’; cast. *novillo*, pg. *novelo*.

PĚCŪLIĀRIS -E [REW 6336] ‘relatiu o pertanyent als béns, a la propietat’: log. ant. *pecuyáre* ‘propietat privada’; cast. *pegujal* ‘petita granja’, pg. *pegulhal* ‘ramat’. [NB: en el REW, hi consta erròniament com a ètim no doc.]

SĚRPĚRE [REW 7857] ‘arrossegat-se, lliscar’: camp. *serpíri*; **der.:** cast. *serpa*, gall. *jerpa* ‘sarmen prim i estèril que surt a la part de sota de les vinyes i al costat del tronc’.

***SORUM** [REW 7870-2; cf. SĚRUM] ‘sèrum’: log. *sóru*; cast. *suero*, pg. *soro*.

VĪRĪLIS -E [REW 9369] ‘masculí, viril’: log. *siríle* ‘membre dels animals’; cast. *verija*, scipr. *bril’as*, pg. ant. *verilhas*, pg. mod. *brilhas*.

4. SARD + BLOC RETOROMÀNIC

TRĪFŪRCIUM [REW 8900] ‘forquilla de tres puntes’: log. *triúttu*, camp. *trevúttu*; obw. *travuerš*.

5. SARD + ROMANÈS

C(H)ASCARE (< gr. *χάσκειν*) [REW 1733, Wagner 1951 111] ‘obrir la boca’: log.-nuor. *kaskáre*, camp. *kaskái* ‘badallar’; rom. *căsca* ‘[id.]’.

COACTĪLE [REW 2001a] ‘manta de feltre per al cavall’: log. *battíle*; rom. (amb canvi de suf.) *pătura*. [NB: Wagner (ASNS 160) corregeix COACTĪLE per COACTĪLE]

FRĪGUS [REW 3515, St., Wagner 1951 112; cf. FRIGĪDUS (> cast. *frío*, pg. *frio*)] ‘fred’: camp. *fríus* ‘fred’; rom. *frig* ‘fred’, *frigurĭ* ‘febre’.

IŪGARIUS [REW 4604, Wagner 1996 332] ‘relatiu o pertanyent al jou’: log. *ġuárdzu*, nuor. *yubáriu* ‘servent encarregat de vigilar els jous’; *boŭ jugar* ‘bou destinat a feines agrícoles’.

***PĚCŌRINA** [REW 6327] ‘ovella petita’: sass. *pekorínu* ‘ruc’; rom. *păcuină* ‘llet d’ovella’.

PĚRTŪNDĚRE [REW 6435, St., Wagner 1951 112] ‘penetrar’: log. *pertúnġere* ‘punxar’ (> *pertústu* ‘tauler perforat del teler’), camp. *pertúnġiri* ‘foradar’; rom. *pătrunde* ‘penetrar’.

***SATIUM** [REW 7619] ‘sadollament, sacietat’: gal·lur. *sáttsu*; rom. *saț*.

SCIRE [REW 7722, St., Wagner 1951 112]: log. *iskíre*, camp. *širi*; rom. *ști*.

VĪSUM ‘somni’ [REW 9383, St.]: camp. *bíšu*, der. log. *bisáre*; rom. *vis* (> *visa* ‘somi-ar’).

6. SARD + LLENGUA/BLOC LINGÜÍSTIC EXTRAROMÀNIC

6.1. Sard + berber:

SĪĪQUA [REW 7919-1, Wagner 1996 132; cf. dim. SĪĪCŪLA] ‘beina’: nuor. *θilibba*, *θilimba*, *tilimba*, log. *tilibba*, camp. *silibba*, *silimba* ‘beina de les faves o de qualsevol altre llegum (Wagner 1951)’; berb. *tasligua*, *thisligua*.

6.2. Sard + macedoni:

VĚRBĚRĀRE [REW 9221, St., Wagner 1951 85]: log. *berberáre*; mac. *virvirare*.
[NB: l’it. ant. *verberare* és un cultisme]

6.3. Sard + serbocroat:

FŪSTĪCŪLUS [REW 3616, Wagner 1996 291] ‘pal fi’: log. *fostíyu* ‘destral’; serbocr. *bàčkio* ‘pal per colpejar el lli (*malleus stupparius*)’.

7. ÈTIMS PRESENTS EN SARD I EN DOS BLOCS LINGÜÍSTICS DIFERENTS

7.1. Sard + itadoromànic + gal·loromànic:

- ***ACCAPTĀRE** [REW 65] ‘acceptar, comprar’: log. ant. *akkattāre*, log. mod. *agatāre* ‘trobar’; fr. *acheter*, prov. ant. *acaptar* [**comp.**: fr. ant. *descheter*, prov. ant. *descaptar* ‘privar, despullar’, it. *riscattare*, fr. ant. *racheter* ‘tornar a comprar’].
- ANCILLA** [REW 443, Wagner 1951 73] ‘criada’: log. ant. *ankidda*; it. *ancella*, fr. ant. *ancele*, prov. *anceŀla*, sic. *ancidda* ‘traverser inferior de l’armadura del sostre’, pic. *āšel* ‘rotllo del teler’.
- ARĒNĀRIUM** [REW 631] ‘sorra, (~a) fossa de sorra’: log. *arenárdzu*; it. *renai*, prov. ant. *arenier*, fr. ant. *areniere*.
- BŌTRYΣ** (< gr. βότρυς) [REW 1238] ‘raïm’: **der.** log. *budr-òne*, camp. *gurd-òne*; it. *botro*, **der.** sud-fr. *buirun* ‘esquers enfilats per a l’anguila’.
- CŪNEĀTUS** [REW 2393; Wagner 1996 68] ‘[doble gat] en forma de tascó’: log. *kund-záđu*, camp. *kunġau* ‘terreny tancat’; sud-it. *koññata/-o*, fr. *cognée* ‘destral’.
- DŌMUS** ‘habitació que no és la llar central’ [REW 2745-1, St., Wagner 1996 319; cf. **DŌMO**]: it. *duomo* (> fr. *dôme*), berg. ant. *dom* ‘habitatge’ (?).
- FŪRFUR -ŪRIS** ‘pellofa’ [REW 3595, Wagner 1951 119]: log. *fúrfire*, *frúfere* (> *farfarúdzza* ‘molla’); it. *forfore/-a* ‘crosta’, lucc. *forforo* ‘ou de granota’, ‘plantes aquàtiques esteses sobre la superfície de l’aigua’, fr. ant. *fourfre*, fass. *fórfola* ‘serradures’.
- GUNNELLA** (< gal) [REW Ø, Wagner 1996 305; cf. base **GŪNNA** ‘pell d’animal’] ‘(et.) pelleta’: log. *gunnèdda*, *bunnèdda*, *munnèdda*, camp. *gunnèdda* ‘faldilla’; it. *gonnella* (> mac. *gunealá*), fr. *gonnelle*, prov. *gonel(a)*, cat. gen. *gonella* ‘id.’, mall. *gonell* ‘faldilla d’home’. [NB: Wagner (1996) dubta sobre si s’ha de fer remuntar les formes sardes al llatí **GUNNELLA** o bé a l’it. *gonnella*. Nosaltres ens decantem més aviat per la primera opció, ja que l’it. *gonnella* hauria donat, si més no, alguna forma que conservés el vocalisme *o* (**gonnèdda*)]
- INITIUM** [REW 4440a, St., Wagner 1951 85-6] ‘començament’: log. *biníttu*, camp. *ingíttsu* ‘nus que hom fa a la corda quan la lliga al pal per procedir a la batuda dels animals’; catanz. *nízzulu* ‘cada cordeta que constitueix la corda’, regg. *nízu-lu* ‘fracció de cabdell, fil d’ordit’.
- INVENĪRE** [REW Ø, St., Wagner 1951 79]: bitt. *imbénnere* ‘trobar’; cors *imbènesi* ‘trobar’, fr. ant. *enveguz* ‘trobat’ (< part. pass. **INVENTUS**)¹⁸ [NB: Wagner (1951) ens parla d’una teoria que té molta força entre els romanistes consistent a defensar un antic fons lèxic comú entre les illes de Sardenya i Còrsega, i en posa aquest cas com a exemple. Pel que fa a l’it. ant. *invenire*, el **DEI** coincideix amb el **FEW** alhora de marcar-lo com a veu culta. El **DEI**, a més, ens indica que el mot és viu durant els ss. XIII-XVI i que encara avui dia es conserva en el dial. lucc. Pel que fa a la semàntica, a més de ‘trobar’, al s. XIII en tosc. s’empra amb el significat de ‘provar l’existència d’un crim o ofensa’ i al s. XVI, amb el de ‘inventar’.]
- LŪTĀRE** [REW 5185] ‘embrutar’: camp. *luđái*; it. ant. *lotare*, fr. ant. *loer*, regg. *loders* ‘mullar-se els peus’.
- MAKABAL** (< àr.) [REW 5250a] ‘acord’: log. ant. *muccubèllu* ‘suborn’; pis. *moccobello*, cat. ant. *mogobell* ‘guany’.

¹⁸ Només hem documentat aquesta forma en el **FEW**. St. només esmenta que l’ètim es conserva en “fr. hap.”; suposem, doncs, que l’hàpax al qual es refereix correspon a la forma que hem documentat.

- MUSSĀRE** [REW 5776d] ‘grunyir [l’ós]’: log. *mušare*, *mušš-ire* ‘parlar de manera confusa, entretallada’; llomb., emil. *müsé* ‘gemegar’.
- PASTĪNUM** [REW 6277, Wagner 1996 195-6] ‘camp preparat per al conreu’: log. *pástinu* ‘vinya acabada de preparar per al conreu’; dàlm. ant. *pasno*, sud-it. *pástino*; **der.** fr. *panage* ‘pastures destinades als porcs’.
- PĪSCĪNA** [REW 6531] ‘estany de peixos’: log. *piskína* (> *appiskináre* ‘tornar-se pantanós’); mil. ant., veron. ant., ven. ant. *pessina*, trevis. *pisina* ‘toll, fang’, velletr. *pešina* ‘zona de les Maresmes Pontines que a l’hivern queda coberta d’aigua estancada’, neuchât. *poissine* [amb canvi de suf.: lucc. ant. *piscilla*, aquil.-velletr. *peskolla*, abruç. *peskoyye* ‘estany’].
- RĒĜĒRE** [REW 7168, St.] ‘regir, conduir’: log. *réere* [**der.**: log. ant. *regénthia* ‘instruments de treball, que servien com a permuta (DES)’, log. *règa* ‘comportament’]; it. *reggere*, **der.** llomb. *režor*, piac.-regg. *razdor*, imol. *ardzor* ‘pare’, llomb. *režora* ‘mare’, lecc. *riešu*, tarent. *rieše* ‘estil de vida’.
- REMEDĪUM** [REW 7194, St., Wagner 1951 86-7] ‘remei, antídot’: log. *reméyu* (Spaño, Agg.); cat. *remei*, sic. *rimeggiu* ‘tranquil·litat’.
- ***SERRĀNUS** [REW 7866] ‘peix serra’: **der.** camp. *serrán-i-a*; it. *serrano*, cat. *serrà* (> cast. *serrán*).
- ***SŌRĪCARIUS** [REW 8100] ‘relatiu o pertanyent als ratolins’: log. *sorigárdzu* ‘ratera, trampa per a ratolins’; molf. *srekuare* ‘ratolí d’aigua’, cat. *xoriguer*, bresc. *sorigera* ‘niu de rates’.
- SŪBĀRE** [REW 8349, Wagner 1996 235, 262] ‘estar en zel’: log. *suáre*; calabr. *suva-re*, *sumare* ‘estar en zel [la truja]’, abruç. *su(u)arse*, *ndzuyarse* ‘quedar embarassada [la truja]’, **der.** norm. *su* ‘zel de les truges’.
- TĪĜĪLLUM** [REW 8732, Wagner 1951 88] ‘biga petita’: sard *tíddu* ‘biga del teler’; calabr. *tiyillu* ‘llostó del sostre’, tarent. *taiddo*, cat. *tagell*, *teggell*, *tigell*.
- ***TUMBĀRE** [Wagner 1951 120] ‘xocar’: sard *tumbáre/-ái* ‘xocar’; sud-it., aran. *tüimá* ‘banyegar [els bous, vaques]’.
- VĒTŪSTUS** [REW 9293; Wagner 1996 105, 245, 256] ‘vell’: nuor.-log. *beđustu* ‘moltó de prop de tres anys’, *-a* ‘ovella que ja ha parit amb anterioritat, (*terra ~a*) camp conreat l’any anterior’, log. *re-veđustu* ‘moltó de tres anys’; bol. *bdost* ‘camp en guaret’, piem. *viosk* ‘persona gran’.

7.2. Sard + itoloromànic + iberoromànic:

- ACIES** [REW 107, St.] ‘tall, ganiveta’: log. *átta* ‘tall’, sassar. *ačča* ‘tall’; nap. *atta*, **der.** pg. *aceiro* ‘vora dels boscos’, sud-it. *adačča* ‘picar carn’, sic. *aččari* ‘tallar’.
- ALBĪCĀRE** [REW 321] ‘emblanquir’: camp. *arbigái*, *abbrigái* ‘soldar ferro’; it. *albi-care*, cast. *albegar* (DRAE Ø), gall. *albeigar* ‘emblanquir’.
- ALĪCA/-UM** [REW 337] ‘grans d’espelta’: log. *álige* ‘tipus de pa’ (**der.** nuor. *álikru* ‘farina grossa’); sic. *alika larga* ‘fideus’, cast. *álaga* ‘espelta’.
- CANNĒTUM** [REW 1603] ‘canyar’: log. *kannèdu*; it. *canneto*, cast. *cañedo*.
- CĪNCTŌRIUM** [REW 1920, Wagner 1996 301] ‘cinturó, baldric’: log. *kintórdzu*; velletr. *čentore* ‘drap’, pg. (X CISOriu) *sidouro* ‘tapa del trill’.
- CRAS** [REW 2296] ‘demà’: log. *kras*; tosc., sud-it. *krai*, cast.-pg. ant. *cras*.
- FOEDUS** [REW 3406] ‘lleig’: log. *feu*; cors *feu*, cast. ant. *hedo* (> cast. mod. *feo*), pg. *feio*.
- IANUA** [REW 4575, St., Wagner 1996 73] (més aviat rar) ‘porta’: log. *yánna*; nord-calabr. *yanuwe*, **der.** pg. *janella* ‘finestra’.
- INVĒRSE** [REW 4529] ‘malament’: log. *a s’imbesse* ‘malament’; llomb. ant. *inverse* ‘contra’, minh. *enves*.

- MINTŪLA** [REW 5513-2] ‘membre masculí’: log. *mínkra*; it. *minchia*, cast. *minga* –no consta en el REW; segons la RAE, afèresi de l’andrònim *Dominga*–, **der.** tosc. *menchero*, it. *minchione*, nap. *angyone* (X it. *coglione*) ‘individu miserable’.
- PANA** [REW 6185a] ‘tumor’: log. *pána* ‘embarassada, dona morta de part’; vejl. *panas* (= *incobos*); cast. (Bierzo) *empano* ‘gra maligne de grandària considerable que apareix en diferents parts del cos’.
- ***PĚRNIA** [REW 6419] ‘pernil’: log. *pĚrrias* ‘lloms’, ‘bifurcació de les cames’; **der.** it. *pernio* ‘espiga, con’, pg. *pernio* ‘frontissa’.
- RĪXA** [REW 7342] ‘baralla, brega’: log. *rissa*; pg. *reixa*, it. (X PRESSA) *ressa*.
- TRULLA** [REW 8949, Wagner 1996 143, 268] ‘cullerot’: log. *trúḍḍa* ‘cim’, camp. *túrra* ‘cullera de fusta’; it. ant. *trulla* ‘cim’, cast. *trulla* (> pg. *trolha*) ‘paleta’.
- ***VĚRĀNUM** [REW 9216] ‘primavera’: log. *b(e)rānu*; cors *veranu*, cast. *verano*, pg. *v(e)rāo* ‘estiu’.

7.3. Sard + italoromànic + romanès:

- ***AERĪGO -ĪNIS** [REW 243; cf. AĚRŪGO] ‘rovell, verdet’: log. *ruíndzu*, camp. *ar-rúinu/arrúinu*; rom. *rugină*, it. *ruggine* (> *arrugginarsi* ‘rovellar-se’), veron. *maruzene* ‘ressentiment’, **der.** montal. *rugginare* ‘enfurir-se, estar enfurit’.
- ALBESCĚRE** [REW 320, St.] ‘emblanquir-se’, ‘fer-se de dia’: log. *albĚskere*; rom. *albî*, sic. *arbiširi*, calabr. *brīšire* (*all’arbešennu* ‘a trenc d’alba’).
- ALLŪCĚRE** [REW 370; cf. LUCĚRE] ‘brillar’: log. *allŭgere* ‘encendre’; nap. *lločire*, rom. *a se alicî* ‘resplendir a distància’.
- CŪNEĀRE** [REW 2392; Wagner 1951 110, 1996 68] ‘tancar’: log. *kundzāre*, **comp.** camp. ; **der.** rom. *în-cuia*, **comp.** cors *iskañolá* ‘guardar’.
- GRANDĪNĀRE** [REW 3841] ‘calamarsejar’: log. *randināre*; rom. *grindina*, it. *grandinare*.
- HAEDUS** [St., REW 3974, Wagner 1951 110] ‘boc’: log. *édu*; rom. *ied*, cors *egyu*, **der.** valt. *gastrel* ‘cabra jove’, val-vest. *gastro* ‘cabra estèril’.
- ***MANUCIA** [REW Ø, Wagner 1996 92, 97] *‘maneta’: nuor. *manúdzā*, (Macomer) *manúttsa*, fonn. *manúnθa*, log. *manúnta*, Scano *manúttsa*, camp. *manúntsa*, ‘manillar de l’arada’; it. *manuccia*, rom. *mînuḗă* ‘maneta’.
- NĚMO -ĪNIS** [REW 5886] ‘ningú’: log. *nĚmos*; rom. *nime(ne)*, it. ant.-tosc. *nimo*, cors *nimmu*.
- STĪRĪCĪDIUM** [REW 8266] ‘caiguda de flocs de neu’: log. *traskía* ‘gel, temps fred’ (> *traskiárdzu* ‘vent del nord’), camp. *stráčċia* ‘vent fort’; oaş. *sterežiu*, nap. ant. *scirici(n)dio*, *siricirio*, *sericidio* ‘aigua que degota del sostre’, ‘ràfec, volada [d’una teulada]’, val-magg. *štrazil*, *trazel* ‘degoteig d’aigua’.
- STRĪGA** [REW 8319-2] ‘mussol banyut’: log. *istrí(g)a*, **der.** sic. *striula*, rom. *striga* ‘cridar’, it. *strigolare* ‘xisclar, grinyolar’.
- VITRĪCUS** [REW 9400, St.] ‘padrastra’: nuor. *bídriku*, log. *bíḍriḡu*, camp. *bírdyu*; rom. *vítrigl*, sud-it. *vítrikę*.

7.4. Sard + italoromànic + retoromànic:

- CŌLUM** [REW 2062] ‘colador’: log. *kólu*; obw. *kol* ‘embut per a la llet’ (> *kolem* ‘embut’) gard. *koul*, **der.** Tujetsch (rmx.) *kulem*, ert. *kolina* ‘licopodi’, engad. *kulim* ‘el·lèbor’.
- GREGĀRIUS** [REW 3859] ‘relatiu o pertanyent al ramat’: nuor. *gragárdzu* ‘cabrit d’un any que ja corre amb el ramat’; sud-it. ant. *gargaro* ‘íd.’, judic. *grier* ‘ramat’.

IUVĀRE [REW 4638, St.] 'ajudar': log. *yuáre*; it. *giovare*, gard. *žové*.

ŌPĚRCŪLUM [REW 6073] 'tap, tapa, tapadora': **der.** log. *impelčáre* 'amagar', *pělča* 'forat, buit'; bresc. *liverg*, *rivérkol*, engad. *vierkel*.

7.5. Sard + italoromànic + grec:

***METATUM** 'allò que està traçat' [Wagner 1951 109, 1996 249; manca en el REW]: log. ant. *metatu*, log.-camp. *međáu*, *mađáu* 'recinte tancat destinat a les ovelles'; lucc. ant. *metato*, gr. biz. *μητᾶτον* 'casa, estança' (> gr. mod., esp. de Creta, *μητᾶτο*), **on.** *Παλιομητᾶτο* (Creta).

7.6. Sard + italoromànic + macedoni:

MĪLLEUS [REW 5731, Wagner 1951 110, 1996 4] 'vermellós': log. *múdzu*; **der.** cors *mull'ičču* 'groc grisenc', mac. *mul'u* 'mul de color fosc'.

7.7. Sard + gal·loromànic + iberoromànic:

***ANNŌDĪCĀRE** [REW 482] 'nuar, botonar': log. *annoikráre*, *annoigáre*, *annoyáre* 'unir amb un nus, cicatritzar' (**der.:** *innoyáre* 'dislocar [un os]'); cast. *añusgarse* 'atragantarse, estrecharse el tragadero como si le hubieran hecho un nudo (DRAE)', cat. *ennuegar-se* (no exclusivament pron.) 'id.' [NB: Wagner, en la recensió que fa sobre l'article de Porru (*Vox Romanica* IX), rebutja l'ètim postulat per Meyer-Lübke (REW 483: *ANNŌDŪLĀRE) i Porru, atès que tan sols explica la forma *annoyáre* i deixa de banda *annoikráre* i *annoigáre*, i proposa en lloc seu *ANNODICULARE. A nosaltres, no ens sembla veritablement necessari reconstruir un altre ètim, ja que a partir de *ANNŌDĪCĀRE, defensat per Subak i contemplat també en el REW, es pot atribuir una explicació fonètica satisfactòria a tots els resultats. Hi hem inclòs el cat. *ennuegar* (REW Ø), que el DCVB fa remuntar a la forma sense prefixar *NŌDĪCĀRE (és molt més plausible que la prefixació que presenta sigui d'arrel llatina).]

BACILLUM [REW 870; Wagner 1996 140, 170] 'vareta': log. *bakkíddu*, *bakkèddu* 'vara, canya, crossa; cadascun dels pals del collaret del cavall', camp. *baččèddu* 'crossa'; nord-prov. *bacel* 'ganivet que es brandeix', pg. *bacelo* 'sarment', **der.** sud-fr. *bacelar* 'colpejar', cast. *bacelar* 'lloc amb vinyes plantades sense tallar, parral', pg. *abacelar* 'plantar vinyes', 'cobrir plantes amb terra'.

FASCIŌLUM [REW 3213, Wagner 1996 102; cf. FASCIS]: nord-log. *fattsòlu* 'anella del jou'; fr. ant. *faissuel*, arag. *fajuelo* 'fusta de la vinya'.

***ĪNCĒLĀRE** [REW 4345] 'amagar': log. *inkeláre* 'enfosquir'; fr. ant. *enceler*, prov.-cast. *encelar*.

MĚSSĀRE [REW 5541, Wagner 1996 111; cf. clàss. METĚRE] 'segar': log. ant. *mensáre*¹⁹ (> log. mod. *mesáre*); cast. *mesar* 'arrencar-se o estirar-se els cabells o els pèls de la barba amb les mans', cat. *mesar* 'un arbre, fer la seva brotada'.

OLEASTER [REW 6052] 'ullastre, olivera silvestre': log. *ožástru*; cat. *ullastre*, sic. *aggyastru*, **on.** pg. *Olhastro*, *Ilhastro*.

PĚRCŌNTĀRE [REW 6400, Wagner 1951 126] 'preguntar': log. ant. *perkontáre*, *prekontáre* (> log. mod. *pregontáre/preguntáre*), camp. ant. *pregontári* (> camp. mod. *pregontái/preguntái*); cast.-cat. *preguntar*, pg. *perguntar*. [NB: és possible

¹⁹ És molt probable que en l'origen del log. ant. *mensáre* hi trobem la ultracorrecció *MENSARE per MESSARE (cf. PARIENS per PARIES).

que les formes mod. amb vocalisme *u* (i.e. log. *preguntáre* i camp. *preguntái*) siguin degudes a l'influx del cat. o el cast]

PLĚCTA [REW 6591a, Wagner 1996 128] 'entramat, xarxa': camp. *prètta* 'peça de cistelleria que serveix per dipositar-hi el gra'; cat.-arag. *pleta* 'ploma', cast. *plei-ta* 'tira d'espart que trenada serveix per fer barrets, estores i d'altres objectes', pg. *empreita* 'mena de vímet'.

***PŮTRÍCĀRE** [REW 6886] 'podrir-se': log. *puđrigáre* (**der.** log. *is-puđriáre* 'netejar el gra'); prov. *a-poirigar*, **der.** salm. *podric-ajo*, gall. *podric-allo* 'putrefacció'.

RĚTĪNĀCŪLUM [REW 7262] 'regna': log. *redrináyu* 'corda', camp. *ordinágus* 'regnes dels bous'; fr. ant. *retenail* 'corda', cast. *rendaje/-s* 'conjunt de regnes'.

TĚSTĪMŌNIUM [REW 8685] 'testimoni [testimoniatge]': log. *tistimóndzu*, camp. ant. *istimóniu*; fr. *témoín* 'testimoni [persona]', pg. *testemunho* 'testimoni [testimoniatge]', *testemunha* 'testimoni [persona]'.

TRĚMOR -ŌRIS [REW 8878] 'tremolor': log. *tremòre*; it. *tremore*, cat. *tremor*, fr. ant. *cremour* 'por', pg. (X cast. *temblor*) *tremor* 'esgarrifança'.

7.8. Sard + gal·loromànic + retoromànic:

MĚLĪNUS [REW 5478a, Wagner 1996 225] 'groc': log. *mélinu*; obw. *mélen*, val. ant. *meille* 'groc' (?).

7.9. Sard + gal·loromànic + romanès:

RĚNĪCULUS [REW 7209] 'ronyó': camp. *arrígu*; rom. *rinichǔ*, gasc. *arnelh*.

7.10. Sard + iberoromànic + romanès:

PŪLĪCĀRE [REW 6817] 'caçar puces': log. *puligáre*; rom. *pureca*, ast. *pulgar* 'esporgar els arbres; pelar una fruita'.

TAEDIUM [REW 8522, Wagner 1996 345] 'fastig, tristor': log. *téyu*, camp. *téu* 'plany a l'entorn del mort durant el qual les dones criden, es colpegen el pit i s'estiren els cabells'; rm. ant. *tiégio*, gall. *teyo* 'vertigen [en les ovelles]'.

7.11. Sard + iberoromànic + èuscar:

MŪTĪLĀRE [REW 5789] 'mutilar': log. *muyáre* 'doblegar'; lucc. *motolare*, èus. *mutildu* 'tallar, esquilar, plomar' (> cast. *motilar* 'tallar els cabells o rapar-los'). [NB: Segons el DRAE, el cast. *motilar* es remunta directament a l'ètim llatí. No obstant això, l'especialització lèxica de *motilar* (cf. *mutilar*) sembla remuntar-se a un altre ètim parlant en termes semàntics que coincideix amb l'èus. *mutildu*.]

TŪBŪLA [REW 8968-1, Wagner 1996 84] 'petit conducte o canonada': log. *túla*, camp. *túla*, *tul-èđđa* 'planter, platabanda (= 'llenca alçada de terra plantada de flors i d'arbustos en un jardí' –DIEC2–)'; cast. *tolva* ('caja en forma de tronco de pirámide o de cono invertido y abierta por abajo, dentro de la cual se echan granos u otros cuerpos para que caigan poco a poco entre las piezas del mecanismo destinado a triturarlos, molerlos, limpiarlos, clasificarlos o para facilitar su descarga' –DRAE–), èus. *tobera* 'id.'.

7.12. Sard + iberoromànic + germànic:

***MONISTERIUM** [REW 5656-2; cf. MŌNASTĒRIUM] 'monestir': log. ant. *munis-tér*, *munistére*; cast. ant. *monesterio*, alem. *Münster*.

7.13. Sard + retoromànic + gal·lès:

QU(D)ĒSCĒRE [REW 6955, Wagner 1996 248] 'descansar': log. *kelčire* 'silenciar, fer callar'; obw. *quešer*, gal·l. *cwsg*, der. log. *kilču* 'senyal'.

8. ÈTIMS AMB CONTINUÏTAT CONTROVERTIDA

MACCUS (< osc?) [REW 5197, St., Wagner 1951 81] 'bufó, arlequí': log. *mákku* 'ximple' (> [?] valt. *makan* 'fill', *makana* 'filla', lucc. *macchetto* 'fillet', men. *mec* 'maldestre, curt de gambals'); alg. *maco* 'beneït', cast. *majo* (?) (> cat. *maco*) 'simpàtic, de tracte afable'.

[NB: El DRAE assenyala que el cast. *majo* és "d'origen incert". Coromines en proposa, amb bastant incertesa, un origen deverbal (< *majar* 'emprenyar, fer nosa'). Personalment, defenso que el cast., com el log., també remunta a aquest ètim, tenint en compte la feble distància que de vegades separa vocables semànticament oposats: d'un 'bufó, arlequí > ximple' inicial, que adquireix un valor clarament pejoratiu, es passa a un 'innocent' neutral que, finalment, deixa pas a 'de bon cor, afable, simpàtic', amb connotacions clarament positives. Pel que fa a l'alg. *maco* 'beneït', aposto que, atesa la coincidència semàntica amb el sard i no pas amb el cat. gen., es tracta d'un sardisme (< *mákku*). Així doncs, a parer meu, la trans. dir. de MACCUS restaria limitada al log. i el cast. La trans. ind., esp. les formes hereves del log., planteja encara més dificultats.]

Annex II: Articles eliminats

CAL(I)DĀRIUM *adj./s. n. I* [REW Ø]

[L'ètim troba continuïtat, a més d'en sard, en el cast. *caldero* (DRAE). El cat. *calder* sembla provenir d'una masculinització de *caldera* (DCVB).]

- camp. *kardážu* 'caldera, generalment feta d'aram, on hom aboca la llet acabada de muntar i destinada a l'elaboració del formatge' *s. m.* (DES *kardážu*, Porru Ø, Wagner 1996 267).
- L'adjectiu CAL(I)DĀRIUS -A -UM 'relatiu o pertanyent a l'aigua calenta, emprat per a l'aigua calenta' es documenta en *CIL* 8 1267 (OLD). La forma del *n.* substantivada, l'hem documentada en el ThLL (també la recull l'ALDH) amb tres accepcions diferenciades: 1 'balineum calidum' (Cels. 1 4, Sen. *Ep.* 86 11, Vit. 5 10 1, *Corp.* VIII 16368 / XIII 5687), 2 'aes fusile' (Plin. *Nat.* 34 94, Isid. 16 20 8) i 3 'uas coquinarium' (cf. *gloss. Scal.* V 597 50, Euch. *Instr.* 2 p. 147 14).
- El sard -i en concret el dialecte campidanès— és, en efecte, l'única llengua romànica en què la forma CAL(I)DĀRIUM (neutre) ha gaudit de continuïtat. En canvi, la forma CAL(I)DĀRIA, amb significat molt similar ('recipient metàl·lic que hom empra per cuinar-hi' –REW–), troba continuïtat en multitud de zones de la Romània, en concret en romanès, italià, engadinès, friülà, francès, català, castellà, portuguès i gal·lès (cf. REW 1503). En ambdós casos, es tracta d'una derivació de l'adjectiu substantivat CAL(IDA) -AE (CAL(I)DUS -A -UM > CAL(I)DĀRIUS -A -UM), que, per braquilogia del llenguatge ([AQUA] CAL(IDA)), era emprat per designar l'aigua calenta, de la mateixa manera que la forma neutra corresponent, CALDUM, era emprada per designar un tipus de beguda derivat de la barreja de vi i aigua calenta (OLD). Per la seva banda, l'adjectiu CALDUS -A -UM respon a un origen deverbal (CALEO + -IDUS), per la qual cosa assistim a una doble derivació: CALEO > CAL-ID-US –sufix primari– (en concret, hom en pren el femení substantivat, CALIDA) > CAL-ID-ARI-A –sufix secundari–.

En el terreny de la fonètica, cal destacar que l'adjectiu CALIDUS i els seus derivats experimenta una tendència a perdre, com és força habitual en llatí, la Ĩ posttònica interconsonàntica. En el baix llatí, i en el llatí vulgar en general, la forma CALDUS era preponderant, i probablement l'única existent, tal com testimonia la continuïtat sarda. La forma sarda *kardážu* es caracteritza per una assimilació regressiva (més aviat a distància, atès que no afecta síl·labes consecutives) que opera ja en el protosard: CALIDARIUM > CALDARIU(M) > **kaldáriu* > **kardáriu* > *kardážu*.

IMPERĀRE *v. tr. I* [REW Ø]

[IMPERĀRE també troba continuïtat en el cat. *emprar* (DCVB).]

- sard *imperáre* (ant.) 'disposar de, posseir', (barb., Gerrei) 'servir-se de, emprar' *v. I* (St., DES).
- IMPERO (IN- + PARO) es documenta per primer cop en Pl. *Epid.* 227 amb el significat de 'sol·licitar la producció o el pagament de [quelcom]'. Les altres accepcions corresponen als significats de 'donar ordres, ordenar', 'comandar, mobilitzar [un exèr-

cit]', 'detenir un poder polític', 'estar al capdavant [d'algú o algun territori]' i 'exercir autoritat damunt [d'algú o algun territori]' (OLD).

- St. dóna *imperáre* com a semicultisme. Pel que fa al significat, el sard *imperáre* s'ha anat despellant progressivament de les connotacions polítiques que el terme presentava en el seu origen. Així, mentre que en sard ant. encara s'hi detecten connotacions de tipus feudal, l'ús actual del terme (limitat a algunes zones concretes de la meitat sud de l'illa) resulta del tot quotidià.

INITIUM *s. n.* II [REW 4440a]

[Es conserva també, si més no, en catanz. *nízzulu* i el regg. *nízulu*.]

- log. *biníttu*, *beníttu*, camp. *ingíttsu* (REW) 'nus que hom fa a la corda quan la lliga al pal per procedir a la trilla amb animals', (DES, Wagner 1951 85-6) 'cap al qual hom lliga les eugues de la trilla' *s. m.* [der.: log. *isbinittáre* 'lligar les eugues' *v.* I] (St., REW, DES **biníttu**, Wagner 1951 85-6).
- El deverbal INITIUM (< INEO + -IUM) 'començament, punt de partida, origen' apareix documentat per primera vegada en Ter. *An.* 709 i *Hec.* 361 (OLD).
- Des del punt de vista fonètic, les formes del log. desenvolupen una labial inicial, *b*- (INITIUM > (propagació de Y) *[y]inítiu > *[g]inítiu > ***binítiu**²⁰), i assimilen el grup TY en TT, mentre que en camp. aquest grup dóna com a resultat TTS: és característica panromànica que KY i TY es confonguin en TS (*uid.* GLR I p. 463). Pel que fa a la semàntica, el sard n'ha dut a terme una restricció progressiva per metonímia: de l'INITIUM 'començament' es passa a un *biníttu*, etc., 'nus que marca el començament de la corda destinada a lligar les eugues de la trilla' (REW) i, finalment, 'cap al qual hom lliga les eugues de la trilla' (DES, Wagner 1951). Segons les fonts, tots dos significats conviuen actualment. A la resta de la Romània on s'ha conservat, l'ètim tan sols ha perdurat com a (semi)cultisme i, per tant, amb un significat unívoc, l'originari: cat. *inici*, fr. Ø, cast. *inicio*, pg. *início*, it. *inizio*, rom. Ø.

MĪNA *s. f.* I [REW 5582a]

[El log. *mína* 'amença' només apareix en el REW, que, estranyament, no aporta cap referència bibliogràfica. El llatí MĪNA, especialment –però no exclusivament– emprat en pl., devia constituir la forma popular o regularitzada (s'hi observa la força analògica de la 1a. decl.) del clàss. MINAX -ACIS 'íd.' i segurament va subsistir en l'estadi antic d'alguna llengua romànica; no obstant això, com assenyala Wagner AR 20, no tenim cap constància de l'existència d'un log. *mína* que respongui a aquest ètim (DLCs Ø). Hem fet una consulta a Gianni Muroni, col·laborador de l'editorial sarda Condaghes, parlant nadiu i gran coneixedor del dialecte logudorès, i no li consta que aquest mot existeixi en log. o, si més no, que gaudeixi de continuïtat en l'actualitat.]

- log. *mína* 'amença' *s. f.* (REW, DES Ø –el DES només documenta l'homònim *mína*, mesura de capacitat, que no té cap connexió etimològica amb l'anterior–, Wagner AR 20 **mina**).

²⁰ Un fenomen fonètic característic del sard i compartit amb el tosc. és la neutralització de *b* i *g* en *b* en posició intervocàlica, fins i tot parlant en termes de fonètica sintàctica: *su* [g]inítiu > *su* [b]inítiu > [extensió a casos en què el subst. no va precedit per l'art.] (*uid.* nota al peu a propòsit de CORTĪCŪLUS; GLR I § 620, Lausberg I §§ 576 ss.).

- El sg. no apareix documentat en l'OLD, L&S, ALDH, etc. (el mateix REW assenyala l'ètim com a no doc.). Només en documenten el plural MĪNAE -ĀRUM (almenys en llatí clàssic, es tracta d'un d'aquells casos que cataloguem com a *pluralia tantum*). Es tracta d'un exemple que il·lustra a la perfecció com en alguns casos es pot reflectir en la morfologia la restricció semàntica que caracteritza l'evolució del llatí al sard: l'ús del plural clàssic comportava un ús abstracte, incomptable, del mot; en canvi, en adoptar el singular (per analogia amb la majoria de mots, que presenten ambdós nombres), el mot es comptabilitza i es concretitza. Malgrat tot, el ThLL documenta secundàriament la forma en sg., MĪNA 'amenança', en [Hier.] *Marc.* 9 p. 616^A, *gloss.* IV [Plac.] M20-a.
- Formalment el log. *mína* roman idèntic a l'ètim llatí. Segons sembla, la semàntica es conserva (el REW no aporta una definició específica per al resultat sard, per la qual cosa sobreentendem que manté la semàntica de l'ètim). No obstant això, no hem documentat la forma sarda fora del REW; per consegüent, n'inferim que no deu ser gaire freqüent i fins i tot no descartaríem que en la parla actual hagués estat totalment desplaçada per *minátta* (< MĪNĀCIA [REW 5584], amb àmplia continuïtat arreu de la Romània).

NUNTIĀTOR -ŌRIS *s. m.* [REW Ø]

[Hem considerat més escaient considerar el log. ant. *nunθadòre* un derivat intrasard, és a dir, deverbal de *nunθáre*, atesa la gran productivitat que mostra el sufix sard *-dòre* en la creació deverbals de noms d'agent.]

- log. ant. *nunθadòre* 'aquell qui porta l'avís que algú ha estat citat davant d'un magistrat' *s. m.* (DES).
- El deverbal NUNTIĀTOR (< NUNTIŌ + -TOR) '(jur.) aquell qui porta o aporta informació' es documenta tardanament en Paul. *dig.* 48 16 6 3 (ss. II-III dC) (OLD).
- Tal com ocorre en 'NUNTIĀRE > *nunθáre*', la presència de la iod en el grup TY comporta l'aspiració de l'oclusiva. D'altra banda, com resulta habitual en el trànsit del llatí al sard, la dental -T- intervocàlica se sonoritza en [d] i tot seguit s'aproximantitza en [ð] (*uid.* GLR I § 501 ss.).
Pel que fa al significat, sembla que el log. ant. ha concretat encara més l'abast semàntic del mot, que en llatí ja era emprat com a tecnicisme de l'àmbit jurídic: el log. ant. *nunθadòre* ja no fa referència a qualsevol que aporta una documentació de tipus jurídic, sinó a una figura molt concreta encarregada de portar l'avís a algú que ha estat citat davant d'un magistrat.

Annex III: Notes aclaridores

1. A l'entorn de les implicacions morfològiques de la sufixació diminutiva en el trànsit del llatí a les llengües romàniques:

[*uid.* GLR II pp. 615 ss.]

En el llatí vulgar, la càrrega semàntica del sufix diminutiu -ULUS -A -UM es va veure sotmesa a un fort desgast progressiu que va resultar decisiu en la continuïtat romànica.

Així doncs, en origen, AURICŪLA -A i APICŪLA -AE –per esmentar-ne un parell d'exemples representatius triats a l'atzar– corresponien pròpiament al diminutiu de AURIS -IS ('orelleta') i APIS -IS ('abelleta'), respectivament. En un segon estadi, trobaríem una forma diminutiva que ha patit un cert desgast i que es diferencia de la forma originària únicament en el registre; és a dir, AURIS i APIS serien 'orella' i 'abella' en un registre culte, limitat a l'escriptura i a contextos orals que l'exigien (llenguatge de l'àmbit del dret, discursos d'oratoria, etc.), mentre que AURICŪLA i APICŪLA presentarien exactament el mateix significat (ja sense valor diminutiu) però s'emprarien en contextos exclusivament familiars –sembla com si l'afebliment del valor diminutiu originari hagués donat lloc a un valor familiar, exclusivament tocant al registre.

Sens dubte, en el fet que el llenguatge popular preferís els derivats a les formes simples, hi va influir la morfologia, en concret el sincretisme del sistema de declinacions, que atorgava a la primera i la segona declinacions una posició preponderant mentre que tendia a prescindir-ne de la resta: la primera, destinada als femenins; la segona, als masculins i als neutres (abans que aquesta última categoria genèrica desaparegués per no resultar rendible). En resum, en les derivacions del tipus 'APIS > APICULA', els morfemes derivatius abandonen la seva càrrega semàntica i es posen al servei de la simplificació morfològica: APIS, de la 3a. decl., passa a formar part de la 1a. declinació i conserva el significat de la base sense matisos ('abella'). Finalment, hi ha casos en què la forma sufixada ha estat dotada d'una semàntica especialitzada (cf. SEDULA, terme tècnic de l'instrumental tèxtil i agrícola).

2. A l'entorn de l'evolució formal dels ètims llatins en el trànsit cap al romànic:

Com acostuma a ser normal en la transició del llatí a les llengües romàniques, l'evolució dels mots parteix de la forma d'acusatiu singular desproveïda de la desinença; e.g. AGASONE.

En el baix llatí, aquesta forma (AGASONE) juntament amb AGASO (nominatiu) constituïa el paradigma de declinació del mot com a conseqüència del sincretisme dels casos, que actua amb especial força a partir del segle I de la nostra era, tot prescindint, en primer lloc, d'aquells casos susceptibles de ser substituïts per la càrrega semàntica d'una preposició (ablatiu, genitiu i datiu). A excepció del fr. ant. i el prov. ant., les llengües romàniques no troben rendible, des de la seva fase més primerenca, la dicotomia nominatiu/acusatiu i opten per suprimir-la, conservant únicament, en la gran majoria de casos, la forma procedent de l'acusatiu (*uid.* Bassols § 21).